ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν Πανεπιστήμιον Αθηνών

ΝΟΜΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΟΜΕΑ ΠΟΙΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΕΤΟΣ: 2016-2017

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

της Χαράς Αθανασίου Χιόνη-Χότουμαν
Α.Μ.: 876

ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΔΙΕΡΜΗΝΕΙΑΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗΣ ΣΤΗΝ ΠΟΙΝΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

Επιβλέπουσα:

Διονυσοπούλου Αθανασία

Αθήνα, Σεπτέμβριος 2017

Copyright © [Χιόνη-Χότουμαν Χαρά, 2017]

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.
Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα.

Οι απόψεις και θέσεις που περιέχονται σε αυτήν την εργασία εκφράζουν τον συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή 4

I. Το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου 5

1. Η Φύση του δικαιώματος διερμηνείας και μετάφρασης 5

2. Προϋπόθεση άσκησης του δικαιώματος 7

3. Στάδιο της διαδικασίας όπου το δικαίωμα αναπτύσσει την ισχύ του 9

4.Περιεχόμενο του δικαιώματος 9

α. Η ποιότητα της παρεχόμενης διερμηνείας 9

β. Η δωρέαν παροχή διερμηνέα 11

γ. Μετάφραση των εγγράφων 13

5. Σχέση με τα υπόλοιπα δικαιώματα της υπεράσπισης. 14

Α. Το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης και το άρθρο 6 παρ.3 α΄ της ΕΣΔΑ 14

Β. Σχέση του δικαιώματος με τη συνολική προετοιμασία της υπεράσπισης 16

Γ. Η σχέση με το άρθρο 6 παρ.3 γ΄ της ΕΣΔΑ- Η επικοινωνία με τον συνήγορο 16

Δ. Η σχέση με το δικαίωμα εξέτασης των μαρτύρων κατηγορίας του αρ.6 παρ.3 δ΄ 18

6. Η παραίτηση από το δικαίωμα 19

7.Περιορισμοί του δικαιώματος 20

II. Τα δικονομικά δικαιώματα στον ευρωπαϊκό χώρο. 24

1. Η ανάγκη νομοθέτησης στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η ΕΣΔΑ 26

III. Το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης στον ευρωπαϊκό χώρο 30

1. Ιστορική εξέλιξη 30

2. Η Οδηγία 2010/64/ΕΕ 37

Α.Το πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας 37

Β. Το δικαίωμα διερμηνείας 40

Γ. Δικαίωμα μετάφρασης 44

Δ. Η ποιότητα της διερμηνείας και μετάφρασης. 50

Ε. Παραίτηση από το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης. 51

ΣΤ. Τελικές παρατηρήσεις 52

3. Η νομολογία του ΕΔΔΑ και οι ρυθμίσεις της Οδηγίας 53

IV. Το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης στο ελληνικό δικονομικό δίκαιο 56

Α. Το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης στην Ποινική Δικονομία 56

Β. Το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης στον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας έως τον ν.4236/2014 57

Γ. Ο νόμος 4236/2014 60

α. Ο δεσμευτικός χαρακτήρας των Οδηγιών 60
β. Το άρθρο 233 ΚΠΔ 62
γ. Το άρθρο 236 ΚΠΔ 64
δ. Το άρθρο 236Α ΚΠΔ 66
ε. Το άρθρο 238Β ΚΠΔ 69
στ. Τελικές παρατηρήσεις 70
Βιβλιογραφία 71
Ξενόγλωσση 71
Ελληνική 73

”Of course I want counsel. But it is even more important to have a good interpreter” ~ Hermann Göring[1]

Εισαγωγή

Ο Νόαμ Τσόμσκυ όρισε τη γλωσσική ικανότητα ως μια εγγενή ικανότητα που διαθέτει ο φυσικός ομιλητής στην κατάκτηση της γλώσσας του. Ο φυσικός ομιλητής, με βάση τη γλωσσική του ικανότητα, είναι σε θέση να είναι δημιουργικός και να παράγει με ευκολία ένα δυνάμει άπειρο αριθμό νέων, πρωτότυπων προτάσεων με τρόπο που επιτρέπει αντίστοιχα στον ακροατή να αποκωδικοποιεί τις προτάσεις αυτές. Ο αλλόγλωσσος ομιλητής δεν διαθέτει αυτή τη γλωσσική δημιουργικότητα και δεν είναι σε θέση να αντιληφθεί το πλήθος των νοημάτων που εκφράζει ο φυσικός ομιλητής με τη γλώσσα. Η παρατηρούμενη ανισότητα ανάμεσα στον φυσικό ομιλητή-κατηγορούμενο και τον αλλόγλωσσο κατηγορούμενο καθιστά επιτακτική την ανάγκη παρουσίας ενός προσώπου, του διερμηνέα, που καλείται να διαδραματίσει τον ρόλο του «γλωσσικού διαμεσολαβητή» ανάμεσα στον κατηγορούμενο και το δικαστήριο.

Στην εργασία αυτή θα αναλυθεί το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης όπως αυτό αναφέρεται στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) και διαμορφώθηκε νομολογιακά από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ). Στη συνέχεια θα εξεταστεί η διάπλαση του δικονομικού αυτού δικαιώματος στον ευρωπαϊκό χώρο. Ειδικότερα, θα αναλυθεί η Οδηγία 2010/64/ΕΕ για το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης και θα γίνει προσπάθεια να διερευνηθούν τα σημεία αυτά όπου η παρεχόμενη από την Οδηγία προστασία διαφέρει από τη Σύμβαση με αναφορά και στις σχετικές αποφάσεις του ΔΕΕ. Επιπροσθέτως, αντικείμενο εκτενούς ανάλυσης θα αποτελέσει η ενσωμάτωση της Οδηγίας αυτής στην εσωτερική έννομη τάξη με το ν.4236/2014. Προκειμένου να εξεταστεί ολοκληρωμένα ο θεσμός στο ελληνικό δίκαιο θα παρατεθούν και οι ρυθμίσεις σχετικά με τη διερμηνεία και τη μετάφραση στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας υπό την Ποινική Δικονομία του 1834 και την αρχική μορφή των άρθρων στον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας.

[1] Neurenberg, 29.10.1945.

Ι. Το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

Το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης εμφανίζεται σε δύο άρθρα της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΣΔΑ). Το πρώτο σχετίζεται με την κράτηση ενώ το δεύτερο με το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη. Έτσι, σύμφωνα με το άρθρο 5 παρ.2 της ΕΣΔΑ *«Παν συλληφθέν πρόσωπον δέον να πληροφορήται κατά το δυνατόν συντομώτερον και εις γλώσσαν την οποίαν εννοεί, τους λόγους της συλλήψεώς του ως και πάσαν διατυπουμένην εναντίον του κατηγορίαν»* ενώ σύμφωνα με το άρθρο 6 παρ.3 ε΄ *«πας κατηγορούμενος έχει δικαίωμα... ε) να τύχη δωρεάν παραστάσεως διερμηνέως, εάν δεν εννοεί ή δεν ομιλεί την χρησιμοποιουμένην εις το δικαστήριον γλώσσαν».*

1. Η Φύση του δικαιώματος διερμηνείας και μετάφρασης

Το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης συνδέεται αρχικά με το δικαίωμα ακρόασης. Το τελευταίο αποτελεί ένα θεμελιώδες δικαίωμα που απορρέει από την αναγνώριση του κατηγορουμένου ως ορθολογικού και υπεύθυνου όντος. Η δε απουσία του δικαιώματος αυτού συνεπάγεται άρνηση του δικαστηρίου να αναγνωρίσει των κατηγορούμενο ως συμμετέχοντα στη δίκη[2]. Η συμμετοχή αυτή του κατηγορουμένου προϋποθέτει ότι αφενός αντιλαμβάνεται τη διαδικασία και αφετέρου ότι γίνεται κατανοητός από τους υπόλοιπους συμμετέχοντες. Στην περίπτωσή μας όπου παρατηρείται απουσία κοινού κώδικα μεταξύ πομπού και δέκτη η συμμετοχή αυτή δεν είναι δυνατή καθώς το μήνυμα του πομπού δεν είναι δυνατόν να αποκωδικοποιηθεί από τον δέκτη. Δεν αρκεί, δηλαδή, απλώς να διασφαλίζεται η παρουσία του κατηγορουμένου αλλά απαιτείται και η διασφάλιση της ενεργού συμμετοχής του[3]. Το δικαίωμα, λοιπόν, διερμηνείας και μετάφρασης συνδέεται άρρηκτα με το δικαίωμα του κατηγορουμένου να παρακολουθεί τη διαδικασία. Επομένως, γίνεται φανερό πως σε περίπτωση που παραβιαστεί το δικαίωμα αυτό δεν μπορεί να γίνει λόγος για δίκαιη δίκη. Η σύνδεση του δικαιώματος με τη δικαιότητα της διαδικασίας αναδεικνύεται ιδιαίτερα κατά τον συσχετισμό του με άλλα δικαιώματα. Το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης αποτελεί προϋπόθεση υλοποίησης και των άλλων διαδικαστικών δικαιωμάτων, όπως το δικαίωμα αντιπαράθεσης με τους μάρτυρες κατηγορίας και το

[2] *Summers*, Fair Trials, 2007, Hart Pub, σελ.19.

[3] *Roos κατά Σουηδίας*, 06.04.1994, *Stanford κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 23.02.1994, παρ.26, και στις δύο επρόκειτο για κατηγορούμενο με μειωμένη δυνατότητα ακοής, *Lagerblom κατά Σουηδίας*, 14.01.2003, παρ.49, *Murtazaliyeva κατά Ρωσίας*, 09.05.2017, παρ.70.

δικαίωμα μη αυτοενοχοποίησης. Ένας κατηγορούμενος που δεν γνωρίζει ή δεν κατανοεί σε βασικό επίπεδο τη γλώσσα της διαδικασίας είναι πιθανό να απαντήσει με αυτοενοχοποιητικό τρόπο[4].

Ωστόσο, θα πρέπει να τονιστεί πως το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης δεν αποτελεί μονάχα ένα δικαίωμα της υπεράσπισης αλλά συνιστά και ένα ουσιώδες προαπαιτούμενο για την ορθή απονομή της δικαιοσύνης[5]. Η παρουσία ενός διερμηνέα εξυπηρετεί όλους τους παράγοντες της δίκης. Τον κατηγορούμενο, τον πολιτικώς ενάγοντα αλλά και το ίδιο το δικαστήριο, το οποίο αδυνατεί να επικοινωνήσει με τον αλλόγλωσσο κατηγορούμενο και εν τέλει να επιτελέσει το έργο του. Τα παραπάνω αναδεικνύουν τον χαρακτήρα του δικαιώματος διερμηνείας και μετάφρασης ως επικοινωνιακού δικαιώματος. Η δίκη είναι μια επικοινωνιακή διαδικασία, όπου αφενός ο κατηγορούμενος έχει δικαίωμα να αναμεταδώσει το μήνυμά του στο δικαστήριο αλλά και το ίδιο το δικαστήριο θα πρέπει να είναι σε θέση να λάβει αυτό το μήνυμα προκειμένου η επικοινωνία να είναι αποτελεσματική. Αυτός ο επικοινωνιακός χαρακτήρας του δικαιώματος καθορίζει αρκετές πτυχές της εφαρμογής του, όπως για παράδειγμα την περίπτωση της παραίτησης και του καθορισμού της γλώσσας στην οποία παρέχεται η διερμηνεία/μετάφραση.

Πρόκειται, λοιπόν, για ένα διαδικαστικό δικαίωμα και όχι για ένα γλωσσικό δικαίωμα. Η διερμηνεία εξυπηρετεί μονάχα την επικοινωνία ως προάγουσα τη δικαιότητα της διαδικασίας. Στο πλαίσιο των γλωσσικών δικαιωμάτων διακρίνουμε δύο κατηγορίες μέτρων: αυτά που προσανατολίζονται στην ανεκτικότητα των διαφορετικών γλωσσών ή γλωσσικών μειονοτήτων σε μια χώρα και σε αυτά που προωθούν το δικαίωμα στη γλώσσα[6]. Έτσι στα γλωσσικά δικαιώματα περιλαμβάνεται η ελευθερία του ατόμου να επιλέγει τη γλώσσα που θα χρησιμοποιεί αλλά και το δικαίωμα αυτού να συμμετέχει στη δημόσια σφαίρα και να λαμβάνει βασικές δημόσιες υπηρεσίες (π.χ. εκπαίδευση) σε μια συγκεκριμένη γλώσσα. Επομένως, το δικαίωμα του κατηγορουμένου να συμμετέχει στη διαδικασία με τη γλωσσική ταυτότητα που ο ίδιος έχει επιλέξει, υπό αυτή τη θεώρηση, απαιτεί από το δικαστήριο να του παράσχει διερμηνέα. Ωστόσο, η παροχή διερμηνέα στην ΕΣΔΑ δεν έχει ως στόχο την ανεκτικότητα, την προστασία ή

[4] Στη βιβλιογραφία γίνεται από κάποιους συγγραφείς και σύνδεση του δικαιώματος διερμηνείας και μετάφρασης με την ισότητα των όπλων.
[5] *Trechsel*, Human Rights in Criminal Proceeding, Oxford University Press, 2005, σελ.328.
[6] *Arzoz*, Language rights as legal norms, European Public Law 15, no. 4 (2009), σελ.547.

την προώθηση οποιασδήποτε γλώσσας ή γλωσσικής ταυτότητας. Προσανατολίζεται μονάχα στη διασφάλιση της δικαιότητας της διαδικασίας μέσω της αποτελεσματικής επικοινωνίας κατηγορουμένου-δικαστηρίου. Ο μοναδικός αυτός στόχος του δικαιώματος προκύπτει από το γεγονός πως η μητρική γλώσσα του κατηγορουμένου δεν αποτελεί αντικείμενο προστασίας per se. Εφόσον ένας κατηγορούμενος αντιλαμβάνεται τη γλώσσα του δικαστηρίου, ακόμα κι αν η μητρική του γλώσσα ή η γλώσσα που προτιμά να χρησιμοποιήσει είναι διαφορετική, δεν θα του παρασχεθεί διερμηνέας, καθώς θα θεωρηθεί από το δικαστήριο πως η επικοινωνία έχει επιτευχθεί. Ακόμα, είναι δυνατόν να του παρασχεθεί διερμηνέας σε γλώσσα άλλη από τη μητρική του που κατανοεί[7]. Στον προστατευτικό πυρήνα του δικαιώματος δεν βρίσκονται, επομένως, ούτε η μητρική γλώσσα ούτε τα γλωσσικά δικαιώματα των μειονοτήτων[8]. Ακόμη, το εύρος του δικαιώματος δεν εξικνείται μέχρι του σημείου να επηρεάσει τη χρησιμοποιούμενη στο δικαστήριο γλώσσα, η οποία αποτελεί μια σταθερά[9].

2. Προϋπόθεση άσκησης του δικαιώματος

Η παροχή διερμηνέα συνδέεται με την επάρκεια των γνώσεων του κατηγορουμένου. Η μέτρηση της γλωσσικής ικανότητας και της ικανότητας αντίληψης μιας γλώσσας είναι δύσκολη τόσο σε περιπτώσεις μίας γλώσσας όσο και σε περιπτώσεις αντιστοίχισης δύο διαφορετικών γλωσσικών συστημάτων. Ωστόσο, αν δεχθούμε πως είναι αντικειμενικά δυνατή η κρίση περί του επιπέδου γνώσεων μιας γλώσσας, στην ποινική διαδικασία υπάρχουν και άλλοι παράγοντες οι οποίοι θα πρέπει να ληφθούν υπόψη. Αρχικά, είναι πιθανό ο κατηγορούμενος να μην συνεργάζεται με αποτέλεσμα είναι αδύνατη η διάγνωση της γλωσσικής του επάρκειας. Ακόμη, η γλώσσα που χρησιμοποιείται στο δικαστήριο αποτελεί μία υπογλώσσα η οποία διαφέρει σε μεγάλο βαθμό από αυτή με την οποία ο κατηγορούμενος έρχεται σε επαφή στην καθημερινότητά του[10]. Ειδικά δε σε περιπτώσεις σύνθετων εγκλημάτων ένας κατηγορούμενος με βασική γνώση της γλώσσας είναι σχεδόν αδύνατο να κατανοήσει συχνά την κατηγορία. Επιπροσθέτως, τις περισσότερες φορές δεν αρκεί η απάντηση στην ερώτηση: ‘‘αντιλαμβάνεσαι τις κατηγορίες εναντίον σου’’, καθώς ο κατηγορούμενος που έχει περιορισμένη γνώση μιας γλώσσας δεν μπορεί να προβεί σε μια αξιολόγηση του επιπέδου κατανόησης της κατηγορίας, κατ’ άλλη δηλαδή διατύπωση δεν είναι σε θέση να αντιληφθεί τι είναι αυτό

[7] *Iovanovski κατά Μολδαβίας*, 05.01.2016, παρ.18, 48.
[8] *Isop κατά Αυστρίας*, 08.03.1962, *K. κατά Γαλλίας*, 07.12.1982, *Zana κατά Τουρκίας*, 21.10.1993.
[9] *Trechsel*, ό.π., σελ.330.
[10] Βλ. αναλυτικά σελ.42.

που δεν καταλαβαίνει[11]. Παρότι η κρίση περί της γλωσσικής επάρκειας ενός κατηγορουμένου είναι κατά βάση υποκειμενική και πιθανολογική, καθώς λαμβάνει χώρα συχνά πρόχειρα, χωρίς συγκεκριμένες οδηγίες από μη εξειδικευμένους ανθρώπους, η νομολογία του ΕΔΔΑ αφήνει ευρύ περιθώριο εκτίμησης στα κράτη-μέλη να κρίνουν τον παράγοντα αυτόν. Αρκείται δηλαδή σε μια σοβαρή εξέταση του ζητήματος από τα κράτη-μέλη[12]. Στην υπόθεση Galliani κατά Ρουμανίας, παρότι δεν παρασχέθηκε διερμηνέας σύμφωνα με τα ορισθέντα στο αρ.5 παρ.2 της ΕΣΔΑ, το Δικαστήριο δεν διαπίστωσε παραβίαση καθώς ο προσφεύγων μπορούσε να διαλεχθεί με τους αστυνομικούς και δεν είχε δυσκολία να καταλάβει τα όσα του έλεγαν[13]. Ακόμη, στην Santa Cruz Ruiz κατά Ηνωμένου Βασιλείου[14] καθώς και στην Katritsch κατά Γαλλίας[15] το Δικαστήριο έκρινε πως η μακροχρόνια παραμονή των προσφευγόντων ήταν αρκετή ώστε το εθνικό δικαστήριο να οδηγηθεί στην κρίση πως το γλωσσικό τους επίπεδο τούς επέτρεπε να παρακολουθήσουν τη διαδικασία, με αποτέλεσμα η παρουσία διερμηνέα να μην κριθεί αναγκαία[16]. Ωστόσο, στη σημαντική απόφαση Cuscani κατά Ηνωμένου Βασιλείου το Δικαστήριο, ορθά κατά τη γράφουσα, έκρινε πως ο προσφεύγων ιταλικής καταγωγής, κατηγορούμενος για φορολογικές παραβάσεις όπου εγείρονταν σύνθετα ζητήματα, αν και υποβοηθούμενος από τον αδερφό του, δεν ήταν σε θέση να κατανοήσει τη διαδικασία καθώς και τις συνέπειες της δήλωσης ενοχής στην οποία προέβη. Σύμφωνα με το Δικαστήριο εναπόκειται εν τέλει στο εθνικό δικαστήριο να μεριμνήσει για τη διασφάλιση της δικαιότητας της διαδικασίας και ειδικότερα στον εθνικό δικαστή να διαγνώσει τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει ένας κατηγορούμενος και να διορίσει διερμηνέα ώστε να αποφευχθούν οι δυσμενείς συνέπειες για τον κατηγορούμενο. Το δε ζήτημα θα πρέπει να εξετάζεται σχολαστικά[17]. Τέλος, για το Δικαστήριο σημαντικό παράγοντα αποτελεί η φύση των κατηγοριών κατά του προσφεύγοντα. Ανάλογα με την πολυπλοκότητα των κατηγοριών θα κριθεί και το επίπεδο των γνώσεων που θα πρέπει να έχει ο κατηγορούμενος προκειμένου να μην

[11] *Shuy/Staton*, Review of Instruments for Assessing Understanding and Appreciation of Miranda Rights, International Journal of Speech Language and Law, Vol.7 no1 (2000), σελ.131 επ., *Nakane,* Problems in Communicating the Suspect's Rights in Interpreted Police Interviews, Applied Linguistics 28 (1), 2007, σελ.109.
[12] *S.E.K κατά Ελβετίας*, 12.01.1994, *Czukowicz κατά Πολωνίας*, 24.01.2017, παρ.20.
[13] *Galliani κατά Ρουμανίας*, 10.06.2008, παρ.54.
[14] *Santa Cruz Ruiz κατά Ηνωμένου Βασιλείου,* 22.10.1997.
[15] *Katritsch κατά Γαλλίας*, 04.11.2010, παρ.43.
[16] Ομοίως και στην *Marzohl κατά Ελβετίας*, 06.03.2012.
[17] *Cuscani κατά H.B*, ό.π., παρ.39.

απαιτείται η αρωγή διερμηνέα[18]. Ειδικότερα, στην απόφαση Protopapa κατά Τουρκίας το Δικαστήριο απεφάνθη πως για την εφαρμογή του άρθρου 6 παρ.3 ε΄ θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη το επίπεδο γνώσεων της γλώσσας από τον κατηγορούμενο, το οποίο είναι υψίστης σημασίας[19], το είδος του αδικήματος καθώς και η επικοινωνία των αρχών με τον κατηγορούμενο ώστε να διασαφηθεί το πόσο περίπλοκη ήταν[20].

3. Στάδιο της διαδικασίας όπου το δικαίωμα αναπτύσσει την ισχύ του

Το άρθρο 6 παρ.3 ε΄ αναφέρει πως η διερμηνεία παρέχεται σε περίπτωση που ο κατηγορούμενος δεν κατανοεί τη γλώσσα του δικαστηρίου. Ενώ όμως γίνεται ρητή μνεία στη γλώσσα που χρησιμοποιείται στο δικαστήριο γίνεται δεκτό πως το δικαίωμα εκτείνεται σε όλες τις διαδικαστικές φάσεις, και κυρίως στην προδικασία[21]. Η προδικασία αποτελεί ένα καίριο στάδιο της διαδικασίας καθώς προετοιμάζει την κύρια διαδικασία διά της συλλογής των αποδείξεων. Η προδικασία δύναται λοιπόν να επηρεάσει τη δικαιότητα της διαδικασίας. Επομένως, διερμηνέας θα πρέπει να παρέχεται κατά τη διάρκεια της προδικασία νοούμενης εν ευρεία εννοία, συμπεριλαμβανομένης δηλαδή και της εξέτασης από την αστυνομία, εκτός κι αν μπορεί να δειχθεί από τις αρχές του κράτους ότι υπό το φως συγκεκριμένων συνθηκών σε κάποια υπόθεση υπήρχαν επιτακτικοί λόγοι περιορισμού αυτού του δικαιώματος[22]. Τα κράτη-μέλη πρέπει λοιπόν να μεριμνούν ώστε να παρέχεται διερμηνέας και κατά την εξέταση από αστυνομικούς, καθώς ακόμα κι αν παρασχεθεί αργότερα, κατά την κύρια διαδικασία, αυτή η πλημμέλεια μπορεί να οδηγήσει σε παραβίαση του δικαιώματος διερμηνείας και μετάφρασης[23].

4.Περιεχόμενο του δικαιώματος

α. Η ποιότητα της παρεχόμενης διερμηνείας

Τα δικαιώματα που κατοχυρώνει η Σύμβαση είναι πρακτικά και αποτελεσματικά. Η υποχρέωση επομένως των αρμοδίων αρχών δεν περιορίζεται στον διορισμό διερμηνέα αλλά μπορεί να επεκταθεί και στον έλεγχο της επάρκειας της παρεχόμενης

[18] *Saman κατά Τουρκίας,* 05.04.2011, παρ.30.
[19] *Güngör κατά Γερμανίας*, 10.06.2008, *Katritsch κατά Γαλλίας*, ό.π., παρ.43.
[20] *Hermi κατά Ιταλίας*, 18.10.2006, παρ. 71, *Protopapa κατά Τουρκίας*, 24.02.2009, παρ.81.
[21] *Kamasinski κατά Αυστρίας*, 19.12.1989, παρ.74, *Amer κατά Τουρκίας*, 13.01.2009, παρ.77, *Katritsch κατά Γαλλίας,* ό.π., παρ.41.
[22] *Diallo κατά Σουηδίας*, 05.01.2010, παρ.25, *Saman κατά Τουρκίας*, ό.π., παρ.30, *Baytar κατά Τουρκίας*, 14.10.2014, παρ.50.
[23] *Baytar κατά Τουρκίας*, ό.π., παρ.56-59.

διερμηνείας[24]. Η δε διερμηνεία που παρέχεται θα πρέπει να έχει την ποιότητα που απαιτείται ώστε ο κατηγορούμενος να μπορεί να λάβει γνώση των κατηγοριών εναντίον του και να μπορεί να υπερασπιστεί τον εαυτό του, κυρίως εκθέτοντας στο δικαστήριο τη δική του εκδοχή για τα γεγονότα[25]. Το δε παράδειγμα της δίκης της Νυρεμβέργης όπου το γερμανικό «ja» μεταφραζόταν λανθασμένα αναδεικνύει τη σημασίας της ποιότητας της παρεχόμενης διερμηνείας. Στην περίπτωση αυτή το γερμανικό «ja» μεταφραζόταν ως «ναι» ενώ οι ομιλητές το χρησιμοποιούσαν ως εμβόλιμο τύπο στον προφορικό λόγο, ως ένα διάλειμμα δηλαδή για να σκεφτούν πώς θα εκφράσουν αυτό που θέλουν ή για να δηλώσουν δισταγμό. Τέτοιοι τύποι υπάρχουν σε όλες τις γλώσσες. Εκτός από το γερμανικό «ja» υπάρχουν και τα αγγλικά «οκ», «well», «I mean» καθώς και το ελληνικό «ναι». Έτσι όταν ένας κατηγορούμενος ερωτάτο για κάτι που θα μπορούσε να είναι αυτοενοχοποιητικό ο δισταγμός του διερμηνευόταν ως άνευ όρων αποδοχή[26].

Ζήτημα προκύπτει σχετικά με το αν απαιτείται ο προσφεύγων να διαμαρτυρηθεί για την ποιότητα της διερμηνείας προκειμένου να τεθεί θέμα ελέγχου αυτής. Πράγματι φαίνεται πως το ΕΔΔΑ συνδέει την υποχρέωση εξέτασης της επάρκειας της διερμηνείας από τα εθνικά δικαστήρια με την ενημέρωσή τους για τυχόν πλημμέλειές της[27]. Στη δε απόφαση Protopapa κατά Τουρκίας γίνεται ρητή αναφορά στο γεγονός πως η προσφεύγουσα δεν παραπονέθηκε για την ποιότητα της διερμηνείας[28] ενώ και στη Husain κατά Ιταλίας το γεγονός ότι ο προσφεύγων δεν παραπονέθηκε για την παρεχόμενη διερμηνεία συνδέθηκε με την κατανόηση από μέρους του του εγγράφου που του διερμηνεύθηκε[29]. Ωστόσο, θα πρέπει να γίνει δεκτό πως αρκεί οποιαδήποτε ενημέρωση του δικαστηρίου σχετικά με πλημμέλειες της διερμηνείας, για παράδειγμα από κάποιον στο ακροατήριο, καθώς πολλές φορές ο ίδιος ο κατηγορούμενος δεν είναι δυνατόν να διαγνώσει τα σφάλματα του διερμηνέα[30]. Το δικαστήριο μάλιστα ως θεματοφύλακας της δικαιότητας της διαδικασίας θα πρέπει και το ίδιο να μεριμνά ώστε ενδείξεις μη προσήκουσας διερμηνείας να αξιολογούνται το συντομότερο δυνατόν και

[24] *Kamasinski κατά Αυστρίας*, ό.π., παρ.74, *Diallo κατά Σουηδίας*, ό.π., παρ.23.
[25] *Protopapa κατά Τουρκίας*, ό.π., παρ.80, *Katritsh κατά Γαλλίας*, ό.π., παρ.42.
[26] *Karton*, Lost in Translation: International Criminal Tribunals and the Legal Implications of Interpreted Testimony, 2008, Vanderbilt Journal of Transnational Law, vol.41, no.1, σελ.3.
[27] *Katritsh κατά Γαλλίας,* ό.π., παρ.42, βλ. και *Stavros*, ό.π., σελ.257.
[28] *Protopapa κατά Τουρκίας*, ό.π., παρ.83.
[29] *Husain κατά Ιταλίας*, 24.02.2005.
[30] Βλ. *Priplata κατά Ρουμανίας*, 13.05.2014, παρ.93 *«if they are put on notice in the particular circumstances»*.

να αντιμετωπίζονται. Έτσι περιπτώσεις όπου ο διερμηνέας δεν κρατά σημειώσεις ενώ ο κατηγορούμενος ομιλεί για αρκετή ώρα ή μεταφέρει μια μακροσκελή απάντηση του κατηγορουμένου με σύντομο τρόπο θα πρέπει να θορυβούν το δικαστήριο κατά τη γράφουσα.

Τέλος, θα πρέπει να σημειωθεί πως ο έλεγχος της επάρκειας της διερμηνείας δεν συμπεριλαμβάνει και έλεγχο της αμεροληψίας του διερμηνέα. Ένας διερμηνέας δεν αποτελεί μέρος του δικαστηρίου υπό την έννοια του άρθρου 6 παρ.1 της ΕΣΔΑ και ως εκ τούτου δεν υπάρχει απαίτηση ανεξαρτησίας και αμεροληψίας αυτού. Οι υπηρεσίες του διερμηνέα απαιτείται μόνο να παρέχουν στον κατηγορούμενο αποτελεσματική βοήθεια για την άμυνά του. Αρκεί, επομένως, η συμπεριφορά του διερμηνέα να μην προσκρούει στον δίκαιο χαρακτήρα της διαδικασίας[31].

Συμπερασματικά, υπηρεσίες διερμηνέα σύμφωνα με τη νομολογία του ΕΔΔΑ μπορεί να παράσχει ακόμα και μη ειδικά εκπαιδευμένο πρόσωπο. Αρκεί η ποιότητα της παρεχόμενης διερμηνείας να είναι τέτοια ώστε ο κατηγορούμενος να μπορεί να αντιληφθεί τις κατηγορίες εναντίον του, να μπορεί να υπερασπισθεί τον εαυτό του και να μην παραπονέθηκε στο δικαστήριο για την ποιότητά της[32]. Τα ανωτέρω ισχύουν χωρίς αμφιβολία στις απλές υποθέσεις, χωρίς ωστόσο να μπορεί να ειπωθεί το ίδιο και για σύνθετες υποθέσεις. Για παράδειγμα την υπόθεση Cuscani κατά Ιταλίας, κρίθηκε πως η αρωγή του κατηγορουμένου από τον αδερφό του δεν μπορούσε να κριθεί επαρκής δεδομένης της πολυπλοκότητας της υπόθεσης. Η χρησιμοποίηση επομένως προσώπου που δεν έχει πιστοποιημένα επαρκείς γνώσεις ώστε να επιτελέσει τον ρόλο του διερμηνέα είναι ένα ζήτημα που κρίνεται ad hoc λαμβανομένης υπόψη της πολυπλοκότητας της υπόθεσης και της στάσης του κατηγορουμένου. Σε κάθε δε περίπτωση το δικαστήριο είναι αυτό που σε τελευταίο βαθμό οφείλει να διασφαλίσει τη δικαιότητα της διαδικασίας[33].

β. Η δωρέαν παροχή διερμηνέα

Το άρθρο 6 παρ.3 ε΄ρητά αναφέρει πως η βοήθεια του διερμηνέα παρέχεται δωρεάν στον κατηγορούμενο. Ο κατηγορούμενος κατά τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας καλείται να πάρει ορισμένες αποφάσεις που συνεπάγονται οικονομικές επιπτώσεις για τον ίδιο, όπως για παράδειγμα η υποβολή έφεσης, η κλήτευση κάποιου μάρτυρα με

[31] *Ucak κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 24.01.2002.
[32] *Baka κατά Ρουμανίας*, 16.07.2009, παρ.68, *Ozkan κατά Τουρκίας*, 21.11.2006.
[33] *Cuscani κατά Ιταλίας*, ό.π., παρ.39, *Baytar κατά Τουρκίας*, ό.π., παρ.57.

δικά του έξοδα κ.ά. Στις προαναφερθείσες περιπτώσεις ο κατηγορούμενος δεν απαλλάσσεται από το κόστος των επιλογών του ακόμα κι αν αυτές επιδρούν ή καθορίζουν τη διαδικασία. Τι είναι λοιπόν αυτό που διαφοροποιεί το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης και καθιστά επιτακτική την παροχή διερμηνέα χωρίς αυτή να συνεπάγεται κάποια επιβάρυνση για τον κατηγορούμενο; Η απάντηση στο ερώτημα ανευρίσκεται στη στενή σχέση του δικαιώματος διερμηνείας και μετάφρασης με τη διασφάλιση της δικαιότητας της διαδικασίας. Αν ο κατηγορούμενος υπό τον φόβο οικονομικών επιπτώσεων δεν ζητούσε ή δεν δεχόταν την παρουσία διερμηνέα η όλη διαδικασία θα ετίθετο εν αμφιβόλω καθώς πια ο κατηγορούμενος θα ήταν μόνο κατ' επίφαση παρών και ανήμπορος να εκθέσει τη δική του εκδοχή για τα γεγονότα. Επιπροσθέτως, η παρουσία του διερμηνέα εξυπηρετεί, όπως ειπώθηκε, και το ίδιο το δικαστήριο. Ένα δικαστήριο μπορεί να δικάσει χωρίς την παρουσία συνηγόρου υπεράσπισης αλλά είναι αδύνατον να επιτελέσει το έργο του χωρίς την παρουσία διερμηνέα όπου αυτό απαιτείται, καθώς στην τελευταία περίπτωση η δίκη ως επικοινωνιακή διαδικασία δεν είναι δυνατόν να λειτουργήσει. Τέλος, το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης εξισώνει τον κατηγορούμενο που δεν ομιλεί τη γλώσσα του δικαστηρίου με αυτόν που την ομιλεί. Όπως έχει τονίσει και το Δικαστήριο η διάταξη του άρθρου 6 παρ.3 ε΄ ενσωματώνει το άρθρο 14 της ΕΣΔΑ[34]. Αν δεν υπήρχε η πρόβλεψη της δωρεάν διερμηνείας, ο αλλόγλωσσος κατηγορούμενος θα υφίστατο διακριτική μεταχείριση λόγω γλώσσας συγκρινόμενος με τον κατηγορούμενο-φυσικό ομιλητή.

Το ΕΔΔΑ έχει ιδιαιτέρως τονίσει τη σημασία της δωρεάν παροχής διερμηνέα. Αρχικά, στην απόφαση Luedicke, Belkacem and Koc κατά Γερμανίας τόνισε πως ο όρος «δωρεάν» που αναφέρεται στο κείμενο της Σύμβασης πρέπει να ερμηνευθεί ως αποκλείων την επιβολή κάθε φύσεως εξόδων στον κατηγορούμενο[35]. Μάλιστα ο κατηγορούμενος απαλλάσσεται από τα έξοδα είτε η τελική απόφαση είναι αθωωτική

[34] *Luedicke, Belkacem and Koc κατά Γερμανίας*, 28.11.1978, παρ.53, *Kamasinski κατά Αυστρίας*, ό.π., παρ.75.

[35] *Luedicke, Belkacem and Koc κατά Γερμανίας*, ό.π., παρ.40, 46. Μετά από αυτή την απόφαση τόσο η Γερμανία όσο και η Γαλλία αναγκάστηκαν να αλλάξουν τις εσωτερικές τους ρυθμίσεις σχετικά με την επιβολή εξόδων στον κατηγορούμενο, *Geren κατά Βουλγαρίας*, 05.10.2010, όπου γίνεται αναφορά στη σταθερή νομολογία του Δικαστηρίου στο θέμα της απαλλαγής του κατηγορουμένου από τα έξοδα διερμηνείας και μετάφρασης.

είτε καταδικαστική[36]. Ο κατηγορούμενος είναι, ωστόσο, δυνατόν να επιβαρυνθεί με τα έξοδα διερμηνείας και μετάφρασης στην περίπτωση που προβεί σε κατάχρηση δικαιώματος. Για κατάχρηση δικαιώματος μπορεί να γίνει λόγος στην περίπτωση, για παράδειγμα, που ο κατηγορούμενος ζητήσει και λάβει τη βοήθεια διερμηνέα ενώ κάτι τέτοιο δεν ήταν αναγκαίο. Ακόμη, ο κατηγορούμενος μπορεί να κληθεί να καταβάλει τα έξοδα διερμηνείας στην περίπτωση που ζητήσει διερμηνέα και δεν εμφανιστεί στη δίκη[37].

γ. Μετάφραση των εγγράφων

Το δικαίωμα μετάφρασης των εγγράφων της ποινικής διαδικασίας δεν προβλέπεται ρητά στη Σύμβαση. Μάλιστα το κείμενο της Σύμβασης κάνει λόγο για διερμηνέα και όχι για μεταφραστή. Ωστόσο, η νομολογία του Δικαστηρίου έχει επεκτείνει το εύρος του δικαιώματος καλύπτοντας και τη μετάφραση εγγράφων. Ειδικά στα ηπειρωτικά δίκαια όπου ο λεγόμενος φάκελος διαδραματίζει ουσιώδη ρόλο θα ήταν άτοπο να παρέχεται μονάχα διερμηνέας στον κατηγορούμενο. Προς αντιμετώπιση του προβλήματος αυτού το ΕΔΔΑ ήδη στην απόφαση Luedicke, Belkacem and Koc κατά Γερμανίας τόνισε πως ο κατηγορούμενος έχει δικαίωμα να του παρασχεθούν δωρεάν μεταφρασμένα τα έγγραφα *«που είναι απαραίτητα προκειμένου αυτός να κατανοεί τη διαδικασία και να τύχει μιας δίκαιης δίκης*[38]*»*. Η στάση αυτή του Δικαστηρίου επαναλήφθηκε σταθερά σε όλη την μετέπειτα νομολογία του[39]. Ωστόσο, το δικαίωμα αυτό δεν καλύπτει όλα τα έγγραφα της διαδικασίας. Ο κατηγορούμενος έχει δικαίωμα, και το κράτος υποχρέωση, να λαμβάνει μεταφρασμένα μόνο τα απαραίτητα έγγραφα προκειμένου να διασφαλιστεί η δικαιότητα της διαδικασίας. Οι δε κανόνες σχετικά με το υλικό που μεταφράζεται διαφέρουν σε κάθε κράτος-μέλος[40]. Το βάρος πέφτει, λοιπόν, στον συνήγορο υπεράσπισης που πρέπει να ζητήσει τη μετάφραση κάθε εγγράφου που θεωρεί απαραίτητο πέρα από αυτά που παρέχονται από τις αρχές.

---

[36] *Ozturk κατά Γερμανίας*, 21.02.1984, παρ.57, *Isyar κατά Βουλγαρίας*, 20.11.2008, παρ.45, *Hovanesian κατά Βουλγαρίας*, 21.12.2010, παρ.51, *Pettiti/Decaux/Imbert*, La convention européenne des droits de l'homme; commentaire article par article, Economica, 1999, σελ.278.

[37] *Fedele κατά Γερμανίας*, 09.12.1987.

[38] *Luedicke, Belkacem and Koc* κατά Γερμανίας, ό.π., παρ.48, *Akbingol κατά Γερμανίας*, 18.11.2004.

[39] *Kamasinski κατά Αυστρίας*, ό.π., παρ.74, *Lagerblom κατά Σουηδίας*, ό.π., παρ.61, *Protopapa κατά Τουρκίας*, ό.π., παρ.79, *Katritsch κατά Γαλλίας*, ό.π., παρ.41, *Diallo κατά Σουηδίας*, 05.01.2010, παρ.23.

[40] *van Puyenbroeck/Vermeulen*, Towards minimum procedural guarantees for the defence in criminal proceedings in the EU, International and Comparative Law Quarterly, 60, σελ.1030.

Επομένως, εναπόκειται στον κατηγορούμενο να αποδείξει πως η μη μετάφραση κάποιων εγγράφων επέδρασε στη δικαιότητα της διαδικασίας προκαλώντας παραβίαση του άρθρου 6 παρ.3 ε΄. Μέχρι τώρα δεν έχει υπάρξει κάποια απόφαση που να έχει δεχθεί παραβίαση επί τη βάσει αυτού του ισχυρισμού. Μάλιστα, στην απόφαση Priplata κατά Ρουμανίας, όπου ο προσφεύγων διαμαρτυρήθηκε καθώς δεν του παρασχέθηκε γραπτή μετάφραση του κατηγορητηρίου και άλλων διαδικαστικών εγγράφων, το Δικαστήριο έκρινε πως δεδομένου ότι εκπροσωπείτο από συνήγορο δεν προέκυπτε πως δεν είχε λάβει γνώση του περιεχομένου των εγγράφων αυτών[41].

Επιπροσθέτως, το Δικαστήριο φαίνεται να σχετικοποιεί ακόμα περισσότερο το δικαίωμα καταλείποντας περιθώριο στις αρχές των κρατών-μελών να διερμηνεύουν προφορικά απαραίτητα έγγραφα αντί να παρέχουν στον κατηγορούμενο γραπτή μετάφραση αυτών. Η αναφορά της Σύμβασης σε διερμηνέα και όχι σε μεταφραστή οδηγεί το Δικαστήριο στη θέση πως η προφορική αρωγή δύναται να αναπληρώσει τη μετάφραση και πληροί της προϋποθέσεις της ΕΣΔΑ[42]. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η απόφαση Kamasinski κατά Αυστρίας όπου το Δικαστήριο έκρινε πως δεν ήταν απαραίτητη η επίδοση μεταφρασμένης της απόφασης στον κατηγορούμενο εφόσον του είχε διερμηνευθεί το περιεχόμενό της κατά τη διαδικασία στο ακροατήριο[43].

5. Σχέση με τα υπόλοιπα δικαιώματα της υπεράσπισης.

Α. Το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης και το άρθρο 6 παρ.3 α΄ της ΕΣΔΑ

Σύμφωνα με το άρθρο 6 παρ.3 α΄ ο κατηγορούμενος έχει δικαίωμα να πληροφορηθεί το συντομότερο δυνατό λεπτομερώς σε γλώσσα που κατανοεί τη φύση και τον λόγο της εναντίον του κατηγορίας. Η πληροφόρηση για το είδος και τους λόγους της εις βάρος του κατηγορίας πρέπει να παρέχεται σε γλώσσα την οποία ο κατηγορούμενος κατανοεί, διαφορετικά είναι αδύνατον να υπερασπισθεί τον εαυτό του. Το είδος της κατηγορίας αφορά στον νομικό χαρακτηρισμό των πράξεων που του αποδίδονται ενώ οι λόγοι της κατηγορίας αναφέρονται στα πραγματικά περιστατικά που τη στηρίζουν. Η δε παροχή λεπτομερών πληροφοριών για τις κατηγορίες καθώς και για τον νομικό

[41] *Priplata κατά Ρουμανίας*, ό.π., παρ.95.

[42] *Husain κατά Ιταλίας*, ό.π., *Baka κατά Ρουμανίας*, 16.07.2009, παρ.73 επ., *Katritsch κατά Γαλλίας*, ό.π., παρ.41, *Diallo κατά Σουηδίας*, ό.π., παρ.23.

[43] *Kamasinski κατά Αυστρίας*, ό.π., παρ.85. Βλ. κριτική στην παραπάνω απόφαση από *Stavros*, ό.π., σελ.254-255, ο οποίος θεωρεί πως η απόφαση πρέπει να επιδίδεται μεταφρασμένη στον κατηγορούμενο σε κάθε περίπτωση που το εθνικό δίκαιο παρέχει δικαίωμα έφεσης.

χαρακτηρισμό αυτών αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για τη διασφάλιση της δικαιότητας της διαδικασίας. Η διάταξη επιβάλλει επομένως να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στην κοινοποίηση της κατηγορίας στον κατηγορούμενο[44]. Το κατηγορητήριο διαδραματίζει ουσιώδη ρόλο στην ποινική διαδικασία, καθώς από τη στιγμή που αυτό επιδίδεται στον κατηγορούμενο ο τελευταίος λαμβάνει επισήμως γνώση της πραγματικής και νομικής βάσης της εναντίον του κατηγορίας[45]. Το άρθρο 6 παρ.3 α΄, ωστόσο, δεν επιβάλλει κάποια συγκεκριμένη μορφή σχετικά με τον τρόπο ενημέρωσης του κατηγορουμένου. Για παράδειγμα, στην απόφαση Tabai κατά Γαλλίας, ενώ η απόφαση περί παραπομπής σε δίκη του κατηγορουμένου επιδόθηκε στον κατηγορούμενο χωρίς να συνοδεύεται από μετάφραση στα αραβικά, τη μητρική του γλώσσα, το Δικαστήριο δεν διαπίστωσε παραβίαση με το σκεπτικό πως από τα έγγραφα προέκυπτε πως ο προσφεύγων κατανοούσε τη γαλλική γλώσσα και κατ' επέκταση ήταν σε θέση να κατανοήσει το είδος και τους λόγους των κατηγοριών εναντίον του. Αντίθετα, στην απόφαση Brozicek κατά Ιταλίας, όπου ο κατηγορούμενος δεν διέμενε στην Ιταλία και επιμόνως ζητούσε τη μετάφραση του εγγράφου της κατηγορίας είτε στη μητρική του γλώσσα είτε σε επίσημη γλώσσα των Ηνωμένων Εθνών, το ΕΔΔΑ διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 6 παρ.3 α΄ καθώς δεν απεδείχθη πως ο κατηγορούμενος είχε επαρκή γνώση της ιταλικής γλώσσας[46]. Τέλος, στην απόφαση Kamasinski κατά Αυστρίας, κρίθηκε πως τη μετάφραση του κατηγορητηρίου αναπλήρωνε επαρκώς η γνώση περί της κατηγορίας που έλαβε ο κατηγορούμενος κατά τις αλλεπάλληλες εξετάσεις του στην προδικασία[47]. Συμπερασματικά, αυτό που ενδιαφέρει είναι ο κατηγορούμενος πράγματι να έλαβε γνώση τους είδους και των λόγων, πραγματικών και νομικών, της εναντίον του κατηγορίας. Ακόμα δε και η προφορική πληροφόρηση για το περιεχόμενο της κατηγορίας πληροί τις επιταγές της Σύμβασης[48]. Τέλος, θα πρέπει να τονιστεί πως το δικαίωμα του άρθρου 6 παρ.3 α΄ δεν παρέχει γενικό δικαίωμα στον κατηγορούμενο να λάβει μεταφρασμένα όλα τα στοιχεία του φακέλου[49].

[44] Βλ. και *Hermi κατά Ιταλίας*, 18.10.2006, παρ.68.
[45] Για τον ρόλο του κατηγορητηρίου βλ. *Kamasinski κατά Αυστρίας*, ό.π., παρ.79, *Tabai κατά Γαλλίας*, 17.02.2004, *Sejdovic κατά Ιταλίας*, 01.03.2006, παρ.89, *Protopapa κατά Τουρκίας*, ό.π., παρ.78, *Pala κατά Γαλλίας*, 30.01.2007.
[46] *Brozicek κατά Ιταλίας*, 19.12.1989, παρ.41.
[47] *Kamasinski κατά Αυστρίας*, ό.π., παρ.80.
[48] *Kamasinski κατά Αυστρίας*, ό.π., παρ.81.
[49] *Η.Κ κατά Βελγίου*, 12.01.2010, *Pala κατά Γαλλίας*, ό.π.

Το άρθρο 6 παρ.3 α΄ της ΕΣΔΑ δεν περιέχει πρόβλεψη σχετικά με το ζήτημα επιβολής των εξόδων μετάφρασης των εγγράφων της κατηγορίας. Ωστόσο, γίνεται δεκτό πως το δικαίωμα πληροφόρησης σε γλώσσα που ο κατηγορούμενος κατανοεί εξειδικεύει και προσδίδει ουσιαστικό περιεχόμενο στο δικαίωμα που προβλέπεται στο άρθρο 6 παρ.3 ε΄[50]. Επομένως, η μετάφραση του εγγράφου που περιέχει την κατηγορία δεν θα πρέπει να συνεπάγεται κανένα κόστος για τον κατηγορούμενο[51].

Β. Σχέση του δικαιώματος με τη συνολική προετοιμασία της υπεράσπισης

Σύμφωνα με τη διάταξη αυτή ο κατηγορούμενος θα πρέπει να έχει στη διάθεσή του τον αναγκαίο χρόνο και τις αναγκαίες ευκολίες προκειμένου να προετοιμάσει την υπεράσπισή του. Ο παράγων «γλώσσα» είναι αναμφισβήτητα σημαντικός και σχετίζεται τόσο με το ζήτημα του αναγκαίου χρόνου όσο και των αναγκαίων ευκολιών. Ενώ όμως για τις αναγκαίες ευκολίες θα μπορούσαμε να παραπέμψουμε στο άρθρο 6 παρ.3 α΄ και στο άρθρο 6 παρ.3 γ΄ της ΕΣΔΑ, κρίνεται αναγκαίο να γίνουν κάποιες παρατηρήσεις για τις χρονικές προεκτάσεις της ύπαρξης αλλόγλωσσων κατηγορουμένων. Οι καθυστερήσεις που προκαλούνται από την ανάγκη μετάφρασης επιμηκύνουν τον χρόνο που απαιτείται για να προετοιμάσει ο κατηγορούμενος την άμυνά του. Σε περιπτώσεις, επομένως, που ο κατηγορούμενος δεν έχει λάβει μεταφρασμένα τα αναγκαία έγγραφα προκειμένου να οργανώσει την υπεράσπισή του με τον κατάλληλο τρόπο ο χρόνος που διατίθεται σε αυτόν θα πρέπει να επιμηκύνεται. Οποιαδήποτε δηλαδή προθεσμία θα πρέπει να υπολογίζεται από τη στιγμή που καθε αναγκαίο για την υπεράσπισή του κατηγορουμένου έγγραφο κοινοποιείται μεταφρασμένο σε αυτόν.

Γ. Η σχέση με το άρθρο 6 παρ.3 γ΄ της ΕΣΔΑ- Η επικοινωνία με τον συνήγορο

Το κυριότερο ζήτημα στην ενότητα αυτή είναι η επικοινωνία του αλλόγλωσσου κατηγορουμένου με τον συνήγορο υπεράσπισής του.

Στην υπόθεση Χ. κατά Αυστρίας[52] το Δικαστήριο τόνισε πως το άρθρο 6 παρ.3 ε΄ καλύπτει μονάχα την επικοινωνία ανάμεσα στον κατηγορούμενο και τον δικαστή. Η επικοινωνία του κατηγορουμένου με τον συνήγορο υπεράσπισής του δεν μπορεί να

[50] Για στενή σχέση των δύο υποπαραγράφων του άρθρου 6 παρ.3 κάνει λόγο και το ΕΔΔΑ στην *Horvath κατά Βελγίου*, 24.01.2012.
[51] *Trechsel*, ό.π., σελ.332, *Τριανταφύλλου*, Αρ.6 παρ.3 α΄ σε Κοτσαλή, ΕΣΔΑ και Ποινικό Δίκαιο, Νομική Βιβλιοθήκη, 2014, σελ.536.
[52] *Χ. κατά Αυστρίας*, 29.05.1975.

αποτελέσει πεδίο εφαρμογής του άρθρου. Συγκεκριμένα, στην υπόθεση αυτή ο προσφεύγων ιταλικής καταγωγής που δικαζόταν στη Βιέννη επέλεξε ως συνήγορο υπεράσπισης δικηγόρο που μιλούσε γερμανικά, τη γλώσσα δηλαδή του δικαστηρίου, αλλά όχι ιταλικά ή γαλλικά που μιλούσε ο προσφεύγων. Ζήτησε, λοιπόν, ο προσφεύγων διερμηνέα προκειμένου να επικοινωνήσει με τον συνήγορό του, παροχή που όμως το δικαστήριο τού αρνήθηκε. Η στάση αυτή του δικαστηρίου όχι μόνο κρίθηκε πως δεν συνιστούσε παραβίαση του άρθρου 6 παρ.3 ε΄, αλλά το ΕΔΔΑ τόνισε πως όταν ο κατηγορούμενος επιλέγει έναν συνήγορο που δεν ομιλεί τη γλώσσα του φέρει αυτός την ευθύνη επίλυσης των προβλημάτων που προκαλούνται. Σύμφωνα δηλαδή με το Δικαστήριο ο ίδιος ο προσφεύγων έπρεπε να μεριμνήσει είτε για τον διορισμό διερμηνέα με δικά του έξοδα είτε για την αλλαγή του συνηγόρου υπεράσπισης. Στη συνέχεια, στην υπόθεση Lagerblom κατά Σουηδίας ο προσφεύγων, ο οποίος δήλωσε πως έχει βασική γνώση της σουηδικής γλώσσας, ζήτησε την αντικατάσταση του συνηγόρου υπεράσπισης που είχε διοριστεί από το κράτος προκειμένου να είναι σε θέση να μιλήσει μαζί του φιλανδικά[53]. Το Δικαστήριο στην υπόθεση αυτή, αν και δεν διαπίστωσε παραβίαση, διατύπωσε την άποψη πως ο κατηγορούμενος θα πρέπει να είναι σε θέση να επικοινωνήσει με τον συνήγορο υπεράσπισής του[54]. Ομοίως και στην παλαιότερη απόφαση Gungor κατά Γερμανίας[55] είχε διαφανεί πως το Δικαστήριο δεν ήταν αρνητικό στο να εξετάσει το ζήτημα της επικοινωνίας μεταξύ κατηγορουμένου και συνηγόρου υπεράσπισης ως τιθέμενο εκτός του προστατευτικού πεδίου του άρθρου 6 παρ.3 ε΄. Επομένως, μόνο έμμεσα γίνεται προς το παρόν λόγος για δικαίωμα του κατηγορουμένου να ζητήσει τη δωρεάν παροχή διερμηνέα κατά την επικοινωνία του με τον συνήγορο υπεράσπισής του. Αναμφισβήτητα η ανεμπόδιστη επικοινωνία του κατηγορουμένου με τον συνήγορο υπεράσπισης αποτελεί ένα δικαίωμα που συνδέεται αναπόσπαστα με τη δικαιότητα της διαδικασίας. Μια ευρεία ερμηνεία του άρθρου 6 παρ.3 ε΄ που θα διευκολύνει την επικοινωνία του κατηγορουμένου με τον συνήγορό του είναι επομένως αναγκαία προκειμένου να διασφαλιστεί ο δίκαιος χαρακτήρας της διαδικασίας[56].

[53] *Lagerblom κατά Σουηδίας*, 14.01.2003, παρ.40.
[54] *Lagerblom κατά Σουηδίας*, ό.π., 62.
[55] *Gungor κατά Γερμανίας*, 17.05.2001. Εν τέλει και εδώ το Δικαστήριο δεν δέχθηκε παραβίαση καθώς κρίθηκε πως ο προσφεύγων είχε επαρκή γνώση της γερμανικής γλώσσας.
[56] *Stavros*, The Guarantees for Accused Persons Under Article 6 of the European Convention on Human Rights, Martinus Nijhoff Publishers, 1993, σελ. 255.

Δ. Η σχέση με το δικαίωμα εξέτασης των μαρτύρων κατηγορίας του αρ.6 παρ.3 δ΄

Το άρθρο 6 παρ.3 ε΄ κατοχυρώνει το δικαίωμα του κατηγορουμένου που δεν ομιλεί τη γλώσσα του δικαστηρίου να βοηθείται από διερμηνέα. Το δικαίωμα αυτό αφορά μονάχα τον κατηγορούμενο. Δεν υπάρχει αξίωση του θύματος ή άλλου μέρους της δίκης για δωρεάν παροχή διερμηνέα.

Το περιεχόμενο του δικαιώματος αντιπαράθεσης συνίσταται στον έλεγχο της αξιοπιστίας του μάρτυρα μέσω της θέσης ερωτήσεων σε αυτόν[57]. Η εξέταση του μάρτυρα είναι δηλαδή μια επικοινωνιακή διαδικασία που προϋποθέτει πως ο εξεταστής και το πρόσωπο που εξετάζεται καταλαβαίνουν ο ένας τον άλλον. Κατά την αντιπαράθεση αυτή, η ερώτηση που τίθεται συνιστά μια εντολή προς τον μάρτυρα να απαντήσει για ένα συγκεκριμένο θέμα και η απάντηση του τελευταίου έχει αποδεικτική βαρύτητα. Η γλωσσική ικανότητα του εξεταστή αλλά και του μάρτυρα θα καθορίσει τον τρόπο μετάδοσης και εξαγωγής των πληροφοριών[58]. Στο πλαίσιο αυτό, η είσοδος ενός διερμηνέα αν και διαταρράσει τη δυναμική, αφήνοντας π.χ. περισσότερο χρόνο στον μάρτυρα να σκεφτεί την απάντηση, είναι αναμφισβήτητα απαραίτητη. Διερμηνεία θα πρέπει να παρέχεται κάθε φορά που ο κατηγορούμενος αγνοεί τη γλώσσα στην οποία καταθέτει ο μάρτυρας. Σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου ο κατηγορούμενος που αγνοεί τη γλώσσα του δικαστηρίου έχει δικαίωμα δωρεάν παροχής διερμηνέα που καλύπτει και τις καταθέσεις εναντίον του[59]. Πράγματι, χωρίς πρόσβαση στις καταθέσεις των μαρτύρων κατηγορίας θα ήταν αδύνατο ο κατηγορούμενος να προετοιμάσει αποτελεσματικά την υπεράσπισή του. Τι θα συμβεί ωστόσο σε περίπτωση που ο κατηγορούμενος ομιλεί τη γλώσσα του δικαστηρίου αλλά ο μάρτυρας καταθέτει σε άλλη γλώσσα; Εδώ δεν πληρείται ουσιώδης προϋπόθεση εφαρμογής του δικαιώματος καθώς ο κατηγορούμενος ομιλεί τη γλώσσα του δικαστηρίου[60]. Το ζήτημα θα μπορούσε να ανακύψει σε χώρες με περισσότερες από μία επίσημες γλώσσες, όπως για παράδειγμα το Βέλγιο, όπου ο κατηγορούμενος και οι μάρτυρες μπορούν πάντα να χρησιμοποιήσουν τη γλώσσα της επιλογής τους[61]. Στις περιπτώσεις αυτές θα πρέπει να γίνει δεκτό πως με συνδυαστική ερμηνεία του άρθρου

[57] *Διονυσοπούλου*, Το δικαίωμα του κατηγορουμένου στην εξέταση μαρτύρων κατηγορίας, Νομική Βιβλιοθήκη, 2017, σελ.109.
[58] Βλ. παραδείγματα *Namakula*, ό.π., σελ.89.
[59] *Luedicke, Belkacem and Koc κατά Γερμανίας*, ό.π., παρ.48, *Baytar κατά Τουρκίας*, ό.π., παρ.49. Βλ. όμως και *Kamasinski κατά Αυστρίας*, ό.π., παρ.83.
[60] Βλ. *C κατά Γαλλίας*, 13.05.1992.
[61] Στο Βέλγιο η γαλλική και η φλαμανδική απολαμβάνουν ισότιμο νομικό καθεστώς από το 1963.

6 παρ.3 δ΄ και ε΄ θα πρέπει να παρασχεθεί διερμηνέας στον κατηγορούμενο διαφορετικά ο τελευταίος δεν θα μπορέσει να εξετάσει τον μάρτυρα και κατ' αποτέλεσμα να αμυνθεί αποτελεσματικά.

6. Η παραίτηση από το δικαίωμα

Σύμφωνα με πάγια νομολογία του ΕΔΔΑ είναι δυνατή η παραίτηση από τα δικαιώματα που κατοχυρώνονται στο άρθρο 6 της ΕΣΔΑ. Η παραίτηση, ωστόσο, δεν θα πρέπει να αντιβαίνει σε σημαντικό δημόσιο συμφέρον[62]. Προκειμένου να είναι έγκυρη η παραίτηση θα πρέπει αυτή να είναι προϊόν ελεύθερης βούλησης και να δηλώνεται με τρόπο που δεν επιδέχεται παρανόηση. Θα πρέπει δε να συνοδεύεται από ελάχιστες εγγυήσεις ανάλογες με τη σημασία της[63]. Τέτοιου είδους εγγυήσεις είναι για παράδειγμα η ενημέρωση από το δικαστήριο ή από τον συνήγορο για τις συνέπειές της[64]. Τέλος, η παραίτηση μπορεί να δηλώνεται είτε ρητά είτε σιωπηρά[65].

Στην περίπτωση όμως του άρθρου 6 παρ.3 ε΄ θα πρέπει να γίνουν ορισμένες παρατηρήσεις. Αρχικά, η έγκυρη παραίτηση στην περίπτωση αυτή προϋποθέτει πως ο αλλόγλωσσος κατηγορούμενος είναι σε θέση να αντιληφθεί τις κατηγορίες που του προσάπτονται ώστε να σταθμίσει τη σπουδαιότητά τους και να μπορέσει να αποφασίσει αν θέλει να παραιτηθεί από το δικαίωμα παροχής διερμηνέα αλλά και από άλλα δικαιώματα του άρθρου 6 παρ.3, όπως το δικαίωμα σε συνήγορο[66]. Ακόμη, όπως αναφέρθηκε, το δικαίωμα διερμηνείας δεν αποτελεί μόνο ένα υπερασπιστικό δικαίωμα. Η παρουσία διερμηνέα αποτελεί προϋπόθεση ορισμένες φορές επιτυχούς επικοινωνίας του δικαστηρίου με τον κατηγορούμενο. Χωρίς την παρουσία διερμηνέα είναι ορισμένες φορές αδύνατο να λειτουργήσει η διαδικασία. Αυτό το χαρακτηριστικό του δικαιώματος επιδρά και στη δυνατότητα παραίτησης. Ενώ για παράδειγμα μία παραίτηση του κατηγορουμένου από το δικαίωμα μετάφρασης ενός εγγράφου που γνωρίζει ο συνήγορός του ή από το δικαίωμα διερμηνείας σε περιπτώσεις που έχει έστω βασική γνώση της γλώσσας είναι αποδεκτή, δεν μπορεί να λεχθεί το ίδιο σε περιπτώσεις που η παραίτηση υποκινείται από πολιτικούς λόγους (για παράδειγμα

---

[62] *Hakansson and Sturesson κατά Σουηδίας*, 21.02.1990, παρ.66, *Kwiatkowska κατά Ιταλίας*, 30.11.2000*, Craxi κατά Ιταλίας*, 05.12.2002, παρ.91, *Hermi κατά Ιταλίας*, ό.π., παρ.73, *Salduz κατά Τουρκίας*, 27.11.2008, παρ.59, *Protopapa κατά Τουρκίας*, ό.π., παρ.82, βλ. για το ζήτημα της παραίτησης αναλυτικά *Διονυσοπούλου*, ό.π., σελ.112 επ.

[63] *Poitrimol κατά Γαλλίας*, 23.11.1993, παρ.31.

[64] Βλ. *Hermi κατά Ιταλίας*, 18.10.2006, παρ.79.

[65] *Protopapa κατά Τουρκίας*, ό.π., παρ.82.

[66] *Baytar κατά Τουρκίας*, ό.π., παρ.53-54, *Saman κατά Τουρκίας*, 05.04.2011, παρ.32,35.

μέλος μιας μειονότητας επιμένει να ομιλεί στη μητρική του γλώσσα)[67]. Ακόμα δηλαδή και σε περιπτώσεις που ο κατηγορούμενος έχει παραιτηθεί από το δικαίωμα, το δικαστήριο, κρίνοντας πως η παρουσία διερμηνέα είναι απαραίτητη, μπορεί να προβεί στον διορισμό του προκειμένου να διασφαλιστεί η ορθή συνέχιση της διαδικασίας.

Ακόμη, θα πρέπει να σημειωθεί πως ενώ τα περισσότερα δικαιώματα του άρθρου 6 θεωρούνται ως δικαιώματα της υπεράσπισης, με συνέπεια ο κατηγορούμενος και ο συνήγορός του να αποτελούν μια ενότητα, το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης ως απαραίτητο στοιχείο για την ίδια τη συμμετοχή του κατηγορουμένου στη διαδικασία δεν μπορούμε να πούμε πως δύναται να αναπληρωθεί από τον συνήγορο. Ο κατηγορούμενος έχει προσωπικό δικαίωμα να τύχει βοήθειας διερμηνέα προκειμένου ο ίδιος να αντιληφθεί την κατηγορία και να μπορέσει να επικοινωνήσει με το δικαστήριο[68]. Η αρωγή από συνήγορο επομένως δεν μπορεί να θεωρηθεί παραίτηση από το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης.

7.Περιορισμοί του δικαιώματος

Σύμφωνα με τη νομολογία[69] το Δικαστήριο καλείται να ερμηνεύσει τη Σύμβαση υπό το πρίσμα των κανόνων που καθορίζονται στη Σύμβαση της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών[70]. Ο καθορισμός δηλαδή της έννοιας μιας διάταξης γίνεται βάσει της διατύπωσης, του αντικειμένου, του σκοπού, του πλαισίου και των σχετικών κανόνων του διεθνούς δικαίου που περιλαμβάνονται. Η ερμηνεία που εν τέλει θα δοθεί από το Δικαστήριο οδηγεί άλλοτε στην δημιουργία απόλυτων και άλλοτε σχετικών δικαιωμάτων. Απόλυτο θεωρείται ένα δικαίωμα όταν τα συμφέροντα των άλλων ατόμων ή κοινωνικά συμφέροντα δεν μπορούν να χρησιμεύσουν ως αιτιολογία για τον περιορισμό ή την παρέκκλιση από το δικαίωμα. Σε αυτές τις περιπτώσεις η παραβίαση του δικαιώματος είναι per se ασύμβατη με την ΕΣΔΑ. Για παράδειγμα, το άρθρο 3 έχει απόλυτο χαρακτήρα καθώς τα βασανιστήρια και η απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση οδηγούν πάντοτε σε παραβίαση της Σύμβασης και δεν σταθμίζονται με δικαιώματα τρίτων ή κοινωνικά συμφέροντα. Από την άλλη, ένα δικαίωμα έχει σχετικό χαρακτήρα όταν η παραβίασή του δεν οδηγεί per se σε παραβίαση της Συμβάσεως αλλά

[67] *Trechsel*, ό.π., σελ.328.
[68] *Cuscani κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, ό.π. Ομοίως και *Κωστοπούλου*, Το δικαίωμα σε διερμηνέα σε Σισιλιάνο, Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 2017, σελ.347.
[69] *Golder κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 21.02.1975, παρ. 29, *Bankovic κ.α κατά Βελγίου κ.α*, 12.12.2001, παρ.29.
[70] Της 23.05.1969, βλ. άρθρα 31, 32.

θα πρέπει κάθε φορά να κριθεί, μετά από στάθμιση, αν εθίγησαν τα δικαιώματα του προσώπου. Σχετικό είναι, για παράδειγμα, το δικαίωμα που κατοχυρώνεται στο άρθρο 8 της ΕΣΔΑ. Ήδη από το γράμμα της διάταξης φαίνεται πως το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής δεν προστατεύεται κατ' απόλυτο τρόπο αλλά επιτρέπονται επεμβάσεις όταν αυτό επιβάλλεται από την ανάγκη προστασίας του δημοσίου ή άλλου ιδιωτικού συμφέροντος. Δεν απαιτείται, ωστόσο, για να χαρακτηριστεί ένα δικαίωμα ως σχετικό η επιφύλαξη υπέρ άλλων συμφερόντων να εκφράζεται στην ίδια τη διάταξη που το κατοχυρώνει. Το δικαίωμα για παράδειγμα του άρθρου 6 παρ.3 δ΄ της ΕΣΔΑ κατοχυρώνεται καταρχήν χωρίς επιφύλαξη στο κείμενο της ΕΣΔΑ. Το ΕΔΔΑ όμως έχει κρίνει πως το δικαίωμα δεν προστατεύεται κατ΄απόλυτο τρόπο αλλά υπόκειται σε περιορισμούς. Η κρίση για το αν τελικά υπήρξε παραβίαση γίνεται στο πλαίσιο μιας συνολικής στάθμισης που αποφαίνεται για τον δίκαιο ή μη χαρακτήρα της διαδικασίας[71].

Η ανωτέρω διάκριση είναι ιδιαίτερα σημαντική καθώς συνδέεται με την ύπαρξη περιορισμών στο εκάστοτε δικαίωμα. Εάν ένα δικαίωμα θεωρηθεί ως απόλυτο τότε δεν υπόκειται σε κανέναν περιορισμό ή διαβάθμιση και οποιαδήποτε παρέκκλιση συνεπάγεται αυτόματα παραβίαση. Αντιθέτως, τα σχετικά δικαιώματα υπόκεινται σε περιορισμούς. Στο πλαίσιο των σχετικών δικαιωμάτων περιορισμοί είναι επιτρεπτοί είτε για λόγους δημοσίου συμφέροντος είτε προς προστασία άλλων δικαιωμάτων. Ο κρίνων καλείται δηλαδή να σταθμίσει τα αντικρουόμενα συμφέροντα και in concreto στο πλαίσιο μιας συνολικής θεώρησης να αποφανθεί για το εάν επήλθε βλάβη. Το αν επομένως επιτρέπονται περιορισμοί του δικαιώματος θα κριθεί με βάση τον χαρακτηρισμό ενός δικαιώματος ως απόλυτου ή σχετικού.

Το ζήτημα που θα μας απασχολήσει, επομένως, είναι εάν το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης έχει απόλυτο χαρακτήρα, οπότε θα διαπιστώνεται παραβίαση για παράδειγμα κάθε φορά που δεν διορίζεται διερμηνέας ή η ποιότητα της διερμηνείας δεν είναι επαρκής, ή, αντιθέτως, σχετικό, με αποτέλεσμα παραβίαση να υπάρχει μόνο αν αποδεικνύεται πως επλήγησαν τα δικαιώματα της υπεράσπισης και κατ' επέκταση η δικαιότητα της διαδικασίας. Στη θεωρία έχουν υποστηριχθεί και οι δύο απόψεις. Ο Σταύρος κλίνει προς τη θεώρηση του δικαιώματος ως απόλυτου υποστηρίζοντας πως

[71] Βλ. *Διονυσοπούλου*, ό.π., σελ.115.

πρόκειται για ένα δικαίωμα το οποίο δεν αλλοιώνεται στο πλαίσιο της εκτίμησης της συνολικής δικαιότητας της διαδικασίας[72].

Ο χαρακτηρισμός του από την άλλη ως σχετικού δικαιώματος βασίζεται στον γενικότερο ρόλο όλων των δικαιωμάτων του άρθρου 6 παρ.3. Τα δικαιώματα αυτά έχουν ως εγγενή στόχο να εξασφαλίσουν ή να συμβάλλουν στην εξασφάλιση του δίκαιου χαρακτήρα της διαδικασίας στο σύνολό της. Τα δικαιώματα επομένως του άρθρου 6 παρ.3 δεν είναι αυτοσκοπός αλλά θα πρέπει να ερμηνεύονται υπό το πρίσμα της λειτουργίας τους στο συνολικό πλαίσιο της διαδικασίας[73].

Διαφορετική είναι ωστόσο η άποψη του Trechsel, σύμφωνα με την οποία θα πρέπει να γίνει ένας διαχωρισμός ανάμεσα στο οικονομικό σκέλος του δικαιώματος και στο ουσιαστικό[74]. Στο σκέλος που αφορά τη δωρεάν παροχή διερμηνείας και μετάφρασης στον αλλόγλωσσο κατηγορούμενο το δικαίωμα είναι απόλυτο. Την άποψη αυτή, περί απόλυτου χαρακτήρα του δικαιώματος στο οικονομικό σκέλος ακολουθεί και ο Kühne[75]. Η παραδοχή αυτή επιβεβαιώνεται και από τη νομολογία του ΕΔΔΑ που διαπιστώνει παραβίαση του άρθρου 6 παρ.3 ε΄της ΕΣΔΑ κάθε φορά που επιβάλλονται έξοδα διερμηνείας και μετάφρασης χωρίς να εξετάζει, για παράδειγμα, αν ο κατηγορούμενος είχε την οικονομική δυνατότητα να αντεπεξέλθει σε αυτά[76]. Αντιθέτως, παραβίαση δεν διαπιστώνεται με αυτόν τον τρόπο στην περίπτωση που εξετάζεται ο διορισμός διερμηνέα αυτός καθαυτός ή η ποιότητα της παρεχόμενης διερμηνείας. Στην περίπτωση ενός κατηγορουμένου που ζήτησε και δεν έλαβε τη βοήθεια διερμηνέα ή δεν έλαβε μεταφρασμένα κάποια χωρία εγγράφων απαραίτητων για την υπεράσπισή του θα πρέπει να καταδειχθεί πώς επλήγησαν δι΄αυτού του τρόπου τα υπερασπιστικά του δικαιώματα. Στην απόφαση για παράδειγμα Kuvikas κατά Λιθουανίας δεν διαπιστώθηκε παραβίαση από τη μη μετάφραση κάποιων εγγράφων ενοχοποιητικών για τον κατηγορούμενο, καθώς κρίθηκε από το ΕΔΔΑ πως τα εθνικά δικαστήρια χρησιμοποίησαν τα αποδεικτικά μέσα με τρόπο που δεν παραβίασε την ισότητα των όπλων και τα υπερασπιστικά δικαιώματα του κατηγορουμένου[77]. Ομοίως,

[72] *Stavros*, ό.π., σελ.255-256, τονίζοντας ωστόσο πως η σχετική νομολογία κατά το έτος διατύπωσης της άποψης ήταν φτωχή.
[73] *Can κατά Αυστρίας*, 12.07.1984, παρ.48, *Mayzit κατά Ρωσίας*, 20.01.2005, παρ.77.
[74] *Trechsel*, ό.π., σελ. 332.
[75] IntKommEMRK, Kühne, 2010, σελ.240.
[76] *Luedicke, Belkacem and Koc κατά Γερμανίας*, ό.π., *Ozturk κατά Γερμανίας*, ό.π., *Isyar κατά Βουλγαρίας*, ό.π., *Hovanesian κατά Βουλγαρίας*, ό.π.
[77] *Kuvikas κατά Λιθουανίας*, 27.06.2006, παρ.54.

και στην απόφαση Saman κατά Τουρκίας το ΕΔΔΑ δέχθηκε παραβίαση του δικαιώματος με το σκεπτικό πως ο μη διορισμός διερμηνέα κατά την αστυνομική κράτηση της προσφεύγουσας έπληξε ανεπανόρθωτα τα υπερασπιστικά της δικαιώματα[78]. Στη δε απόφαση Priplata κατά Ρουμανίας το Δικαστήριο τόνισε πως το γεγονός πως ο κατηγορούμενος εκπροσωπείτο από συνήγορο τού εξασφάλιζε πως είχε λάβει γνώση του περιεχομένου του κατηγορητηρίου και άλλων διαδικαστικών εγγράφων[79]. Παρατηρούμε επομένως πως η παρουσία συνηγόρου σταθμίζεται κατά την κρίση περί δικαιότητας της διαδικασίας και ο κατηγορούμενος έχει ένα επιπρόσθετο βάρος να αποδείξει πώς τα υπερασπιστικά του δικαιώματα επλήγησαν παρότι η υπεράσπιση ως ενότητα είχε λάβει γνώση των εγγράφων. Ο σχετικός χαρακτήρας του δικαιώματος περιορίζει λοιπόν αρκετά θα λέγαμε ειδικά το πεδίο εφαρμογής του δικαιώματος μετάφρασης στο σύστημα της ΕΣΔΑ[80].

Ορθότερο, ωστόσο, θα ήταν να θεωρήσουμε πως δεν υπάρχουν δύο σκέλη του δικαιώματος, ένα απόλυτο, το οικονομικό, και ένα σχετικό, το ουσιαστικό, αλλά πρόκειται για ένα και το αυτό δικαίωμα στον πυρήνα του οποίου βρίσκεται η μη επιβολή εξόδων. Ο πυρήνας του λοιπόν, η δωρέαν παροχή του δικαιώματος, δεν υπόκειται σε περιορισμούς ή σταθμίσεις. Σε όλες τις άλλες του όμως εκφάνσεις περιορισμοί είναι επιτρεπτοί και θα κριθούν ad hoc στο πλαίσιο μιας συνολικής θεώρησης. Εναπόκειται δηλαδή στην υπεράσπιση να καταδείξει πώς οι περιορισμοί που επεβλήθηκαν προκάλεσαν βλάβη στον αλλόγλωσσο κατηγορούμενο.

[78] *Saman κατά Τουρκίας*, ό.π., παρ.36.
[79] *Priplata κατά Ρουμανίας*, ό.π., παρ.95.
[80] Βλ. και *Horvath κατά Βελγίου*, ό.π.

ΙΙ. Τα δικονομικά δικαιώματα στον ευρωπαϊκό χώρο.

Η Συνθήκη του Μάαστριχτ για πρώτη φορά εισήγαγε την έννοια της συνεργασίας στους τομείς της δικαιοσύνης και των εσωτερικών υποθέσεων ενώ τόσο η Συνθήκη του Άμστερνταμ όσο και της Νίκαιας υπογραμμίζουν τη βούληση της Ένωσης να αναλάβει κοινή δράση προκειμένου να παρέχει στους πολίτες υψηλό επίπεδο προστασίας σε έναν χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης. Αλλά και στον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων διαφαίνεται ο μετασχηματισμός της Ένωσης από οικονομικής σε ένα μόρφωμα που ενδιαφέρεται για την κατοχύρωση θεμελιωδών δικαιωμάτων.

Η προσπάθεια της Ένωσης να εναρμονίσει το ποινικό δικονομικό σύστημα των κρατών-μελών σχετίζεται με την αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης των δικαστικών αποφάσεων. Η αμοιβαία αναγνώριση, το "success story" της ενιαίας αγοράς, επεκτάθηκε με την απόφαση-πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ για το Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης και στο ποινικό δίκαιο. Η αρχή μάλιστα αυτή χαρακτηρίστηκε ως ακρογωνιαίος λίθος της δικαστικής συνεργασίας τόσο σε αστικές όσο και σε ποινικές υποθέσεις[81]. Η αναγνώριση δικαστικών αποφάσεων, ωστόσο, εν τοις πράγμασι αυτόματα και με τις ελάχιστες δυνατές διατυπώσεις, προσκρούει στην ανομοιογένεια των συστημάτων των κρατών-μελών τόσο σε επίπεδο ουσιαστικού όσο και δικονομικού δικαίου. Το δίκαιο έχει ισχυρές σχέσεις με την πολιτισμική παράδοση κάθε κοινωνίας. Μοιάζει θα μπορούσαμε να πούμε με τη γλώσσα ως στοιχείο που εμπεριέχει τον πολιτισμό, τον τρόπο σύλληψης του κόσμου και την ιστορία κάθε κοινωνίας. Το δίκαιο όπως και η γλώσσα εξελίσσονται μη όντας, ωστόσο, δυνατό να αποβάλλουν τους δεσμούς τους με μια συγκεκριμένη ομάδα, τη συλλογική εμπειρία της οποίας εκφράζουν. Το δίκαιο εκφράζει επομένως τον τρόπο που μια ομάδα σκέπτεται, αισθάνεται και αξιολογεί[82], αν δε αποδεσμευθεί από αυτή χάνει τη νομιμοποιητική του βάση. Όταν λοιπόν καλούνται κράτη με διαφορετικές αξιολογήσεις για τις παραβατικές συμπεριφορές να αναγνωρίσουν και να εκτελέσουν αυτόματα αποφάσεις που προέρχονται από άλλα συστήματα είναι σαφές πως ερχόμαστε αντιμέτωποι με διαφορετικές αντιλήψεις τόσο για τον τρόπο νομοθέτησης όσο και για το αντικείμενο αυτής. Είναι δε δυνατόν η αρχή της αμοιβαίας εμπιστοσύνης να έρχεται σε αντίθεση και με τις αξιολογήσεις ενός κράτους σχετικά με την προστασία του ατόμου. Οι προβληματισμοί αυτοί δεν στάθηκε δυνατόν να ανακόψουν την

[81] Presidency Conclusions, Tampere European Council 15 and 16 October 1999, παρ.33.
[82] *Cotterrell*, Law, Culture and Society, Ashgate, 2006, σελ.103.

εδραίωση της αρχής. Οι αντιρρήσεις δε των κρατών-μελών[83] έγινε προσπάθεια να καμφθούν μέσω της εναρμόνισης των επιμέρους συστημάτων και της προστασίας των δικαιωμάτων των πολιτών εντός του ενιαίου χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης. Μετά τη θέση σε ισχύ της Συνθήκης της Λισαβόνας δόθηκε η δυνατότητα, προκειμένου να διευκολυνθεί η αμοιβαία αναγνώριση των δικαστικών αποφάσεων καθώς και η αστυνομική και δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις με διασυνοριακή διάσταση, στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο να θεσπίζουν ελάχιστους κανόνες. Παρότι το ίδιο το άρθρο 82 παρ.2 ΣΛΕΕ ορίζει πως στους ελάχιστους αυτούς κανόνες συνεκτιμώνται οι διαφορές μεταξύ των νομικών συστημάτων και παραδόσεων των κρατών-μελών, καθίσταται σαφής η πρόθεση της Ένωσης να επιτύχει την προσέγγιση των ποινικών δικονομικών συστημάτων των κρατών-μελών κατοχυρώνοντας ελάχιστα δικαιώματα των προσώπων στην ποινική διαδικασία.

Υπό τον Τρίτο Πυλώνα, όπως αναλύθηκε, κύριος στόχος της Ευρωπαϊκής Ένωσης ήταν η επίτευξη συνεργασίας και αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ των κρατών-μελών καθώς και η αμοιβαία αναγνώριση των δικαστικών αποφάσεων. Η αντιμετώπιση μορφών εγκληματικότητας που αφορούσαν την Ένωση (τρομοκρατία, οργανωμένο έγκλημα κ.ά.) κατέστησαν επιβεβλημένη, υπό το πρίσμα και της αύξησης του μεγέθους της, τη συνεργασία στον τομέα της ποινικής δικαιοσύνης. Ο στόχος αυτός υπηρετήθηκε μέσω του εργαλείου των Αποφάσεων-Πλαίσιο. Οι Αποφάσεις- Πλαίσιο αποτελούσαν το διαθέσιμο κατά την περίοδο αυτή εργαλείο, είχαν ωστόσο το μειονέκτημα ότι απαιτούσαν την ομόφωνη αποδοχή των κρατών-μελών. Ήδη δε από την επιτυχημένη υιοθέτηση της Απόφασης-Πλαίσιο για το Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης είχαν διατυπωθεί επιφυλάξεις σχετικά με την κατοχύρωση των υπερασπιστικών δικαιωμάτων των πολιτών[84].

Η επιθυμία –ίσως και αναγκαιότητα- παράλληλης κατοχύρωσης των θεμελιωδών δικαιωμάτων των πολιτών σε έναν ενιαίο χώρο όπου η δίωξη και σύλληψή τους καθίστατο ευχερέστερη αποτέλεσε γρήγορα στόχο της Ένωσης. Την ίδια στιγμή, γρήγορα έγινε φανερό πως η αμοιβαία εμπιστοσύνη ήταν άρρηκτα συνδεδεμένη με

[83] Ως αποτέλεσμα αυτών βλ. υποθέσεις που ήχθησαν ενώπιον των Συνταγματικών δικαστηρίων σε Γερμανία, Πολωνία και Κύπρο.

[84] *Καϊάφα-Γκμπάντι*, Νεότερες εξελίξεις του ποινικού δικαίου στην Ε.Ε. και δικαιοκρατικά ελλείμματα, ΠοινΧρ 2006, σελ.557. βλ επίσης την αναφορά στα υπερασπιστικά δικαιώματα ήδη σε Presidency Conclusions, Tampere European Council 15 and 16 October 1999, παρ.33.

επικοινωνία. Λίγες χώρες αποδέχονται ένα Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης που δεν έχει μεταφραστεί ενώ σημαντική είναι και η ποιότητα της μετάφρασης[85]. Η δε προστασία των δικαιωμάτων των πολιτών στον ενιαίο χώρο καθιστά καίριο τον ρόλο των μεταφραστών και των διερμηνέων. Αυτοί αποτελούν τον σύνδεσμο του ατόμου με τις αρχές ενός κράτους-μέλους και καθιστούν δυνατή την επικοινωνία σε περιπτώσεις εμπλοκής με το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης ενός έτερου κράτους-μέλους. Για τους παραπάνω λόγους, η κατοχύρωση του δικαιώματος διερμηνείας και μετάφρασης σχεδόν φυσικά αποτέλεσε αντικείμενο εκτεταμένων διαβουλεύσεων. Ούτε αμοιβαία εμπιστοσύνη μπορεί να υπάρξει δίχως επικοινωνία αλλά ούτε και υπερασπιστικά δικαιώματα, καθώς το άτομο αδυνατεί όχι μόνο να αντιληφθεί την κατηγορία αλλά και να πληροφορηθεί και να αξιοποιήσει τα δικονομικά δικαιώματα που του παρέχει το ξένο κράτος.

1. Η ανάγκη νομοθέτησης στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η ΕΣΔΑ

Η ανάγκη κατοχύρωσης των δικονομικών δικαιωμάτων μέσω της Ένωσης αμφισβητήθηκε έντονα. Κύριο επιχείρημα αποτελούσε η κατοχύρωση των δικονομικών δικαιωμάτων μέσω της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, τα οποία τυγχάνουν επεξεργασίας και ενίσχυσης και μέσω της νομολογίας του ΕΔΔΑ. Πράγματι, όλα τα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι συμβαλλόμενα μέρη στην ΕΣΔΑ ενώ και η συμμόρφωση με αυτή των υπό ένταξη κρατών παρακολουθείται στενά κατά τη διαδικασία ένταξής τους. Μια προσεκτικότερη, ωστόσο, εξέταση της λειτουργίας και της νομολογίας του ΕΔΔΑ αποκαλύπτει τους λόγους που η κατοχύρωση των δικαιωμάτων στο άρθρο 5 και 6 της ΕΣΔΑ δεν μπορεί να κριθεί επαρκής.

Αρχικά, προϋπόθεση του παραδεκτού οποιασδήποτε προσφυγής ενώπιον του ΕΔΔΑ είναι η εξάντληση όλων των εσωτερικών ενδίκων μέσων σύμφωνα με το άρθρο 35 της Σύμβασης. Η προστασία επομένως της ΕΣΔΑ παρέχεται μόνο σε αυτούς που διαθέτουν τα οικονομικά μέσα να υποστηρίξουν την υπόθεσή τους σε περισσότερα δικαιοδοτικά στάδια. Ακόμη, η εξάμηνη προθεσμία που προβλέπεται στο άρθρο 35 παρ.1 της ΕΣΔΑ, μετά την πάροδο της οποίας ο έλεγχος δεν είναι πλέον δυνατός, αποτελεί έναν περιορισμό της προστασίας που παρέχεται στα άτομα. Συχνά το διάστημα των έξι

[85] *Hertog*, Directive 2010/64/EU of the European Parliament and of the Council on the Right to Interpretation and Translation in Criminal Proceedings: Transposition Strategies with regard to Interpretation and Translation, Monografías de Traducción e Interpretación, 2015, σελ.76.

μηνών αποδεικνύεται μικρό καθώς ο δυνητικός προσφεύγων θα πρέπει στο διάστημα αυτό αφενός να ανεύρει την κατάλληλη νομική υποστήριξη και αφετέρου να σταθμίσει το οικονομικό και ψυχολογικό κόστος που συνεπάγεται η συνέχιση της υπόθεσής του ενώπιον ενός ακόμη δικαστηρίου, αυτή τη φορά ευρωπαϊκού. Αποτέλεσμα των ανωτέρω περιορισμών που θέτει η ίδια η Σύμβαση είναι πολλές παραβιάσεις να μένουν ατιμώρητες ελλείψει οικονομικών πόρων των θυμάτων.

Επιπροσθέτως, ήδη από την πρώτη δεκαετία του 2000 διαφάνηκε μια αναποτελεσματικότητα του συστήματος ελέγχου του σεβασμού των δικαιωμάτων από τα κράτη-μέλη μέσω της νομολογίας του Στρασβούργου[86]. Η κύρια αιτία είναι η αύξηση των κρατών-μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης η οποία συνδέθηκε με την αύξηση της ροής των υποθέσεων οδηγώντας σε σημαντική καθυστέρηση και σώρευση υποθέσεων[87]. Αν λάβουμε υπόψη και τον αριθμό των υποθέσεων που επαναλαμβάνονται, καθίσταται σαφές πως η ποιότητα της νομολογίας επηρεάζεται από αυτόν τον παρατηρούμενο «φόρτο εργασίας»[88]. Σύμφωνα με την ετήσια έκθεση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου το έτος 2016 εκκρεμούσαν 79.750 αιτήσεις ενώ σύμφωνα με την ετήσια έκθεση της Επιτροπής Υπουργών για την επίβλεψη της εκτέλεσης των αποφάσεων του Δικαστηρίου από τις 1352 νέες υποθέσεις του έτους 2016, οι 1146 ήταν επαναλαμβανόμενες.

Είναι σημαντικό να επισημανθεί, ακόμη, πως συχνά οι αποφάσεις του Δικαστηρίου δεν εκτελούνται προσηκόντως. Σε ελάχιστες δε υποθέσεις το Δικαστήριο απαίτησε από τα κράτη-μέλη να αλλάξουν τη νομοθεσία τους. Αρκείται δηλαδή στη διαπίστωση παραβίασης σε μια συγκεκριμένη περίπτωση, εξετάζοντας μάλιστα τη διαδικασία εν συνόλω (as a whole) μην τολμώντας να χαρακτηρίσει εθνικές ρυθμίσεις ως μη συμβατές με τη Σύμβαση per se[89]. Η ύπαρξη δε και μόνο επαναλαμβανόμενων αποφάσεων καταδεικνύει την αδυναμία του ΕΔΔΑ να οδηγήσει σε αλλαγή των συστημάτων των κρατών-μελών. Παρότι δεν τυπικά το Συμβούλιο μέσω της Επιτροπής

[86] Βλ. έρευνα των *van Puyenbroeck και Vermeulen*, Towards minimum procedural guarantees for the defence in criminal proceedings in the EU, International and Comparative Law Quarterly, 60, σελ.1022 επ.

[87] Βλ. σχετικά *Morgan*, Where are we now with EU procedural rights?, European Human Rights Law Review, 2012, no 4, σελ.430-431.

[88] *Spronken και de Vocht*, EU Policy to Guarantee Procedural Rights in Criminal Proceedings: Step by Step, North Carolina Journal of International Law and Commercial Regulation, Vol. 37, 2011, σελ. 442επ.

[89] *Quattrocolo*, The right to information in EU legislation, σε Ruggeri, Human rights in European Criminal Law, Springer, 2015, σελ.83.

Υπουργών ελέγχει την εκτέλεση των αποφάσεων, η εναρμόνιση των εθνικών ρυθμίσεων με τα πορίσματα της νομολογίας του ΕΔΔΑ επαφίεται πρωτίστως στα κράτη-μέλη, τα οποία μάλιστα διαθέτουν ένα ευρύ περιθώριο διακριτικής ευχέρειας. Εκτός, λοιπόν, από τα σύνθετα δομικά προβλήματα, που εμποδίζουν τον προσδιορισμό των αναγκαίων μεταρρυθμίσεων προκειμένου να σταματήσει η ροή των επαναλαμβανόμενων υποθέσεων, και τη δυσκολία ανεύρεσης των αναγκαίων πόρων για την εφαρμογή αυτών των μεταρρυθμίσεων, απουσιάζει και μια κοινή αντίληψη των κρατών-μελών ως προς την εφαρμογή των κατάλληλων μέτρων εκτέλεσης συνεπεία της εξέλιξης της νομολογίας του ΕΔΔΑ.

Βρίσκεται, λοιπόν, το Δικαστήριο, παγιδευμένο σε έναν φαύλο κύκλο. Από τη μία τα κράτη-μέλη δεν εκτελούν προσηκόντως της υποχρεώσεις τους που απορρέουν από τη Σύμβαση και από την άλλη, ως αποτέλεσμα, υποθέσεις με παρόμοιο περιεχόμενο, ως απόρροια της ανωτέρω στάσης των κρατών, σωρεύονται και καθιστούν το ΕΔΔΑ βραδύ και επαναλαμβανόμενο. Το Δικαστήριο, επομένως, παρότι διακηρύσσει πως η Σύμβαση έχει ως αντικείμενο την προστασία δικαιωμάτων που δεν είναι θεωρητικά ή εξωπραγματικά[90], ουσιαστικά φαίνεται να αδυνατεί να επιβάλλει «πρακτικά και αποτελεσματικά δικαιώματα».

Επομένως, μπορεί η Σύμβαση, σύμφωνα και με την ερμηνεία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρώπινων Δικαιωμάτων, «*να παρέχει σημαντική κοινή βάση για τα κράτη μέλη προκειμένου να ενισχυθεί η εμπιστοσύνη στα εκατέρωθεν συστήματα ποινικής δικαιοσύνης, ταυτόχρονα, όμως, υπάρχει περιθώριο για περαιτέρω δράση εκ μέρους της Ευρωπαϊκής Ένωσης ώστε να διασφαλισθεί η πλήρης εφαρμογή και συμμόρφωση προς τους κανόνες της Σύμβασης* με στόχο ενδεχομένως, *να εξασφαλισθεί η ομοιόμορφη εφαρμογή των εφαρμοστέων κανόνων και να βελτιωθούν οι ισχύοντες κανόνες*»[91]. Η υλοποίηση του Οδικού Χάρτη θα ενισχύσει την ορατότητα των δικονομικών δικαιωμάτων που πια θα προστατεύονται ενιαία στον ευρωπαϊκό χώρο. Η ενιαία αυτή κατοχύρωση θα συμβάλλει και στην αποσυμφόρηση του συστήματος της ΕΣΔΑ καθώς πια βασικά δικονομικά δικαιώματα που αποτελούν πεδίο παραβιάσεων

[90] Βλ. μεταξύ άλλων *Matthews κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 18.02.1999, παρ.34 και *Conka κατά Βελγίου*, 05.02.2002, παρ.46.

[91] Προοίμιο του Ψηφίσματος του Συμβουλίου «για έναν οδικό χάρτη για την ενίσχυση των δικονομικών δικαιωμάτων των υπόπτων ή κατηγορουμένων σε ποινικές διαδικασίες», 2009, παρ.2.

εκ μέρους των κρατών-μελών θα αποτελούν αντικείμενο προστασίας υποχρεωτικά και κατά ομοιόμορφο τρόπο σε εθνικό επίπεδο.

Στα επόμενα, θα αναλυθούν οι δράσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης με στόχο την κατοχύρωση και ενίσχυση του δικαιώματος διερμηνείας και μετάφρασης σε ποινικές υποθέσεις.

III. Το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης στον ευρωπαϊκό χώρο

1. Ιστορική εξέλιξη

Όπως ήδη αναφέρθηκε, το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης αντιμετωπίστηκε από νωρίς ως ένα θεμελιώδες δικονομικό δικαίωμα η ισχύς του οποίου έπρεπε να διασφαλιστεί. Η ανάγκη κατοχύρωσης του δικαιώματος αυτού βρίσκεται σε άμεση συνάρτηση με την αυξημένη κινητικότητα εντός της ΕΕ. Σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat, το 2016 ο αριθμός των πολιτών τρίτων χωρών που ζούσαν στην ΕΕ ήταν 20,7 εκατομμύρια, ενώ ο αριθμός των ανθρώπων που έχουν γεννηθεί εκτός της ΕΕ ήταν 35.100.000. Αν προσθέσουμε και την κινητικότητα των πολιτών ενός κράτους-μέλους σε ένα άλλο αντιλαμβανόμαστε το μέγεθος των αλλόγλωσσων ανθρώπων που διαβιούν σε κάθε κράτος-μέλος και δυνητικά μπορούν να εμπλακούν με το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης.

Το πρώτο πρόγραμμα σχετικά με το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης ήταν το Aequitas[92]. Στο πλαίσιο αυτού μελετήθηκε ο τρόπος προώθησης ισότιμων προτύπων νομικής διερμηνείας και μετάφρασης σε όλα τα κράτη-μέλη, έγινε δηλαδή προσπάθεια να τεθούν αξιόπιστα πρότυπα επικοινωνίας. Εξετάστηκαν οι απαιτούμενες ικανότητες που πρέπει να διαθέτει ένας διερμηνέας, η εκπαίδευση που θα πρέπει να παρέχεται και τονίστηκε η ανάγκη ύπαρξης κατευθυντήριων γραμμών εκτέλεσης των καθηκόντων τους καθώς και κώδικα δεοντολογίας. Το πρόγραμμα αυτό ακολουθήθηκε από το Aequalitas[93] και το Aequilibrium[94].

Το 2002, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εκκίνησε μια δική της πρωτοβουλία για την κατοχύρωση δικονομικών εγγυήσεων στις ποινικές διαδικασίες με τη σύνταξη ενός Εγγράφου Διαβούλευσης. Το έγγραφο αυτό αποτέλεσε το πρώτο βήμα για τη συγκέντρωση των απόψεων των εμπειρογνωμόνων προκειμένου να διαφανεί ποια είναι τα σημαντικότερα δικαιώματα που θα έπρεπε να διασφαλιστούν σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Στο Έγγραφο Διαβούλευσης απαριθμήθηκαν όλα τα δικαιώματα που θα μπορούσε να καλύπτει μια μελλοντική Πράσινη Βίβλος. Το έγγραφο αυτό ακολουθήθηκε από ένα ερωτηματολόγιο που εστάλη στα κράτη-μέλη, ένα σεμινάριο για την ποιότητα της

[92] Grotius I (98/GR/131): Grotius Conference on Interdisciplinary Working Arrangements between the Legal Services and Legal Interpreters and Translators.
[93] Grotius II (2001/GRP/015): Equal Access to Justice across Language and Culture in the EU.
[94] Agis I (JAI/2003/AGIS/048): Instruments for Lifting Language Barriers in Intercultural Legal Proceedings.

δικαιοσύνης και μια ακρόαση. Αυτός ο κύκλος διαβουλεύσεων οδήγησε στη σύνταξη ενός εγγράφου εργασίας και σε μια συνάντηση εμπειρογνωμόνων. Αποτέλεσμα αυτών των διαβουλεύσεων ήταν η δημοσίευση της Πράσινης Βίβλου για τις δικονομικές εγγυήσεις υπέρ των υπόπτων και των κατηγορουμένων στις ποινικές διαδικασίες σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση[95]. Ήδη από τη συνάντηση των εμπειρογνωμόνων είχε διαφανεί πως η παροχή μεταφραστών και διερμηνέων στους αλλοδαπούς κατηγορουμένους αποτελούσε έναν από το πιο ελπιδοφόρους τομείς για άμεση εξέταση.

Στόχος της Επιτροπής δεν φαίνεται να ήταν η δημιουργία νέων δικαιωμάτων ή η παρακολούθηση συμμόρφωσης των κρατών-μελών στα δικαιώματα που προβλέπει η ΕΣΔΑ. Στο στάδιο αυτό βούληση της Επιτροπής ήταν η επισήμανση και ανάδειξη των δικαιωμάτων που η ίδια θεωρούσε βασικά και η προώθησή τους υπό τη μορφή μιας δέσμης κοινών στοιχειωδών δικονομικών δικαιωμάτων. Έτσι η αναφορά στο δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης ήταν αρκετά ευρεία και περιελάμβανε και την προτροπή της Επιτροπής προς τα κράτη-μέλη να μεριμνήσουν ώστε το επάγγελμα του διερμηνέα να γίνει περισσότερο ανταγωνιστικό και ελκυστικό, καθώς καταδείχθηκε πως ο αριθμός των διαθέσιμων διερμηνέων στα κράτη-μέλη δεν ήταν ανάλογος του αριθμού των αλλοδαπών υπόπτων και κατηγορουμένων.

Το επόμενο κιόλας έτος η Επιτροπή υπέβαλε την Πρόταση Απόφασης-Πλαισίου «σχετικά με ορισμένα δικονομικά δικαιώματα στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση»[96]. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να σημειωθεί πως η Απόφαση-Πλαίσιο ήταν το πιο δεσμευτικό διαθέσιμο νομικό εργαλείο εκείνη την εποχή. Απαιτούνταν, ωστόσο, όπως ήδη αναφέρθηκε η ομόφωνη συμφωνία των κρατών-μελών. Η πρόταση ακολούθησε τη λογική της Πράσινης Βίβλου και προσπάθησε να κατοχυρώσει με μιας δικονομικά δικαιώματα που αφορούσαν σε 5 διαφορετικούς τομείς. Σχετικά με το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης επανέλαβε βασικές παραδοχές της Πράσινης Βίβλου τονίζοντας πως αυτή θα πρέπει να παρέχεται δωρεάν το νωρίτερο δυνατόν αφ' ης στιγμής έχει διαπιστωθεί ότι ο ύποπτος δεν κατανοεί τη γλώσσα της διαδικασίας. Το δικαίωμα μάλιστα αυτό καλύπτει σύμφωνα με την Πρόταση όλες τις ανακρίσεις από τις αστυνομικές αρχές καθώς και τις συναντήσεις του υπόπτου με τον συνήγορό του (άρθρο 6). Προβλέφθηκε ακόμα η

[95] Βρυξέλλες, 19.2.2003, COM/2003/0075 final.
[96] Βρυξέλλες, 28.04.2004, COM/2004/0328 final.

δωρεάν μετάφραση εγγράφων (άρθρο 7). Αυτά δεν κατονομάστηκαν αλλά αναφέρθηκε ότι «*επιβάλλεται να μεταφράζονται τα έγγραφα τα οποία ο κατηγορούμενος πρέπει να κατανοήσει προκειμένου να τύχει δίκαιης δίκης*». Δεδομένης μάλιστα της διαφοροποίησης των κανόνων που ισχύουν στα κράτη-μέλη σχετικά με το φάσμα του υλικού που μεταφράζεται, διατυπώνεται η θέση πως οι αποκλίσεις αυτές είναι αποδεκτές αρκεί η διαδικασία να παραμένει «δίκαιη». Εν τέλει, το άρθρο 7 ανέθεσε στις αρμόδιες αρχές την ευθύνη να αποφασίζουν ποια έγγραφα θα πρέπει να μεταφράζονται, παρέχοντας, ωστόσο, στον συνήγορο υπεράσπισης τη δυνατότητα να ζητήσει την παροχή και πρόσθετων μεταφρασμένων εγγράφων. Ιδιαίτερη μνεία έγινε και για την ακρίβεια της διερμηνείας (άρθρο 8). Η ποιότητα της διερμηνείας θα πρέπει να είναι αρκούντος υψηλή ώστε να είναι σε θέση ο ύποπτος να κατανοήσει την εις βάρος του κατηγορία. Μάλιστα τα κράτη-μέλη υποχρεούνται να μεριμνήσουν για την ύπαρξη μηχανισμών που διασφαλίζουν την ποιότητα της παρεχόμενης διερμηνείας. Η ανάγκη αυτή διασφάλισης της ποιότητας της παρεχόμενης διερμηνείας, ώστε ο κατηγορούμενος να συμμετέχει ουσιαστικά στη διαδικασία, οδήγησε την Επιτροπή στην πρόταση καταγραφής της διαδικασίας ως μέσου επαλήθευσης (άρθρο 9). Τέλος, προκειμένου να παρακολουθηθεί η εφαρμογή της απόφασης-πλαισίου θεσπίσθηκε υποχρέωση συγκέντρωσης στοιχείων (άρθρο 16).

Η αντίδραση των κρατών-μελών στην Πρόταση αυτή δεν ήταν ενιαία, όπως ενιαία δεν ήταν και η στάση των κρατών απέναντι στην Πράσινη Βίβλο. Κάποια κράτη-μέλη, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και ειδικότερα η Επιτροπή Πολιτικών Ελευθεριών, και φυσικά η Ευρωπαϊκή Επιτροπή πίστευαν πως η Πρόταση αυτή θα ενίσχυε την αμοιβαία εμπιστοσύνη και θα εδραίωνε τα δικαιώματα που ήδη προστατεύονταν από την ΕΣΔΑ. Αρκετά όμως κράτη-μέλη εναντιώθηκαν εμμένοντας στη στάση πως τέτοιου είδους θέματα αποτελούν κατά κύριο λόγο ένα εσωτερικό ζήτημα. Παράλληλα, δεν είχε ακόμα καταστεί σαφές πως η παρεχόμενη προστασία από το ΕΔΔΑ δεν ήταν αρκετή. Τέλος, αρκετά κράτη φαίνεται να αντιτίθεντο στην υιοθέτηση της απόφασης-πλαισίου λόγω του κόστους που θα συνεπάγονταν τα ανωτέρω μέτρα. Καθώς δε απαιτείτο όπως αναφέρθηκε ομοφωνία, η εναντίωση 6 κρατών-μελών με πρωτοστάτη το Ηνωμένο Βασίλειο[97] οδήγησε στη θέση στο αρχείο της Πρότασης αυτής τον Ιούνιο του 2007. Το Ηνωμένο Βασίλειο εναντιωνόταν στην υιοθέτηση της ανωτέρω απόφασης-πλαισίου

[97] Τα υπόλοιπα κράτη ήταν η Ιρλανδία, η Κύπρος, η Μάλτα, η Τσεχία και η Σλοβακία, βλ. σχετικά *Αναγνωστόπουλο*, Στη Βαβέλ της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ΠοινΧρ 2016, σελ.241.

τονίζοντας πως το κείμενό της δεν ήταν σαφές και δεν εξειδίκευε σε ποια σημεία ταυτιζόταν και σε ποια απέκλινε από τη νομολογία του ΕΔΔΑ. Πρότεινε μάλιστα ως συμβιβαστική λύση η ισχύς της απόφασης-πλαισίου να περιοριστεί στις διασυνοριακές διαδικασίες, όπως για παράδειγμα το Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης[98].

Το πρώτο μισό του 2009 υπό την Σουηδική Προεδρία έγινε προσπάθεια να επαναληφθεί η προσπάθεια κατοχύρωσης ελάχιστων δικονομικών δικαιωμάτων στον ευρωπαϊκό χώρο. Η τομή στο όλο εγχείρημα ήταν ότι εγκαταλείφθηκε η προσέγγιση «δέσμης» (package approach) που χαρακτήριζε τις προηγούμενες προσπάθειες και έγινε προσπάθεια να κατοχυρωθούν τα διάφορα δικονομικά δικαιώματα σταδιακά (step by step approach)[99]. Αντί επομένως για μια ενιαία πρόταση επιλέχθηκε η θέση σε συζήτηση διαφορετικών για κάθε δικαίωμα προτάσεων ώστε να είναι πιο εύκολο να επιτευχθεί συμφωνία[100]. Η συμφωνία να λάβει χώρα η ανωτέρω περιγραφείσα διαδικασία είναι γνωστή ως Οδικός Χάρτης για την ενίσχυση δικονομικών δικαιωμάτων των υπόπτων ή των κατηγορουμένων σε ποινικές διαδικασίες[101]. Τα δικαιώματα που περιλαμβάνονται στον εν λόγω Οδικό Χάρτη –πέντε τον αριθμό- θεωρούνται ως θεμελιώδη δικαιώματα, είναι δε δυνατόν να συμπληρωθούν και με άλλα δικαιώματα. Αυτά είναι: το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης (μέτρο Α), το δικαίωμα ενημέρωσης για τα δικαιώματα και την κατηγορία (μέτρο Β), το δικαίωμα δωρεάν παροχής νομικής βοήθειας (μέτρο Γ), το δικαίωμα επικοινωνίας με τους οικείους και τις προξενικές αρχές (μέτρο Δ) και η μέριμνα για τους ευάλωτους υπόπτους και κατηγορουμένους (μέτρο Ε). Η Επιτροπή καλείται επίσης να εξετάσει την παρουσίαση μιας πράσινη βίβλου για τον έλεγχο της διάρκειας της προσωρινής κράτησης (μέτρο ΣΤ). Η σειρά παράθεσης των δικαιωμάτων είναι ενδεικτική. Μπορεί, ωστόσο, να παρατηρηθεί πως προκρίθηκαν τα μέτρα για τα οποία ήταν πιθανό ότι η συμφωνία θα μπορούσε να επιτευχθεί ευκολότερα με το σκεπτικό πως όταν επιτευχθεί συμφωνία για ένα «εύκολο» μέτρο η εργασία σχετικά με τα άλλα μέτρα πιθανότατα θα

[98] *Van der Vlis*, The right to interpretation and translation in criminal proceedings, The Journal of Specialised Translation, 2014, Issue 14, σελ.32.

[99] Προοίμιο Ψηφίσματος Οδικού Χάρτη παρ.11

[100] Βλ. όμως και *Spronken και de Vocht*, ό.π., όπου αναφέρεται μεν ότι η κατάτμηση σε μικρότερα τμήματα του περιεχομένου της πρότασης για μια απόφαση-πλαίσιο ήταν ευκολότερο να γίνει αποδεκτή από τα κράτη-μέλη, αλλά θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι τα δικονομικά δικαιώματα αλληλοσυμπληρώνονται με αποτέλεσμα να εγείρονται ερωτήματα για το αν ήταν συνετό να ρυθμιστούν ξεχωριστά.

[101] Υιοθετήθηκε από το Συμβούλιο στις 30.11.2009.

γίνει και αυτή ευκολότερη αξιοποιώντας την ισχύ των προηγουμένων[102]. Η πρόταση για έναν Οδικό Χάρτη δεν αντιμετώπισε αντιδράσεις εντός του Συμβουλίου. Αυτό μπορεί εύκολα να εξηγηθεί σε συνάρτηση με τον μη δεσμευτικό χαρακτήρα του (έλαβε εν τέλει τον χαρακτήρα ψηφίσματος). Στην πραγματικότητα, ο Οδικός Χάρτης απλώς καλεί για ανάληψη δράσης σε ορισμένους τομείς χωρίς να θέτει ο ίδιος δεσμευτικούς κανόνες. Παρόλο όμως τον μη δεσμευτικό χαρακτήρα του ο Οδικός Χάρτης αποτελεί ορόσημο καθώς για πρώτη φορά τα 27 κράτη-μέλη ομόφωνα συμφώνησαν πως πρέπει να ληφθούν μέτρα σε ευρωπαϊκό επίπεδο προκειμένου να ενισχυθούν τα δικαιώματα των υπόπτων και των κατηγορουμένων σε ποινικές διαδικασίες. Ο Οδικός δε Χάρτης αποτέλεσε το σημείο αναφοράς, τη βάση για τις περαιτέρω ενέργειες.

Το πρώτο μέτρο, όπως αναφέρθηκε, στον Οδικό Χάρτη αφορά στο δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης. Δεδομένων των προηγηθεισών εργασιών και της γενικότερης αίσθησης πως για το ανωτέρω δικαίωμα ήταν ευκολότερο να επιτευχθεί ομοφωνία[103], η Επιτροπή διατύπωσε ήδη από τον Ιούλιο του 2009 πρόταση για Απόφαση-Πλαίσιο[104]. Επρόκειτο για μια βελτιωμένη εκδοχή της προηγούμενης πρότασης της Επιτροπής. Συγκεκριμένα, επανέλαβε πως το δικαίωμα θα πρέπει να ισχύει κατά την εξέταση από τις αστυνομικές αρχές και κατά την επικοινωνία με τον συνήγορο, αλλά αυτή τη φορά επέκτεινε το πεδίο εφαρμογής του δικαιώματος συμπεριλαμβάνοντας και τη διαδικασία εκτέλεσης του Ευρωπαϊκού Εντάλματος Συλλήψεως (αρ.1 παρ.1 και αρ.2 παρ.6). Προβλέφθηκε μάλιστα ρητά το δικαίωμα άσκησης έφεσης κατά της απόφασης που κρίνει ότι δεν υπάρχει ανάγκη για διερμήνευση (αρ.2 παρ.4). Όσον αφορά στο δικαίωμα μετάφρασης, στη νέα αυτή πρόταση τα ουσιώδη έγγραφα που χρήζουν μετάφρασης μνημονεύθηκαν ρητά. Σύμφωνα με το άρθρο 3 παρ.2 της πρότασης στα ουσιώδη έγγραφα που πρέπει να μεταφράζονται περιλαμβάνονται το ένταλμα κράτησης που συνεπάγεται τη στέρηση της ελευθερίας του υπόπτου, το κατηγορητήριο, κρίσιμα έγγραφα αποδεικτικά μέσα και η εκδοθείσα δικαστική απόφαση. Ο ύποπτος ή ο συνήγορός του διατηρούν, ωστόσο, και πάλι σύμφωνα με το άρθρο 2 παρ.3 το δικαίωμα με αιτιολογημένο αίτημά τους να ζητήσουν τη μετάφραση και άλλων εγγράφων. Τα κράτη-μέλη και αναφορικά

[102] *Cras/ de Matteis*, The directive on the right to interpretation and translation in criminal proceedings, 2010, Eucrim 4 σελ.153.

[103] Παρ.1 της εισαγωγής της πρότασης: *«the Commission has decided to concentrate on the right to interpretation and translation as it was the least controversial right in the discussions of the 2004 proposal and there was information and research available on this right».*

[104] Brussels, 8.7.2009, COM (2009) 338 final.

με το δικαίωμα μετάφρασης ουσιωδών εγγράφων έχουν υποχρέωση να θεσπίσουν δικαίωμα έφεσης κατά της απόφασης που αποφαίνεται κατά της μετάφρασης εγγράφων από αυτά που ρητώς αναφέρονται στην παράγραφο 2 του εν λόγω άρθρου. Το ακανθώδες θέμα της διασφάλισης της ποιότητας της παρεχόμενης διερμηνείας και μετάφρασης παρέμεινε εντούτοις και πάλι ασαφές. Έτσι, σύμφωνα με το άρθρο 5 η διερμηνεία και η μετάφραση θα πρέπει να παρέχονται με τρόπο ώστε να διασφαλίζεται ότι ο ύποπτος είναι σε θέση να ασκήσει τα δικαιώματά του. Μνημονεύθηκε όμως στην παράγραφο 2 του ίδιου άρθρου η ανάγκη τα κράτη-μέλη να μεριμνούν ώστε να παρέχεται εκπαίδευση στους δικαστές, τους δικηγόρους και στο λοιπό προσωπικό των δικαστηρίων ώστε να διασφαλιστεί πως ο ύποπτος είναι σε θέση να κατανοεί τη διαδικασία. Ευλόγως η πρόβλεψη του άρθρου 9 της προηγούμενης πρότασης για καταγραφή της διαδικασία προκειμένου να διασφαλιστεί η ποιότητα της παρεχόμενης διερμηνείας και η υποχρέωση συγκέντρωσης στοιχείων (άρθρο 16) απαλείφθηκαν από τη νέα πρόταση καθώς είχαν πυροδοτήσει αρκετές αντιδράσεις από τα κράτη-μέλη[105].

Τις ενέργειες αυτές τις Επιτροπής ανέκοψε η θέση σε ισχύ της Συνθήκης της Λισαβόνας. Η πρόβλεψη υποχρεωτικής διαβούλευσης με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και η συνήθης εργασία οριστικοποίησης από τους νομικούς-γλωσσολόγους κατέστησαν αδύνατη[106] την υιοθέτηση της Απόφασης-Πλαισίου πριν από την έναρξη ισχύος της Συνθήκης της Λισαβόνας, την 1η Δεκεμβρίου του 2009. Πια σύμφωνα με το άρθρο 82 παρ.2β της ΣΛΕΕ το νομοθετικό εργαλείο για τη θέση ελαχίστων κανόνων σχετικά με τα δικαιώματα των προσώπων στην ποινική διαδικασία ήταν οι Οδηγίες. Επομένως, ήταν απαραίτητο να γίνει επανεκκίνηση της όλης διαδικασίας και να αντικατασταθεί η ανωτέρω πρόταση για απόφαση-πλαίσιο με ένα σχέδιο Οδηγίας σύμφωνα με τη συνήθη νομοθετική διαδικασία.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφερθεί πως από τη στιγμή που τέθηκε σε ισχύ η Συνθήκη της Λισαβόνας δεν απαιτείτο πια η ύπαρξη ομοφωνίας των κρατών-μελών. Σύμφωνα με το άρθρο 9Γ της Συνθήκης *«το Συμβούλιο αποφασίζει με ειδική πλειοψηφία, πλην των περιπτώσεων για τις οποίες οι Συνθήκες ορίζουν άλλως».* Η δε μειοψηφία αρνησικυρίας πρέπει να περιλαμβάνει τουλάχιστον τέσσερα μέλη του Συμβουλίου, ειδάλλως θεωρείται ότι επιτυγχάνεται ειδική πλειοψηφία. Επομένως, υπό το νέο αυτό πλαίσιο η παρέμβαση σε θέματα δικαιοσύνης καθίσταται ευχερέστερη εν

[105] Βλ. σελ.32.
[106] *Cras/de Matteis,* ό.π., σελ. 154.

συγκρίσει με το παλαιότερο καθεστώς που απαιτούσε ομοφωνία. Ακόμη, σύμφωνα με το αρ.76 ΣΛΕΕ οι πράξεις που προβλέπονται στο κεφάλαιο 4 (δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις) θεσπίζονται είτε μετά από πρόταση της Επιτροπής είτε μετά από πρωτοβουλία του ενός τετάρτου των κρατών-μελών.

Λαμβανομένου υπόψη του νέου αυτού πλαισίου 13 κράτη-μέλη[107] κατέθεσαν στις 8 Δεκεμβρίου του 2009 πρόταση οδηγίας σχετικά με το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης βασιζόμενα στο κείμενο της πρότασης για απόφαση-πλαίσιο που είχε καταθέσει η Επιτροπή[108]. Παράλληλα, η Επιτροπή κατέθεσε δική της πρόταση οδηγίας για το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης στις 9 Μαρτίου του 2010[109]. Όπως παρατηρείται επρόκειτο για μια διαμάχη αρμοδιοτήτων[110]. Το Συμβούλιο επιθυμούσε να διατηρήσει το δικαίωμα των κρατών-μελών να υποβάλουν νομοθετικές πρωτοβουλίες, όπως άλλωστε προβλέπεται και στη ΣΛΕΕ, ενώ η Επιτροπή διά της κατάθεσης της πρότασής της επιχειρούσε να καταδείξει πως σύμφωνα με τη Συνθήκη της Λισαβόνας θα πρέπει αυτή να είναι το θεσμικό όργανο που θα διαδραματίζει πρωταγωνιστικό ρόλο στη διαμόρφωση της πολιτικής της Ένωσης στο πεδίο του ποινικού δικαίου[111]. Να εναρμονίσει τα αντιθετικά αυτά συμφέροντα επιχείρησε η Επιτροπή Πολιτικών Ελευθεριών, Δικαιοσύνης και Εσωτερικών Υποθέσεων (LIBE) υπό την προεδρεία της Sarah Ludford. Η Επιτροπή εν τέλει τάχθηκε υπέρ της πρότασης των κρατών-μελών για διαφόρους λόγους. Αφενός η πρόταση των κρατών-μελών είχε τη στήριξη του Συμβουλίου ενώ και το Ηνωμένο Βασίλειο και η Ιρλανδία είχαν εκφράσει την πρόθεσή τους να υιοθετήσουν τη συγκεκριμένη πρόταση[112]. Αφετέρου, η πρόταση της Επιτροπής παρείχε σε κάποια σημεία ευρύτερη προστασία από εκείνη των κρατών-μελών[113]. Η τελική μορφή της Οδηγίας υπογράφηκε στις 20 Οκτωβρίου του 2010 στο Στρασβούργο[114].

[107]Βέλγιο, Γερμανία, Ισπανία, Εσθονία, Γαλλία, Ουγγαρία, Ιταλία, Λουξεμβούργο, Αυστρία, Πορτογαλία, Ρουμανία, Φινλανδία, Σουηδία.
[108] Προπαρασκευαστικές πράξεις 2010/C 69/01.
[109] Βρυξέλλες, 9.3.2010, COM(2010) 82 final, 2010/0050 (COD).
[110] Για αναμέτρηση μεταξύ της Επιτροπής και των κρατών-μελών κάνει λόγο και ο *Mitsilegas*, EU Criminal Law After Lisbon, 2016, Hart Pub, σελ.18.
[111] Βλ. αναλυτικότερα *Cras/de Matteis*, ό.π., σελ.155.
[112] Report Sarah Ludford A7-0198/2010, 14.6.2010.
[113] Βλ. και *Vogler*, Lost in Translation: Language rights for defendants in European Criminal Proceedings, σε Ruggeri, Human Rights in European Criminal Law, Springer, 2015, σελ.105.
[114] Directive 2010/64/EU of 20 October 2010 on the right to interpretation and translation in criminal proceedings.

2. Η Οδηγία 2010/64/ΕΕ

Α.Το πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας

Το άρθρο 1[115] αφορά στο πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας τόσο από άποψη αντικειμένου, εξειδικεύοντας τον τύπο των διαδικασιών στις οποίες εφαρμόζεται το δικαίωμα, όσο και σε επίπεδο χρόνου καθορίζοντας το χρονικό σημείο από το οποίο το δικαίωμα αναπτύσσει την ισχύ του. Η Οδηγία εφαρμόζεται μόνο σε ποινικές διαδικασίες και κατά τη διαδικασία εκτέλεσης του Ευρωπαϊκού Εντάλματος Συλλήψεως. Δεν έχει εφαρμογή, ωστόσο, σε περιπτώσεις ήσσονος σημασίας αδικημάτων, όπως για παράδειγμα στην περίπτωση παραβάσεων του κώδικα οδικής κυκλοφορίας. Σε αυτές τις περιπτώσεις εφόσον κάποια αρχή πλην δικαστηρίου με δικαιοδοσία σε ποινικά ζητήματα είναι αρμόδια για την επιβολή κυρώσεων, δεν απαιτείται από την αρμόδια αρχή να διασφαλίζει όλα τα δικαιώματα που προβλέπονται στην παρούσα Οδηγία[116].

Η Οδηγία, ωστόσο, δεν εξειδικεύει την έννοια της «ποινικής διαδικασίας». Η έννοια αυτή, επομένως, θα πρέπει να ερμηνευθεί υπό το φως της νομολογίας του ΕΔΔΑ, το οποίο προβαίνει σε αυτόνομη ερμηνεία της έννοιας[117], σύμφωνα με τα οριζόμενα στο αρ.33 του προοιμίου της Οδηγίας. Η δε αναφορά στη διαδικασία εκτέλεσης του ευρωπαϊκού εντάλματος συλλήψεως φαίνεται υπό το φως των ανωτέρω απαραίτητη καθώς οι διαδικασίες έκδοσης δεν περιλαμβάνονται στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ[118]. Η δε διαδικασία εκτέλεσης του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης δεν θα μπορούσε να μην περιλαμβάνεται στο ρυθμιστικό πεδίο της Οδηγίας δεδομένου ότι η ανάγκη διασφάλισης των δικονομικών δικαιωμάτων αποτελεί το αντιστάθμισμα της απλουστευμένης αυτής διαδικασίας.

Από χρονικής απόψεως, το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης αναπτύσσει την ισχύ του από τη στιγμή που υπάρχει ενημέρωση ότι κάποιο πρόσωπο είναι ύποπτο ή κατηγορείται για την τέλεση κάποιας αξιόποινης πράξης και εκτείνεται, όπως ήδη αναφέρθηκε, μέχρι την έκδοση αμετάκλητης απόφασης, μέχρι τη res judicata[119]. Η

---

[115] *«Η παρούσα οδηγία καθορίζει κανόνες σχετικά με το δικαίωμα σε διερμηνεία και μετάφραση κατά την ποινική διαδικασία και τη διαδικασία εκτέλεσης ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης.»*

[116] Προοίμιο παρ.16.

[117] *Μaaouia κατά Γαλλίας*, 05.10.2000, παρ.33-34.

[118] *Monedero Angora κατά Ισπανίας*, 07.10.2008, *Sardinas Albo κατά Ιταλίας*, 08.01.2004.

[119] Άρθρο 1 παρ.2 της Οδηγίας: «*Το δικαίωμα της παραγράφου 1 ισχύει για πρόσωπα από τη στιγμή κατά την οποία ενημερώνονται από τις αρμόδιες αρχές κράτους μέλους, με επίσημη κοινοποίηση ή με άλλο τρόπο, ότι είναι ύποπτα ή κατηγορούνται για την τέλεση αξιόποινης πράξης έως την ολοκλήρωση της διαδικασίας, που συνίσταται στον τελικό προσδιορισμό του κατά πόσον έχουν διαπράξει το*

Οδηγία δεν εφαρμόζεται σε χρόνο μετά την αμετάκλητη καταδίκη, όπως για παράδειγμα κατά την ακρόαση από το συμβούλιο φυλακών. Και σε αυτό το σημείο, παρατηρείται, πως ακολουθείται η νομολογιακή γραμμή του ΕΔΔΑ σχετικά με την έννοια της ποινικής «κατηγορίας» που αποτελεί προϋπόθεση ισχύος των δικαιωμάτων του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ[120].

Τέλος, θα πρέπει να τονιστεί πως σε περιπτώσεις ήσσονος σημασίας αδικημάτων όταν η νομοθεσία του κράτους-μέλους παρέχει δικαίωμα έφεσης ενώπιον ποινικού δικαστηρίου τα δικαιώματα που προβλέπονται στην παρούσα Οδηγία, αν και δεν δεσμεύουν την αρχή που επέβαλε σε αρχικό στάδιο την κύρωση, αναπτύσσουν την ισχύ τους κατά τη διαδικασία ενώπιον του ποινικού δικαστηρίου[121].

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφερθεί πως παρατηρείται μια διάσταση ανάμεσα στο εύρος προστασίας που παρέχει η Οδηγία και το ΕΔΔΑ. Το ΕΔΔΑ δεν προβαίνει σε διαχωρισμό των αδικημάτων σε διαφόρους τύπους. Προκειμένου να κρίνει αν μια κατηγορία είναι «ποινικής φύσεως» και άρα θα πρέπει να τηρηθούν οι εγγυήσεις του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ εφαρμόζει τρία κριτήρια, γνωστά και ως «κριτήρια Engel[122]». Στο πλαίσιο αυτό λαμβάνει υπόψη τον χαρακτηρισμό της παραβάσεως στο εθνικό δίκαιο, τον κύκλο των προσώπων προς τον οποίο απευθύνεται ένας κανόνας που προβλέπει κυρώσεις για συγκεκριμένη συμπεριφορά σε συνδυασμό με τον σκοπό της κυρώσεως που προβλέπει η διάταξη καθώς και τη φύση και τη βαρύτητα της κύρωσης. Ανακύπτει, επομένως, το ερώτημα αν δεδομένων των παραγράφων 8 και 32 του προοιμίου[123] τα ήσσονος σημασίας αδικήματα που όμως αποτελούν κατηγορίες ποινικής φύσεως κατά το ΕΔΔΑ μπορούν να εξαιρεθούν από το πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας[124].

αδίκημα, συμπεριλαμβανομένων, εφόσον απαιτείται, της καταδίκης και της απόφασης επί ενδεχόμενης προσφυγής».

[120] *Deweer κατά Βελγίου*, 27.02.1980, παρ.42, 46, *Eckle κατά Γερμανίας*, 15.07.1982, παρ.73.

[121] Άρθρο 1 παρ.3 της Οδηγίας: «*Εφόσον η νομοθεσία κράτους μέλους προβλέπει την επιβολή κυρώσεων για ήσσονος σημασίας αδικήματα από αρχή πλην δικαστηρίου με δικαιοδοσία σε ποινικά ζητήματα και εφόσον οι κυρώσεις αυτές μπορούν να προσβληθούν ενώπιον τέτοιου δικαστηρίου, η παρούσα οδηγία εφαρμόζεται μόνο στη διαδικασία ενώπιον τέτοιου δικαστηρίου κατόπιν τέτοιας προσφυγής».*

[122] *Engel και λοιποί κατά Ολλανδίας*, 08.06.1976.

[123] Βλ. αναλυτικά σελ.53 επ.

[124] Βλ. σχετικό προβληματισμό και σε *Sayers*, Protecting fair trial rights in criminal cases in the European Union: Where does the roadmap take us?, Human Rights Law Review, 2014, σελ.740.

α. Η απόφαση Balogh.

Το πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας έχει ήδη αποτελέσει αντικείμενο προδικαστικού ερωτήματος από το Περιφερειακό Δικαστήριο της Βουδαπέστης[125]. Το ζήτημα ανέκυψε στο πλαίσιο της ουγγρικής διαδικασίας αναγνώρισης δικαστικής απόφασης που εκδόθηκε από δικαστήριο της Αυστρίας και καταδίκασε τον Ούγγρο υπήκοο Balogh σε στερητική της ελευθερίας ποινή. Η απόφαση αυτή, που είχε συνταχθεί στα γερμανικά, έπρεπε να μεταφραστεί προκειμένου να αναγνωρισθεί στην Ουγγαρία. Σύμφωνα δε με το ουγγρικό δίκαιο ο καταδικασθείς στα δικαστικά έξοδα της κύριας δίκης υποχρεούται να φέρει τα σχετικά με τις ειδικές διαδικασίες έξοδα. Επρόκειτο δηλαδή για μια απόφαση που ήταν αναγκαίο να μεταφραστεί όχι για να προστατευθούν δικαιώματα του κατηγορουμένου αλλά για να διεξαχθεί η αναγκαία κατά το ουγγρικό δίκαιο διαδικασία αναγνώρισης αλλοδαπών αποφάσεων. Ανέκυψε επομένως το θέμα ποιος θα επωμιστεί τα έξοδα μετάφρασης της απόφασης στο πλαίσιο αυτής της ειδικής διαδικασίας. Ειδικότερα, το ερώτημα αφορούσε στο αν αυτή η ειδική διαδικασία εμπίπτει στην έννοια της «ποινικής διαδικασίας».

Σύμφωνα με τα όσα αναφέρθηκαν η διαδικασία αυτή δεν μπορεί να θεωρηθεί πως εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας. Η ειδική διαδικασία αναγνώρισης αλλοδαπής απόφασης έπεται εξ ορισμού της αμετάκλητης απόφασης και επομένως κατά το άρθρο 1 παρ.2 δεν θα πρέπει να θεωρείται πως πρόκειται για ποινική διαδικασία υπό την έννοια της Οδηγίας. Αυτή ήταν και η θέση του ΔΕΕ[126]. Μάλιστα ενόψει του γεγονότος πως ο Balogh είχε λάβει μεταφρασμένη την απόφαση του αυστριακού δικαστηρίου, η μη επιβολή σε αυτόν των εξόδων μετάφρασης στο πλαίσιο της ειδικής διαδικασίας δεν δικαιολογείτο ούτε βάσει των επιδιωκόμενων σκοπών της Οδηγίας[127].

[125] Απόφαση της 09.06.2016, C-25/15, *Balogh*.
[126] C-25/15, ό.π., παρ.37.
[127] C-25/15, ό.π., παρ.38. Κρίθηκε επομένως πως η Οδηγία δεν εφαρμόζεται σε εθνική ειδική διαδικασία αναγνωρίσεως από δικαστήριο κράτους μέλους τελεσίδικης καταδικαστικής αποφάσεως την οποία εξέδωσε δικαστήριο άλλου κράτους μέλους κατά προσώπου για την τέλεση αξιόποινης πράξης.

Β. Το δικαίωμα διερμηνείας

Σύμφωνα με το άρθρο 2 παρ.1, διερμηνεία θα πρέπει να παρέχεται στους υπόπτους ή κατηγορουμένους που δεν ομιλούν ή δεν κατανοούν τη γλώσσα της ποινικής διαδικασίας κατά τη διάρκεια της εξέτασης από τις αστυνομικές αρχές, κατά τη διαδικασία εξέτασης ενώπιον δικαστικών ή ανακριτικών αρχών, κατά τη διάρκεια της ακροαματικής διαδικασία και, τέλος, στις τυχόν ενδιάμεσες ακροάσεις[128]. Οι τελευταίες αφορούν συνήθως έκτακτα θέματα που δεν είναι δυνατόν να αναμείνει κανείς μέχρι την τελική ακρόαση. Η διερμηνεία θα πρέπει να παρέχεται χωρίς καθυστέρηση. Εντούτοις, εφόσον το χρονικό διάστημα που μεσολαβεί από την αναγνώριση της ανάγκης παροχής διερμηνέα μέχρι η τελευταία να καταστεί διαθέσιμη είναι εύλογο, λαμβανομένων υπόψη των συνθηκών, παραβίαση δεν υπάρχει[129].

Τα ανωτέρω ισχύουν σύμφωνα με την παράγραφο 3 του ίδιου άρθρου και στην περίπτωση ατόμων με προβλήματα ακοής ή ομιλίας.

α. Η επικοινωνία με τον συνήγορο

Σύμφωνα με το άρθρο 2 παρ.2, η επικοινωνία μεταξύ υπόπτων ή κατηγορουμένων και των συνηγόρων τους θα πρέπει να διερμηνεύεται[130]. Δεδομένου ότι τα προηγούμενα άρθρα που παρατέθηκαν προσφέρουν ταυτοπλατή δικαιώματα με αυτά που παρέχονται από την ΕΣΔΑ εύκολα γίνεται αντιληπτό πως η συγκεκριμένη πρόβλεψη αποτέλεσε ένα από τα πλέον ακανθώδη ζητήματα. Όπως ήδη αναφέρθηκε, το δικαίωμα του άρθρου 6 παρ.3 ε΄ της ΕΣΔΑ τυγχάνει συχνά διαφορετικής εφαρμογής. Η μεγαλύτερη δε διαφοροποίηση ανάμεσα στα κράτη-μέλη σχετικά με το εν λόγω δικαίωμα αφορά στο ζήτημα της επικοινωνίας του υπόπτου/κατηγορουμένου με τον συνήγορό του[131]. Ενώ σε κάποια κράτη-μέλη παρέχεται διερμηνεία ανάμεσα στον ύποπτο/κατηγορούμενο και τον συνήγορό του σχεδόν σε κάθε περίπτωση, σε άλλα αυτή η επικοινωνία υπόκειται σε περιορισμούς. Οι περιορισμοί σχετίζονται με το

---

[128] «Τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε στους υπόπτους ή κατηγορουμένους που δεν ομιλούν ή δεν κατανοούν τη γλώσσα της ποινικής διαδικασίας να παρέχεται χωρίς καθυστέρηση διερμηνεία κατά τη διεξαγωγή της ποινικής διαδικασίας ενώπιον ανακριτικών και δικαστικών αρχών, συμπεριλαμβανομένων των αστυνομικών ανακρίσεων, όλων των ακροαματικών διαδικασιών ενώπιον δικαστηρίου και τυχόν αναγκαίων ενδιάμεσων ακροάσεων».

[129] Προοίμιο, παρ.18.

[130] *«Τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι, εφόσον τούτο είναι αναγκαίο για τη διασφάλιση της διεξαγωγής δίκαιης δίκης, διατίθεται διερμηνεία για την επικοινωνία μεταξύ των υπόπτων ή κατηγορουμένων και των συνηγόρων τους, όταν αυτή σχετίζεται άμεσα με ανακρίσεις ή ακροάσεις στη διάρκεια της διαδικασίας ή με την άσκηση προσφυγής ή την υποβολή άλλων δικονομικών αιτημάτων».*

[131] *Van Puyenbroeck/Vermeulen*, ό.π., σελ.1034, ανωτέρω σελ.17.

κόστος που συνεπάγεται η παροχή διερμηνέα αλλά και με την αντιμετώπιση περιπτώσεων όπου η υπεράσπιση αιτείται τη διερμήνευση με σκοπό να καθυστερήσει την πρόοδο της διαδικασίας. Τέλος, σε ορισμένα κράτη οι διερμηνείς θεωρείται πως βρίσκονται στην υπηρεσία του δικαστηρίου και όχι του υπόπτου/κατηγορουμένου, με λογικό επακόλουθο να παρέχεται διερμηνεία μόνο μεταξύ του δικαστηρίου και του υπόπτου[132].

Σύμφωνα, λοιπόν, με την Οδηγία η επικοινωνία μεταξύ του υπόπτου/κατηγορουμένου και του συνηγόρου του θα πρέπει να παρέχεται δωρέαν προκειμένου να διασφαλιστεί η δικαιότητα της διαδικασίας. Φαίνεται όμως πως γίνεται προσπάθεια να περιοριστεί η κατάχρηση του δικαιώματος αυτού καθώς στο τελευταίο εδάφιο αναφέρεται πως η επικοινωνία τυγχάνει αντικείμενο διερμηνείας όταν σχετίζεται άμεσα με ανακρίσεις ή ακροάσεις στη διάρκεια της διαδικασίας ή με την άσκηση προσφυγής ή την υποβολή άλλων δικονομικών αιτημάτων. Ωστόσο, αν εξετάσουμε το προοίμιο θα δούμε πως οι παράγραφοι 19 και 20 του προοιμίου που αφορούν στο συγκεκριμένο ζήτημα ερμηνεύουν με ευρύ τρόπο τον άμεσο χαρακτήρα που απαιτεί η διάταξη. Έτσι, αναφέρεται πως διερμηνεία θα πρέπει να παρέχεται προκειμένου ο ύποπτος/κατηγορούμενος να εξηγήσει στον συνήγορό του τη δική του εκδοχή για τα πράγματα, να επισημάνει οποιουσδήποτε ισχυρισμούς με τους οποίους διαφωνεί και να γνωστοποιήσει οποιαδήποτε γεγονότα επιθυμεί να προβληθούν προς υπεράσπισή του. Ακόμη, η διερμηνεία εξυπηρετεί και την προετοιμασία της υπεράσπισης περιλαμβάνοντας την επικοινωνία που σχετίζεται άμεσα με υποβολή ερωτήσεων ή ακρόαση κατά τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας. Επιπροσθέτως, περιλαμβάνει και την επικοινωνία που σχετίζεται με την κατάθεση έφεσης. Τέλος, αναφορικά με την πρόβλεψη για παροχή διερμηνέα όταν η επικοινωνία σχετίζεται με την υποβολή άλλων δικονομικών αιτημάτων που ενέχει μια ασάφεια, το άρθρο 20 του προοιμίου αναφέρει ως παράδειγμα την περίπτωση της εγγυοδοσίας. Καθίσταται επομένως σαφές πως υπό την ερμηνεία αυτή δυσχερώς μπορεί να θεωρηθεί ότι μια επικοινωνία του υπόπτου/κατηγορουμένου με τον συνήγορο κείται εκτός του πλέγματος ισχύος του δικαιώματος ή τουλάχιστον δεν περιλαμβάνει σε μεγάλο βαθμό στοιχεία που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του καθιστώντας απαραίτητη την παρουσία διερμηνέα.

[132] *Morgan*, The new European directive on the rights to interpretation and translation in criminal proceedings, 2011, In Braun, S. & J. L. Taylor (Eds.), Videoconference and remote interpreting in criminal proceedings. Guildford: University of Surrey, σελ.8.

β. Πότε είναι απαραίτητη η παρουσία διερμηνέα

Αρχικά, η ανάγκη παροχής διερμηνέα είναι αναμφισβήτητα απαραίτητη στις περιπτώσεις που ο ύποπτος/κατηγορούμενος αγνοεί πλήρως τη γλώσσα την οποία ομιλεί το δικαστήριο. Η παντελής άγνοια της γλώσσας του δικαστηρίου είναι εύκολα διαπιστώσιμη. Στην περίπτωση αυτή δε εξυπηρετείται και το ίδιο το δικαστήριο καθώς σε περίπτωση απουσίας διερμηνέα δεν μπορεί να επιτευχθεί κανενός είδους επαφή-επικοινωνία με τον κατηγορούμενο. Πρόβλημα, ωστόσο, ανακύπτει στις περιπτώσεις που ο ύποπτος/κατηγορούμενος ομιλεί ή έστω κατανοεί σε κάποιο βαθμό τη συγκεκριμένη γλώσσα. Πώς θα κριθεί αν η γλωσσική του επάρκεια τού εξασφαλίζει ότι θα δύναται να κατανοήσει και να παρακολουθήσει τα όσα διαμείβονται στη δικαστική αίθουσα ή αντιθέτως αυτή η μη παροχή διερμηνέα θα επηρεάσει τη δικαιότητα της διαδικασίας.

Καταρχάς, μία βασική γνώση της γλώσσας δεν αρκεί. Το να μπορεί ο ύποπτος να συνεννοείται στην καθημερινή του ζωή με τους κατοίκους μιας χώρας ή να σχηματίζει μια απλή πρόταση σίγουρα δεν εγγυώνται ότι μπορεί να συλλάβει το εννοιολογικό εύρος των ερωτήσεων που θα του τεθούν από το δικαστήριο ή θα μπορεί να κατανοήσει και την ίδια την κατηγορία ακόμα η οποία είναι διατυπωμένη σε σύνθετη νομική γλώσσα. Η γλώσσα του δικαστηρίου αποτελεί μια υπογλώσσα, σύμφωνα με την κοινωνιογλωσσολογία. Η γλώσσα που χρησιμοποιείται στο δικαστήριο είναι πολύ διαφορετική από αυτή που χρησιμοποιείται σε άλλου είδους συμφραστικά πλαίσια. Η προφανέστερη διαφοροποίηση εντοπίζεται στο επίπεδο του λεξιλογίου (πολιτική αγωγή, έγκληση, συναυτουργία, δόλος) αλλά και η γραμματική και η σύνταξη παρουσιάζουν διαφοροποιήσεις καθώς πρόκειται για μια επικοινωνιακή περίσταση στην οποία κυριαρχεί ο επίσημος λόγος. Η γλώσσα του δικαστηρίου, δηλαδή, συνιστά μια λειτουργική ποικιλία όπου κυριαρχεί η εξειδικευμένη φρασεολογία και εμφανίζονται γλωσσικοί τύποι που συχνά ακόμα και οι φυσικοί ομιλητές μιας γλώσσας δεν γνωρίζουν. Θα πρέπει λοιπόν το επίπεδο του αλλόγλωσσου κατηγορούμενου να είναι τέτοιο που θα του επιτρέπει να κατανοήσει σε ικανοποιητικό βαθμό τη νομική ορολογία που χρησιμοποιείται κατά τη διαδικασία. Το δε μέτρο της επάρκειας θα πρέπει να κριθεί και σε συνδυασμό με τη φύση της κατηγορίας. Αν για παράδειγμα πρόκειται για μια απλή κλοπή ή εξύβριση θα αρκεί και μία σχετικά καλή γνώση της γλώσσας του δικαστηρίου ενώ η περίπτωση ενός σύνθετου οικονομικού εγκλήματος προϋποθέτει μία πιο βαθιά γνώση της γλώσσας. Παρότι όμως σε αδρές γραμμές

επιτύχαμε να καθορίσουμε το μέτρο της γλωσσικής επάρκειας που απαιτείται θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι ο κατηγορούμενος συχνά θα αρνείται να συνεργαστεί ή ηθελημένα θα δίνει λανθασμένες απαντήσεις εμμένοντας στο αίτημά του για παροχή διερμηνέα[133]. Σε μια τέτοια περίπτωση το δικαστήριο θα πρέπει προκειμένου να αποφασίσει αν θα παρασχεθεί διερμηνέας στον ύποπτο να εξετάσει μάρτυρες και έγγραφα εμπλεκόμενο σε μια χρονοβόρα και κοστοβόρα διαδικασία με αμφίβολα αποτελέσματα. Σε τέτοιες δε περιπτώσεις το ΕΔΔΑ αρκείται σε μια «σοβαρή» εξέταση του ζητήματος από τα εθνικά δικαστήρια αναγνωρίζοντας τα εγγενή προβλήματα μιας τέτοιας διαδικασίας[134]. Μάλιστα το ΕΔΔΑ φαίνεται να συνεκτιμά και τα έτη διαβίωσης ενός ατόμου στη χώρα όπου κατηγορείται[135].

Αναμφισβήτητα αντικειμενικά κριτήρια όπως ο χρόνος παραμονής ενός ατόμου, η τυχόν επαφή του με το εκπαιδευτικό σύστημα μιας χώρας κ.ά. αποτελούν πολύτιμους ενδείκτες, αλλά συχνά δεν θα οδηγούν σε μια βέβαιη κρίση περί του επιπέδου γλωσσικής ικανότητας του ατόμου. Και αυτό επειδή η γνώση μιας ξένης γλώσσας από ορισμένο άτομο προϋποθέτει μεν την κατάκτηση ενός βασικού μηχανισμού παραγωγής και κατανόησης της ξένης γλώσσας αλλά δεν εγγυάται και τη σωστή εφαρμογής της καθώς και την έκφραση των λεπτών αποχρώσεων και βιωματικών σχέσεών της. Μάλιστα θα πρέπει να ληφθεί υπόψη και το γεγονός πως τυχόν γλωσσικές δυσκολίες εντείνονται σε ένα περιβάλλον εχθρικό και αγχωτικό όπως αυτό ενός αστυνομικού τμήματος ή μιας δικαστικής αίθουσας[136]. Αναλογιζόμενοι δε ότι η κατανόηση και η επικοινωνία του κατηγορουμένου με το δικαστήριο είναι κομβικής σημασίας για τη δικαιότητα της διαδικασίας, σύμφωνα με τη γράφουσα, η διερμηνεία θα πρέπει να παρέχεται κάθε φορά που ο ύποπτος/κατηγορούμενος τη ζητά και υπάρχουν αντικειμενικά στοιχεία που στηρίζουν το αίτημά του. Τη θέση αυτή επιρρωνύει το γεγονός πως η διερμηνεία δεν είναι απαραίτητο να παρέχεται στη μητρική γλώσσα του κατηγορουμένου[137]. Εφόσον επομένως ο ύποπτος/κατηγορούμενος ζητά διερμηνέα, υπάρχουν αντικειμενικά στοιχεία που καταδεικνύουν ότι το αίτημά του αυτό μπορεί να είναι δικαιολογημένο και η διερμηνεία γίνεται σε γλώσσα που δεν συνεπάγεται σημαντική καθυστέρηση της διαδικασίας, ώστε να θεωρηθεί πως ο κατηγορούμενος

[133]Βλ. μέλη μειονοτικών ομάδων που για ιδεολογικούς λόγους επιμένουν να χρησιμοποιούν τη γλώσσα τους.
[134] Βλ. *Trechsel*, ό.π., σελ.334.
[135] *Hermi κατά Ιταλίας*, ό.π., παρ. 90-91, *Marzohl κατά Ελβετίας*, 06.03.2012.
[136] *Nakane*, ό.π., σελ.87 επ.
[137] Προοίμιο παρ.22.

κάνει χρήση του δικαιώματός του καταχρηστικά, θα πρέπει να διατίθεται διερμηνέας από το κράτος δεδομένης της κεφαλαιώδους σημασίας του δικαιώματος και της δυσκολίας επίτευξης βεβαιότητας σχετικά με το επίπεδο γλωσσικής επάρκειας του κατηγορουμένου. Η θέση αυτή επιλύει και τα προβλήματα που ανακύπτουν σχετικά με τη λήψη απόφασης για την παροχή διερμηνέα σε αρχικό στάδιο της διαδικασίας. Πράγματι, εφόσον σύμφωνα με την Οδηγία το δικαίωμα παρέχεται και στο στάδιο της εξέτασης από τις αστυνομικές αρχές ποιος θα είναι αυτός που θα αποφασίσει στο στάδιο αυτό ότι η διερμηνεία δεν είναι απαραίτητη και με ποια κριτήρια. Και φυσικά δεν μπορούμε να αναμείνουμε το όλο θέμα να φτάσει μέχρι το δικαστήριο καθώς σε περίπτωση που αναγνωριστεί τότε πως η διερμηνεία είναι απαραίτητη οι ενέργειες που έγιναν στα πρώιμα στάδια πλήττονται ανεπανόρθωτα καθώς τεκμαίρεται πως ο κατηγορούμενος δεν μπορούσε να κατανοήσει όχι μόνο τα όσα διαμείβονταν αλλά και την ίδια την κατηγορία.

Τέλος, θα πρέπει να αναφερθεί πως δεδομένης της παραγράφου 6 του ίδιου άρθρου που επιτρέπει, εφόσον απαιτείται, η διερμηνεία να παρέχεται μέσω τηλεδιάσκεψης ή τηλεφώνου τυχόν αντιρρήσεις που σχετίζονται με το κόστος και την καθυστέρηση της διαδικασίας κάμπτονται.

Γ. Δικαίωμα μετάφρασης

Η μετάφραση των εγγράφων της ποινικής διαδικασίας αποτελεί ένα ακόμα πεδίο όπου η πρακτική των κρατών-μελών δεν ήταν ενιαία. Σε ορισμένα κράτη δεν υπήρχε θεσμοθετημένο το εν λόγω δικαίωμα ενώ ακόμα και σε αυτά που προβλέπετο παρατηρούνταν διαφοροποιήσεις σχετικά με το τι θα πρέπει να μεταφράζεται[138]. Ενώ το δικαίωμα μετάφρασης δεν προβλέπεται ρητά στην ΕΣΔΑ αλλά αναπτύχθηκε νομολογιακά, στην Οδηγία το δικαίωμα μετάφρασης αποτελεί ένα αυτόνομο δικαίωμα.

Σύμφωνα με το άρθρο 3 τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε να παρέχεται στους υπόπτους/κατηγορουμένους εντός ευλόγου χρονικού διαστήματος γραπτή μετάφραση όλων των ουσιωδών εγγράφων προκειμένου να διασφαλιστεί πως είναι σε θέση να ασκήσουν το δικαίωμα υπεράσπισής τους καθώς και να διασφαλιστεί η δικαιότητα της διαδικασίας. Στην παράγραφο 2 εξειδικεύεται η έννοια των «ουσιωδών εγγράφων». Αυτά σύμφωνα με την παράγραφο 2 του άρθρου 3 περιλαμβάνουν τουλάχιστον

[138] Βλ. αναλυτικά σε *Brannan*, L'article 3 de la directive 2010/64/UE : la traduction écrite en matière pénale devient un droit à part entière, Études de linguistique appliquée 2016/3 (N° 183), σελ.281 επ.

«οποιαδήποτε απόφαση συνεπάγεται τη στέρηση της ελευθερίας ενός προσώπου, οποιοδήποτε έγγραφο απαγγελίας κατηγορίας και οποιαδήποτε δικαστική απόφαση». Κατά την ενσωμάτωση της Οδηγίας το περιεχόμενο των παραπάνω εννοιών θα πρέπει να εξειδικευθεί σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο κάθε κράτους. Για παράδειγμα, ο Έλληνας νομοθέτης καλείται να εξειδικεύσει αν στην έννοια της «απόφασης που συνεπάγεται τη στέρηση της ελευθερίας ενός προσώπου» συμπεριλαμβάνεται μόνο η προσωρινή κράτηση ή και η επιβολή περιοριστικών όρων.

Παρατηρείται πως η Οδηγία ακολουθεί ως προς τη ρητή αναφορά στα ουσιώδη έγγραφα την πρόταση για Απόφαση-Πλαίσιο της Επιτροπής του έτους 2009. Υπάρχει ωστόσο μια ουσιώδης διαφοροποίηση. Στην Οδηγία δεν συμπεριλήφθηκαν στα ουσιώδη έγγραφα που χρήζουν μετάφρασης τα κρίσιμα έγγραφα αποδεικτικά μέσα. Όπως αναφέρθηκε, η Οδηγία εν τέλει ήταν απόρροια της πρότασης των κρατών-μελών, η οποία αν και ακολούθησε στα βασικά σημεία την πρόταση της Απόφασης-Πλαισίου της Επιτροπής του 2009 παρουσίαζε κάποιες αποκλίσεις. Η μη συμπερίληψη των ουσιωδών έγγραφων αποδεικτικών μέσων συνιστά μια τέτοια απόκλιση. Τα κράτη-μέλη αντιτάχθηκαν στη συμπερίληψή τους στα ουσιώδη έγγραφα που πρέπει να μεταφράζονται εκφράζοντας ανησυχίες για τις οικονομικές επιπτώσεις μιας τέτοιας πρόβλεψης[139]. Εν τέλει υιοθετήθηκε μια μινιμαλιστική διατύπωση της διάταξης καθώς δεν συμπεριλήφθηκαν και άλλα έγγραφα που προτάθηκαν από την Επιτροπή κατ' επιθυμία κυρίως του Ηνωμένου Βασιλείου το οποίο τόνιζε πως στο common law σύστημα η σημασία των εγγράφων είναι μειωμένη[140]. Το γεγονός δε πως στο common law σύστημα είναι δυνατόν να μην υπάρχει καν απόφαση που πρέπει να μεταφραστεί ίσως εξηγεί και τη χρησιμοποίηση της λέξης «any» («tout» στα γαλλικά) αντί του οριστικού άρθρου «the» στο κείμενο της διάταξης[141].

Δεδομένου όμως ότι η μετάφραση των ουσιωδών εγγράφων έχει ως στόχο τη διασφάλιση της άσκησης του δικαιώματος υπεράσπισης, όπως διακηρύσσεται στο άρθρο 3 παρ.1, θα πρέπει να γίνουν οι ακόλουθες παρατηρήσεις. Η γνώση των κρίσιμων έγγραφων αποδεικτικών μέσων είναι απαραίτητη προκειμένου ο ύποπτος/κατηγορούμενος να προετοιμάσει αποτελεσματικά την υπεράσπισή του. Επί τη βάσει των εγγράφων που συναπαρτίζουν το φάκελο της δικογραφίας θα

[139] *Cras/de Matteis*, ό.π., σελ.159.
[140] House of Commons, European Scrutiny Committee, παρ.7.16, https://www.publications.parliament.uk/pa/cm200910/cmselect/cmeuleg/5-vii/509.htm.
[141] *Brannan*, ό.π., υπό κεφ.2.

προετοιμάσει τους υπερασπιστικούς του ισχυρισμούς, θα καλέσει μάρτυρες και θα συγκεντρώσει έγγραφα προκειμένου να αντικρούσει τα αποδεικτικά μέσα που συγκεντρώθηκαν εναντίον του. Τέλος, η γνώση των κρίσιμων αποδεικτικών μέσων θα λέγαμε πως εξυπηρετεί και την ίδια τη γνώση της φύσης και των λόγων της κατηγορίας. Συμπερασματικά, είναι δύσκολο να συλλάβει κανείς πώς το δικαίωμα υπεράσπισης του υπόπτου/κατηγορουμένου μπορεί να ασκηθεί αποτελεσματικά χωρίς τη γνώση των κρίσιμων έγγραφων αποδεικτικών μέσων.

Το ανωτέρω πρόβλημα επιλύεται εν μέρει διά της παραγράφου 3 του άρθρου 3. Σύμφωνα με αυτή οι ύποπτοι/ κατηγορούμενοι ή οι συνήγοροί τους δύνανται να υποβάλουν αιτιολογημένο αίτημα στις αρμόδιες αρχές προκειμένου να μεταφραστεί και άλλο ουσιώδες για τη συγκεκριμένη υπόθεση έγγραφο. Ωστόσο, παρά την ορθή κατεύθυνση της συγκεκριμένης ρύθμισης εναπόκειται στις αρμόδιες αρχές να αποφασίσουν εάν κάποιο άλλο έγγραφο είναι ουσιώδες χωρίς να παρέχονται κατευθυντήριες γραμμές προς αυτές για το τι θα πρέπει να θεωρηθεί ουσιώδες. Μια τόσο ανοικτή πρόβλεψη που αφήνει ευρύ περιθώριο διακριτικής ευχέρειας στα κράτη-μέλη δυσχερώς συνδυάζεται με το ζητούμενο της εναρμόνισης των δικονομικών συστημάτων και της ομοιόμορφης ρύθμισης των ζητημάτων που άπτονται του δικαιώματος διερμηνείας και μετάφρασης.

Η απουσία ενός καταλόγου πιθανών ουσιωδών εγγράφων[142] γίνεται προσπάθεια να αντισταθμιστεί με την παροχή του δικαιώματος στους υπόπτους/κατηγορουμένους να αντικρούσουν απόφαση σύμφωνα με την οποία δεν απαιτείται η μετάφραση εγγράφων ή χωρίων αυτών (άρθρο 3 παρ.5). Θα πρέπει, ωστόσο, να σημειωθεί πως ο κατηγορούμενος καλείται να προσβάλλει μια απόφαση για τη μη μετάφραση ενός εγγράφου το οποίο δεν δύναται να γνωρίζει αν είναι πράγματι ουσιώδες καθώς δεν έχει πρόσβαση στο περιεχόμενό του. Η παρεχόμενη προστασία προϋποθέτει επομένως πως ο κατηγορούμενος διαθέτει έναν συνήγορο ικανό να εκτιμήσει τη σημασία του εγγράφου και να προβάλλει τα κατάλληλα επιχειρήματα εκ μέρους του κατηγορουμένου[143]. Ακόμη, στο άρθρο 3 παρ.5 δεν θεσπίζεται ένα δικαίωμα προσφυγής του υπόπτου/κατηγορουμένου κατά της απόφασης αλλά ένα αόριστο δικαίωμα αντίκρουσης αυτής. Όπως αναφέρθηκε, στην πρόταση για απόφαση πλαίσιο

[142] Βλ. και *Parry,* Language rights in criminal proceedings and Brexit: what have we got to lose?, European Human Rights Law Review, 2017, Issue 2, σελ.159.

[143] *Parry*, The Curse of Babel and the Criminal Process, Criminal Law Review, 2014, Issue 11, σελ.804 και *Parry*, Language rights, ό.π., σελ. 159.

του 2009 στο άρθρο 3 παρ.4 προβλεπόταν πως τα κράτη-μέλη είχαν υποχρέωση να θεσπίσουν δικαίωμα έφεσης («right of appeal») κατά της απόφασης που αποφαίνεται κατά της μετάφρασης εγγράφων από αυτά που ρητώς μνημονεύονταν. Στην Οδηγία, ωστόσο, προβλέπεται ένα δικαίωμα αντίκρουσης («right to challenge», «droit de contester») διατύπωση που είναι σύμφωνη με την επιθυμία των κρατών-μελών, και κυρίως του Ηνωμένου Βασιλείου[144], να μη θεσπίσουν έναν ξεχωριστό μηχανισμό ή διαδικασία καταγγελίας για την αμφισβήτηση αυτών των αποφάσεων[145].

Σύμφωνα με το άρθρο 3 παρ.4 δεν είναι απαραίτητο να μεταφράζονται χωρία ουσιωδών εγγράφων τα οποία δεν συμβάλλουν στην κατανόηση εκ μέρους των υπόπτων/κατηγορουμένων του περιεχομένου της εναντίον τους δικογραφίας. Περιορίζεται επομένως δι' αυτού του τρόπου η μετάφραση και των ίδιων των ουσιωδών εγγράφων που ρητά αναφέρονται στην Οδηγία. Επιπροσθέτως, σύμφωνα με την παράγραφο 7 του άρθρου 3 η έγγραφη μετάφραση μπορεί κατ' εξαίρεση να αντικατασταθεί από προφορική μετάφραση ή προφορική σύνοψη ουσιωδών εγγράφων, υπό τον όρο ότι αυτή η προφορική μετάφραση ή σύνοψη δεν επηρεάζει τη διεξαγωγή δίκαιης δίκης. Η προφορική διερμήνευση των ουσιωδών εγγράφων αναμφισβήτητα συνεπάγεται περιστολή του κόστους και εξοικονόμηση χρόνου. Αν και η πρόβλεψη αυτή είναι σύμφωνη με τη νομολογία του ΕΔΔΑ[146] θα πρέπει να σημειωθεί πως θα μπορούσε να αποτελέσει τη βάση καταχρηστικών συμπεριφορών από τις αρχές των κρατών-μελών[147]. Ακόμα, στερεί από τον κατηγορούμενο τη δυνατότητα να επανεξετάσει όλα τα στοιχεία του φακέλου που τον αφορά[148]. Γι' αυτό τον λόγο προτείνεται οι εθνικές ρυθμίσεις να αναφέρουν ρητά τις περιπτώσεις που κατ' εξαίρεση θα είναι επιτρεπτή η προφορική μετάφραση. Η δε κρίση για τη συνδρομή εξαιρετικών περιστάσεων καθώς και η ανάγκη μη επηρεασμού της δικαιότητας της διαδικασίας θα αποτελέσουν αναμφισβήτητα μια πρόκληση για το ΔΕΕ.

Τέλος, σύμφωνα με το άρθρο 3 παρ.6 προβλέπεται η μετάφραση του Ευρωπαϊκού Εντάλματος Συλλήψεως σε γλώσσα που το πρόσωπο το οποίο υπόκειται σε αυτό κατανοεί. Στην απόφαση-πλαίσιο της 13.06.2002[149] στο άρθρο 8 παρ.2 προβλεπόταν

[144] Βλ. House of Commons, European Scrutiny Committee, ό.π., παρ.7.16.
[145] Βλ. και Προοίμιο παρ.25.
[146] Βλ. *Hermi κατά Ιταλίας*, ό.π., παρ.70.
[147] Βλ. σχετικά *Αναγνωστόπουλος*, ό.π., σελ.252.
[148] Βλ. περαιτέρω κριτική σε *Brannan*, ό.π., υπό κεφ.3.
[149] Για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και τις διαδικασίες παράδοσης μεταξύ των κρατών μελών (2002/584/ΔΕΥ).

μεν η μετάφραση του Ευρωπαϊκού Εντάλματος Συλλήψεως αλλά μονάχα στη γλώσσα του κράτους εκτέλεσης. Με τη διάταξη αυτή της Οδηγίας παρέχεται μετάφραση και στη γλώσσα του προσώπου που υπόκειται σε αυτή τη διαδικασία αν η ομιλούμενη από αυτό γλώσσα είναι διαφορετική από αυτή του κράτους έκδοσης και εκτέλεσης.

α. Η απόφαση Covaci.

Η ερμηνεία της συγκεκριμένης Οδηγίας ήχθη ενώπιον του ΔΕΕ για πρώτη φορά στην υπόθεση του Ρουμάνου Covaci μετά από προδικαστικό ερώτημα που υποβλήθηκε από δικαστήριο της Γερμανίας[150]. Το δικαστήριο είχε επιβάλει στον Covaci μέσω της συνοπτικής διαδικασίας χρηματική ποινή για μικρής σημασίας τροχαίες παραβάσεις. Επρόκειτο για μια απλοποιημένη διαδικασία όπου δεν προβλεπόταν ακροαματική διαδικασία ή κατ' αντιμωλία συζήτηση. Η εκδιδόμενη κατά τη διαδικασία αυτή απόφαση είναι προσωρινής ισχύος και αποκτά ισχύ δεδικασμένου μετά παρέλευση δύο εβδομάδων από την επίδοσή της. Ο καταδικασθείς μπορεί να προκαλέσει τη διεξαγωγή κατ' αντιμωλία συζητήσεως προβάλλοντας αντιρρήσεις κατά της εν λόγω εκδοθείσας κατά τη συνοπτική διαδικασία αποφάσεως πριν την εκπνοή της εν λόγω προθεσμίας. Οι αντιρρήσεις, που μπορούν να προβληθούν εγγράφως ή με δήλωση για την οποία συντάσσεται πρακτικό στη γραμματεία του δικαστηρίου, οδηγούν στη διεξαγωγή ακροαματικής διαδικασίας ενώπιον του δικαστηρίου. Ο Covaci υπέβαλε αντιρρήσεις κατά της ανωτέρω απόφασης εγγράφως στη μητρική του γλώσσα και όχι στα γερμανικά, όπως προβλέπεται στο γερμανικό δίκαιο. Το ερώτημα του γερμανικού δικαστηρίου ήταν αν από τις διατάξεις τις Οδηγίας απορρέει υποχρέωση μετάφρασης του ασκηθέντος ενδίκου μέσου που συντάχθηκε σε άλλη γλώσσα προκειμένου αυτό να κριθεί παραδεκτό και να οδηγήσει στην κατ' αντιμωλία συζήτηση της υπόθεσης.

Οι αντιρρήσεις του Covaci αναμφισβήτητα δεν μπορούν να συμπεριληφθούν στα έγγραφα που πρέπει υποχρεωτικά να μεταφράζονται σύμφωνα με το άρθρο 3 παρ.2. Δεν πρόκειται ούτε για απόφαση που συνεπάγεται στέρηση της προσωπικής ελευθερίας ούτε για έγγραφο απαγγελίας κατηγορίας αλλά ούτε και για δικαστική απόφαση. Μάλιστα δεν πρόκειται καν για έγγραφο που συντάσσεται από τις δικαστικές αρχές. Επομένως, μένει να εξεταστεί αν μπορούν να θεωρηθούν ουσιώδες έγγραφο που διασφαλίζει την άσκηση των υπερασπιστικών δικαιωμάτων του κατηγορουμένου και τη δικαιότητα της διαδικασίας. Η θεώρηση ενός εγγράφου ως ουσιώδους επαφίεται στη

[150] Απόφαση της 15.10.2015, C-216/14, *Covaci*.

διακριτική ευχέρεια των κρατών-μελών, οι αρχές των οποίων καλούνται να προβούν σε μία στάθμιση. Από τη μία πλευρά βρίσκεται το δικαίωμα του κατηγορουμένου να λαμβάνει γνώση της κατηγορίας και να τυγχάνει δίκαιης δίκης και από την άλλη η ανάγκη για περιστολή των εξόδων και γρήγορη διευθέτηση των εκκρεμών υποθέσεων. Στην απόφαση αυτή το ΔΕΕ αναγνώρισε πως δεδομένου ότι η Οδηγία κατοχυρώνει ελάχιστα δικαιώματα εναπόκειται στα κράτη-μέλη να αυξήσουν τον κατάλογο των εγγράφων που θεωρούνται ουσιώδη κρίνοντας έτσι τη ρύθμιση του γερμανικού δικαίου συμβατή με την Οδηγία.

Στο σημείο αυτό, ωστόσο, θα πρέπει να σημειωθούν τα ακόλουθα. Στην απόφαση γίνεται μία διάκριση ανάμεσα στο δικαίωμα διερμηνείας και το δικαίωμα μετάφρασης. Σύμφωνα με το ΔΕΕ, αν ο Covaci επέλεγε να προβάλει προφορικά τις αντιρρήσεις του κατά της εκδοθείσας σε βάρος του ποινικής αποφάσεως ενώπιον της γραμματείας του αρμοδίου εθνικού δικαστηρίου θα είχε δικαίωμα σε παροχή διερμηνέα[151]. Όταν όμως επιλέγει να ασκήσει το ίδιο δικαίωμα γραπτώς δεν παρέχεται η δυνατότητα μετάφρασης. Αναδεικνύεται έτσι μια ασυνέπεια της Οδηγίας, η οποία υπό την ανωτέρω ερμηνεία προβαίνει σε μια αυθαίρετη διάκριση μεταξύ διερμηνείας και μετάφρασης. Πρόκειται για μια ανισότητα που δεν δικαιολογείται από τον σκοπό και το πνεύμα της Οδηγίας[152]. Η ασυνέπεια αυτή εντοπίστηκε και από τον Γενικό Εισαγγελέα Bot ο οποίος, ορθά κατά τη γράφουσα, τόνισε πως εφόσον διασφαλίζεται η συνδρομή διερμηνέα στο πλαίσιο ενδίκου μέσου που ασκείται προφορικώς, κατά τον ίδιο τρόπο θα πρέπει να διασφαλίζεται τέτοιου είδους συνδρομή και όταν το ένδικο μέσο ασκείται εγγράφως[153].

Ο περιορισμός των ουσιωδών εγγράφων σε τρεις κατηγορίες εγγράφων που εκδίδονται από τις αρχές των κρατών-μελών και η ύπαρξη μεγάλου περιθωρίου διακριτικής ευχέρειας κατά την κρίση περί του εάν ένα έγγραφο είναι ουσιώδες είναι βέβαιο πως θα εγείρει ζητήματα και στο μέλλον. Απαιτείται μια πιο τολμηρή νομολογία του ΔΕΕ, το οποίο καλείται να εξειδικεύσει την έννοια των ουσιωδών εγγράφων ώστε να παρέχεται ένας οδηγός στα κράτη-μέλη[154], καθώς και μια πιο ενεργή στάση των κρατών-μελών τα οποία καλούνται να μεριμνήσουν ώστε η ελάχιστη προστασία που

[151] C-216/14, ό.π., παρ.42.
[152] Βλ. κριτική και σε *Parry*, Language rights in criminal proceedings, ό.π., σελ.161.
[153] Προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα Bot της 07.05.2015 στην υπόθεση C-216/14, παρ.80.
[154] Βλ. σελ.52.

προσφέρει η Οδηγία να αποτελέσει έναυσμα για μια ολοκληρωμένη προστασία του αλλόγλωσσου κατηγορουμένου στο πλαίσιο των εθνικών ρυθμίσεων.

Δ. Η ποιότητα της διερμηνείας και μετάφρασης.

Σύμφωνα με τα άρθρα 2 παρ.8 και 3 παρ.9 η διερμηνεία και η μετάφραση πρέπει να έχουν επαρκή ποιότητα, ώστε να διασφαλίζεται η διεξαγωγή δίκαιης δίκης. Συγκεκριμένα, πρέπει οι ύποπτοι/κατηγορούμενοι να είναι σε θέση να κατανοούν το περιεχόμενο της εναντίον τους δικογραφίας και να ασκήσουν το δικαίωμα υπεράσπισής τους. Το αν λοιπόν η παρεχόμενη διερμηνεία/μετάφραση είναι επαρκής θα κριθεί με βάση ένα αόριστο μέτρο όπως η κατανόηση σε βασικές μάλλον γραμμές του περιεχομένου της δικογραφίας και η άσκηση του δικαιώματος υπεράσπισης. Παρατηρούμε, επομένως, πως η ποιότητα της παρεχόμενης διερμηνείας/μετάφρασης αποτελεί ένα πρόσφορο πεδίο για υποκειμενικές κρίσεις. Επαφίεται μάλιστα στα κράτη-μέλη να αποφασίσουν ποια θα είναι τα μέτρα που πρέπει να ληφθούν ώστε να εξασφαλισθεί η ποιότητα της παρεχόμενης διερμηνείας, με την προϋπόθεση όμως πως αυτά θα είναι συγκεκριμένα (άρθρο 5 παρ.1). Θα πρέπει εντούτοις να σημειωθεί πως καταβάλλονται προσπάθειες να κατοχυρωθεί ένα minimum ποιότητας της παρεχόμενης διερμηνείας/μετάφρασης στον ευρωπαϊκό χώρο. Σύμφωνα με το άρθρο 5 παρ.2 τα κράτη-μέλη οφείλουν να θεσπίσουν μητρώα ανεξάρτητων μεταφραστών και διερμηνέων με προσήκοντα προσόντα. Οφείλουν δε να εξασφαλίσουν πως οι διερμηνείς και οι μεταφραστές θα είναι υποχρεωμένοι να τηρούν την αρχή της εμπιστευτικότητας (αρ.5 παρ.3).

Προβληματισμό προκαλεί ωστόσο η χρήση του όρου «ανεξάρτητων». Σε συνδυασμό δε με την ανάγκη τήρησης της αρχής της εμπιστευτικότητας θα μπορούσε να υποστηριχθεί πως η Οδηγία δεν αφήνει περιθώριο σε αστυνομικούς ή δικηγόρους να επιτελέσουν έργο διερμηνέα/μεταφραστή. Επιπροσθέτως, η υποχρέωση τήρησης της αρχής της εμπιστευτικότητας ανοίγει τον δρόμο για την ύπαρξη ενός κώδικα ηθικής και δεοντολογίας που θα οριοθετεί τα καθήκοντα και τις υποχρεώσεις των διερμηνέων/μεταφραστών θεσπίζοντας και κυρώσεις σε περίπτωση παράβασης αυτών. Η υποχρέωση τήρησης της αρχής της εμπιστευτικότητας θα ενισχύετο ακόμη περισσότερο και μέσω της θέσπισης επαγγελματικού απορρήτου, η μη ρητή πρόβλεψη του οποίου αποτελεί μια παράλειψη. Κατά τη διερμήνευση των συναντήσεων του κατηγορουμένου με τον συνήγορό του ο διερμηνέας θα μπορούσε να επικαλεστεί το

δικηγορικό απόρρητο[155], ωστόσο η ρητή πρόβλεψη επαγγελματικού απορρήτου θα επέλυε ομοιόμορφα και ενιαία σε όλα τα κράτη-μέλη το ζήτημα, το οποίο δεν αφορά μόνο την επικοινωνία με τον συνήγορο[156].

Τέλος, θα πρέπει να σημειωθεί πως η Οδηγία θεσπίζει υποχρέωση των κρατών-μελών να μεριμνήσουν ώστε ο ύποπτος/κατηγορούμενος να μπορεί στο πλαίσιο των διαδικασιών του εθνικού δικαίου να διαμαρτυρηθεί για την ποιότητα της παρεχόμενης διερμηνείας και μετάφρασης. Ειδικότερα, τα άρθρα 2 παρ.5 και 3 παρ.5 αναφέρονται στο δικαίωμα αυτό. Ενώ όμως στην περίπτωση της μετάφρασης η διαδικασία ελέγχου της ποιότητάς της μοιάζει σχετικά απλή, με τον διορισμό για παράδειγμα ενός δεύτερου μεταφραστή που θα γνωματεύσει για την ποιότητα της πρώτης, προβληματισμός ανακύπτει σχετικά με το πώς θα κριθεί η ποιότητα της διερμηνείας που παρασχέθηκε, ειδικά από τη στιγμή που αυτή δεν ηχογραφείται και δεν βιντεοσκοπείται. Θα μπορούσε ίσως να υποστηρίξει κανείς πως ο ύποπτος/κατηγορούμενος υποχρεούται να διαμαρτυρηθεί για την ποιότητα της διερμηνείας τη στιγμή που αυτή παρέχεται ώστε να καταστεί δυνατόν να διαπιστωθεί και αντιμετωπιστεί το τυχόν έλλειμμα ποιότητας αποτελεσματικά. Ωστόσο, σε κάποιες περιπτώσεις η μη επαρκής ποιότητα της διερμηνείας μπορεί να διαπιστωθεί εκ των υστέρων από τον κατηγορούμενο ο οποίος θα διαπιστώσει πως η απόφαση που θα του δοθεί μεταφρασμένη έχει στηριχθεί σε απαντήσεις ουσιωδώς διάφορες από εκείνες που αυτός έχει δώσει, λόγω σφάλματος του διερμηνέα. Παρατηρούμε, επομένως, πως η μη ηχογράφηση ή βιντεοσκόπηση της διερμηνείας προκαλεί ένα έλλειμμα δικαιότητας της διαδικασίας που μόνο με την υιοθέτηση από τα κράτη-μέλη των ανωτέρω μέτρων μπορεί να αντιμετωπιστεί.

Ε. Παραίτηση από το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης.

Η Οδηγία ρητά αναφέρει πως ο ύποπτος/κατηγορούμενος μπορεί να παραιτηθεί από το δικαίωμα μετάφρασης. Σύμφωνα με το άρθρο 3 παρ.8, είναι δυνατή η παραίτηση από το δικαίωμα μετάφρασης ουσιωδών εγγράφων εφόσον ο ύποπτος/κατηγορούμενος έχει συμβουλευθεί συνήγορο ή έχει λάβει με άλλον τρόπο πλήρη γνώση των συνεπειών μιας τέτοιας παραίτησης. Η παραίτηση δε αυτή, σε ακολουθία με τη νομολογία του ΕΔΔΑ, θα πρέπει να είναι αναμφισβήτητη και οικειοθελής. Θεσπίζονται, επομένως, αυστηρές προϋποθέσεις προκειμένου να θεωρηθεί η παραίτηση ισχυρή.

[155] R. (on the application of Bozkurt) v Thames Magistrates' Court [2001] EWHC Admin 400.
[156] *Parry*, ό.π., σελ. 158.

Παρατηρείται, ωστόσο, πως παραίτηση από το δικαίωμα διερμηνείας δεν προβλέπεται, σε αντίθεση με τη νομολογία του ΕΔΔΑ που δέχεται την παραίτηση τόσο από το δικαίωμα διερμηνείας όσο και από το δικαίωμα μετάφρασης[157]. Η Οδηγία δεν αφήνει κανένα περιθώριο έγκυρης παραίτησης από το δικαίωμα διερμηνείας. Η επιλογή αυτή, σύμφωνα με τη γράφουσα, μαρτυρά πως η διερμηνεία δεν αντιμετωπίζεται μονάχα ως ένα ακόμη υπερασπιστικό δικαίωμα του κατηγορουμένου αλλά πρωτίστως ως προαπαιτούμενο ουσιαστικής επικοινωνίας με το δικαστήριο. Είναι σημαντικότερη ακόμα και από την παρουσία συνηγόρου καθώς ο αλλόγλωσσος κατηγορούμενος βρίσκεται σε μια ευάλωτη θέση. Ο Honigsberg παρομοιάζει τους αλλόγλωσσους κατηγορουμένους με τους ασθενείς που έχουν υποστεί εγκεφαλικό και βρίσκονται σε κατάσταση αφασίας· βλέπουν πως γύρω τους λαμβάνει χώρα μια συνομιλία αλλά δεν μπορούν να συμμετάσχουν[158].

ΣΤ. Τελικές παρατηρήσεις

Αρχικά, θα πρέπει να αναφερθεί πως η Οδηγία κατοχυρώνει πως τα έξοδα διερμηνείας και μετάφρασης βαρύνουν αποκλειστικά τα κράτη-μέλη ανεξαρτήτως της έκβασης της διαδικασίας (άρθρο 4). Η πρόβλεψη αυτή είναι κεφαλαιώδους σημασίας, όπως αναδείχθηκε και από τη νομολογία του ΕΔΔΑ, προκειμένου να διασφαλιστεί πως ο ύποπτος/κατηγορούμενος δεν θα διστάσει σκεπτόμενος το κόστος να ζητήσει την αρωγή διερμηνέα προκειμένου να αντιληφθεί την κατηγορία εναντίον του και να υπερασπιστεί τον εαυτό του.

Επιπλέον, από την ανωτέρω ανάλυση γίνεται φανερό πως σε πολλά σημεία γίνεται χρήση αόριστων εννοιών που δεν εξειδικεύονται στο κείμενο της Οδηγίας. Για παράδειγμα γίνεται λόγος για «ποινική διαδικασία» στην οποία αναπτύσσει την ισχύ του το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης, για «ουσιώδη έγγραφα» που πρέπει να μεταφραστούν και για «εύλογο χρονικό διάστημα» εντός του οποίου θα πρέπει να παρέχεται γραπτή μετάφραση των ουσιωδών εγγράφων. Οι έννοιες αυτές αφενός δεν εξειδικεύονται στο κείμενο της Οδηγίας και αφετέρου δεν μπορούν να ερμηνευθούν υπό το πρίσμα των ρυθμίσεων του εθνικού δικαίου καθώς δεν υπάρχει ρητή παραπομπή στις εθνικές ρυθμίσεις των κρατών-μελών. Οι έννοιες αυτές θα μπορούσαν να

[157] Βλ. ανωτέρω σελ.19.

[158] *Honigsberg*, Linguistic Isolation: A New Human Rights Violation Constituting Torture, and Cruel, Inhuman And Degrading Treatment, Northwestern Journal of International Human Rights, vol.12, 2014, σελ.36.

αντιμετωπιστούν ως αυτόνομες έννοιες[159]. Σύμφωνα με τη νομολογία του ΔΕΕ «*στο περιεχόμενο μιας διατάξεως του κοινοτικού δικαίου, η οποία δεν παραπέμπει ρητώς στο δίκαιο των κρατών μελών για τον προσδιορισμό της έννοιας και της σημασίας της, πρέπει κανονικά να δίδεται σε όλη την Κοινότητα αυτοτελής και ομοιόμορφη ερμηνεία, η οποία πρέπει να ανευρίσκεται με βάση τα συμφραζόμενα και τον σκοπό που επιδιώκει η σχετική κανονιστική ρύθμιση»*[160]. Στο πεδίο των δικονομικών δικαιωμάτων η χρησιμοποίηση αυτόνομων εννοιών επιτελεί αφενός ενοποιητική των συστημάτων λειτουργία, καθώς σε κάθε χώρα οι έννοιες αυτές δεν θα ερμηνεύονται σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο αλλά σύμφωνα με τα πορίσματα του ΔΕΕ, και αφετέρου παρέχει αυξημένη προστασία στους πολίτες. Όπως επεσήμανε και ο Γενικός Εισαγγελέας Bot οι κανόνες που θεσπίζονται βάσει του άρθρου 82 παρ. 2 ΣΛΕΕ πρέπει να ερμηνεύονται ευρέως, καθόσον μια τέτοια ερμηνεία, ενισχύουσα την προστασία των δικαιωμάτων, θα ενισχύσει συγχρόνως και την αμοιβαία εμπιστοσύνη μεταξύ των κρατών-μελών[161]. Στο πλαίσιο αυτής της συλλογιστικής η χρησιμοποίηση γενικών και ευρέων εννοιών αναμφισβήτητα μπορεί να λειτουργήσει μαξιμαλιστικά για την προστασία των δικονομικών δικαιωμάτων.

3. Η νομολογία του ΕΔΔΑ και οι ρυθμίσεις της Οδηγίας

Η Οδηγία για το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης αναμφισβήτητα ακολούθησε τη νομολογιακή διάπλαση του δικαιώματος από το ΕΔΔΑ. Στην παράγραφο 32 του προοιμίου μάλιστα ορίζεται πως το επίπεδο προστασίας δεν θα πρέπει ποτέ να υπολείπεται των προδιαγραφών που προβλέπει η ΕΣΔΑ, όπως ερμηνεύονται στη νομολογία του ΕΔΔΑ, ενώ και σύμφωνα με το άρθρο 8 καμία διάταξη της Οδηγίας δεν μπορεί να θεωρηθεί πως περιστέλλει ή αποκλίνει από τα δικαιώματα και τις δικονομικές εγγυήσεις που κατοχυρώνονται στη Σύμβαση. Κατ΄ελάχιστον, επομένως, η Οδηγία παρέχει τα ίδια δικαιώματα με την ΕΣΔΑ, με την ουσιώδη διαφορά πως τα επιβάλλει άμεσα στα κράτη-μέλη, τα οποία καλούνται να τροποποιήσουν τις εθνικές τους ρυθμίσεις, και δεν αρκείται σε έναν εκ των υστέρων έλεγχο δικαιότητας της διαδικασίας. Στη συνέχεια θα αναλυθούν τα σημεία όπου η Οδηγία ακολούθησε τη

[159] Βλ. *Mitsilegas*, ό.π., σελ.178 επ.

[160] Απόφαση της 18.11.1984, C-327/82-*Ekro*, σελ.119, Απόφαση της 18.10.2007, C-195/06, Απόφαση της 14.12.2006, C-316/05, *Nokia Corp. κατά Joacim Wärdell*, σκέψη 21 *Kommunikationsbehörde Austria (KommAustria) κατά Österreichischer Rundfunk (ORF)*, σκέψη 24.

[161] Προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα Yves Bot της 07.5.2015, C-216/14, *Ποινική δίκη κατά Gavril Covaci*, σκέψη 33.

νομολογία του ΕΔΔΑ και θα γίνει προσπάθεια να καταδειχθούν οι ρυθμίσεις εκείνες που παρέχουν στα άτομα μεγαλύτερη προστασία.

Αρχικά, μία πρώτη παρατήρηση είναι πως η Οδηγία προσέδωσε κανονιστική αυτονομία στο δικαίωμα μετάφρασης. Παρότι το δικαίωμα εν τέλει κατοχυρώθηκε με ορισμένους περιορισμούς που αντανακλούν τις προσαρμογές που γίνονται κατά τις διαπραγματεύσεις, αναμφισβήτητα η ρητή κατοχύρωση του δικαιώματος μετάφρασης αποτελεί μια πρώτη διαφοροποίηση.

Στη συνέχεια, όπως και η νομολογία του ΕΔΔΑ έτσι και η Οδηγία όρισε πως τα έξοδα διερμηνείας και μετάφρασης δεν θα πρέπει να επιβαρύνουν τον αλλόγλωσσο κατηγορούμενο. Η προστασία που παρέχεται στο οικονομικό σκέλος, τον πυρήνα του δικαιώματος είναι και εδώ απόλυτη. Αυτό που θα πρέπει να εξεταστεί είναι αν στο ουσιαστικό σκέλος του δικαιώματος η Οδηγία επιλέγει να διαπλάσει το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης ως ένα σχετικό δικαίωμα, όπως αντιμετωπίζεται από το ΕΔΔΑ, ή το κατοχυρώνει κατ' απόλυτο τρόπο. Από την ανάλυση που προηγήθηκε διαφαίνεται πως και στην Οδηγία το δικαίωμα διερμηνείας αντιμετωπίζεται ως ένα σχετικό δικαίωμα. Καταλείπεται περιθώριο διακριτικής ευχέρειας στα κράτη-μέλη κατά τη θέσπιση του μηχανισμού εκείνου που θα καθορίσει ποιοι δικαιούνται την παροχή διερμηνέα. Ακόμη, ενώ ορίζεται πως η ποιότητα της διερμηνείας που παρέχεται θα πρέπει να είναι τέτοια ώστε να διασφαλίζεται η δικαιότητα της διαδικασίας, το πότε αυτή διασφαλίζεται είναι ένα θέμα που θα κριθεί από τα εθνικά δικαστήρια λαμβάνοντας κυρίως υπόψη αν ο κατηγορούμενος ήταν σε θέση να γνωρίζει το περιεχόμενο της κατηγορίας εναντίον του καθώς και αν ήταν σε θέση να ασκήσει το δικαίωμα υπεράσπισής του. Αλλά και αναφορικά με το δικαίωμα μετάφρασης ορίζεται πως τα κράτη-μέλη οφείλουν να παρέχουν μετάφραση των ουσιωδών εγγράφων προκειμένου να διασφαλιστεί πως ο κατηγορούμενος είναι σε θέση να ασκήσει τα υπερασπιστικά του δικαιώματα. Εδώ όμως παρατηρείται μια διαφοροποίηση. Η προστασία που παρέχεται είναι απόλυτη όταν πρόκειται για τη μετάφραση των εγγράφων που ρητά αναφέρονται στο άρθρο 3 παρ.2. Έτσι, όταν πρόκειται για παράδειγμα για μετάφραση δικαστικής απόφασης οι αρχές δεν μπορούν να προβούν σε στάθμιση προκειμένου να κρίνουν αν επλήγησαν τα υπερασπιστικά δικαιώματα του κατηγορουμένου. Όταν όμως πρόκειται για άλλο έγγραφο το οποίο μπορεί να θεωρηθεί ουσιώδες αλλά δεν κατονομάζεται ρητά στην Οδηγία, όπως για παράδειγμα κρίσιμα έγγραφα αποδεικτικά μέσα, εκεί οι δικαστικές αρχές δύνανται να σταθμίσουν τον

παράγοντα του κόστους και της καθυστέρησης που συνεπάγεται η μετάφραση των συγκεκριμένων εγγράφων με το μέγεθος της δικαιότητας της διαδικασίας[162]. Ακόμη, θα πρέπει να λεχθεί πως και η προστασία που παρέχεται για τα ρητά αναφερόμενα έγγραφα σχετικοποιείται αν λάβουμε υπόψη πως δεν υφίσταται απαίτηση μετάφρασης χωρίων ουσιωδών εγγράφων τα οποία δεν συμβάλλουν στην κατανόηση, εκ μέρους των υπόπτων ή των κατηγορουμένων, του περιεχομένου της εναντίον τους δικογραφίας. Το ποια χωρία είναι αυτά θα κριθεί και πάλι από τις αρχές των κρατών-μελών.

Η κατοχύρωση του δικαιώματος παροχής διερμηνέα κατά την επικοινωνία με τον συνήγορο αποτελεί μια ακόμη καινοτομία της Οδηγίας ενώ και σχετικά με την κατοχύρωση της ποιότητας της διερμηνείας και της μετάφρασης έγινε προσπάθεια αυτή να εξασφαλιστεί μέσω διοικητικών μέτρων (θέσπιση μητρώου ανεξάρτητων μεταφραστών και κατάρτιση των παραγόντων της δίκης[163]).

Ωστόσο, όπως κατέδειξε και η ανάλυση που προηγήθηκε, υπάρχουν αρκετά σημεία τα οποία ενέχουν αοριστία και αφήνουν μεγάλο περιθώριο διακριτικής ευχέρειας στα κράτη-μέλη. Η ενσωμάτωση επομένως της Οδηγίας από τα κράτη-μέλη αναδεικνύεται ως ένα ζήτημα κεφαλαιώδους σημασίας. Στα επόμενα θα μελετηθεί η ενσωμάτωση της Οδηγίας από τον Έλληνα νομοθέτη με τον ν.4236/2014 μετά από μια σύντομη επισκόπηση των προγενέστερων ρυθμίσεων.

[162] Βλ. και υπόθεση Covaci ανωτέρω σελ.48.
[163] Άρθρα 5 παρ.2 και 6 της Οδηγίας.

IV. Το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης στο ελληνικό δικονομικό δίκαιο

Α. Το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης στην Ποινική Δικονομία

Σε περίπτωση που ο κατηγορούμενος αλλά και τυχόν μάρτυρας αγνοούσε την ελληνική γλώσσα η Ποινική Δικονομία του 1834 προέβλεπε τον διορισμό διερμηνέα. Ειδικότερα, το άρθρο 130 όριζε πως όταν οι κατηγορούμενοι και οι μάρτυρες δεν ήταν «εγκρατείς» της Ελληνικής γλώσσης διοριζόταν «ερμηνεύς», στη δε προανάκριση από τον ανακριτή ενώ στο δικαστήριο από τον πρόεδρο αυτού, και σε περίπτωση αντιρρήσεως από το δικαστήριο[164]. Διερμηνέας κατά τα ανωτέρω διοριζόταν όχι μόνο σε περίπτωση που ο κατηγορούμενος ή ο μάρτυρας αγνοούσε πλήρως τη γλώσσα, αλλά αρκούσε να μην μπορεί αυτός ευκρινώς να εκφραστεί στην ελληνική γλώσσα[165]. Σε περίπτωση που ο ανακριτής ή ο πρόεδρος του δικαστηρίου δεν προέβαινε στον διορισμό διερμηνέα, ο κατηγορούμενος και ο εισαγγελέας είχαν δικαίωμα να υποβάλουν αίτημα προς τούτο[166]. Αν δεν υποβαλλόταν τέτοιο αίτημα θεωρείτο πως δεν υπήρχε ανάγκη διορισμού διερμηνέα. Ο ενδιαφερόμενος δεν ήταν δε δυνατόν αργότερα να αποδείξει διά πιστοποιητικών ή άλλων μέσων πως αγνοούσε την ελληνική γλώσσα. Μάλιστα, σε περίπτωση που κατά τη διάρκεια της εξέτασης το δικαστήριο κατόπιν αιτήματος του κατηγορουμένου διαπίστωνε την ανάγκη διορισμού διερμηνέα, τα όσα διημείφθησαν δεν θεωρούνταν άκυρα, καθώς αφενός μεν το δικαστήριο δεν έκρινε πως υφίστατο ανάγκη διορισμού, ο δε ενδιαφερόμενος δεν είχε υποβάλει αίτηση με αποτέλεσμα η εξέταση του κατηγορουμένου/μάρτυρα χωρίς την παρουσία διερμηνέα να ήταν καθόλα νόμιμη[167]. Σύμφωνα δε με τον Άρειο Πάγο ο μεταγενέστερος διορισμός διερμηνέα αρκούσε για να γίνουν οι απαραίτητες διασαφήσεις.

Για τον διορισμό διερμηνέα δεν εκδίδετο παρεμπίπτουσα απόφαση ενώ δεν επέρχετο ακυρότητα σε περίπτωση που ο πρόεδρος του δικαστηρίου εξέταζε ανωμοτί μάρτυρες για να αποφανθεί περί του διορισμού ή μη διερμηνέα[168]. Ως διερμηνέας δεν μπορούσε να οριστεί κάποιος εκ των κατηγορουμένων, των συνηγόρων, των μαρτύρων ή των

[164] Η κρίση για τον διορισμό διερμηνέα ανήκε κατά πρώτο λόγο στον πρόεδρο. Μόνο σε περίπτωση που είχε υποβληθεί αίτηση και αυτή είχε απορριφθεί από τον πρόεδρο αποφαινόταν το δικαστήριο, *Σιφναίος*, Πανδέκτης Ποινικής Δικονομίας, 1933, σελ.234.

[165] *Κωνσταντόπουλος*, Ερμηνεία της Ελληνικής Ποινικής Δικονομίας, 2η έκδοση, 1896, Τυπογραφείο της Εστίας, τόμος Α΄, σελ.384.

[166] *Κωστής*, Εγχειρίδιον Ποινικής Δικονομίας, τυπ. Αγγελόπουλου, 1867, σελ.329 υποσ.8.

[167] *Κωνσταντόπουλος*, Ερμηνεία, ό.π., σελ.385, αντίθετα η ΑΠ 104/1908, Θέμ. ΙΘ, σελ.492 σύμφωνα με την οποία πρέπει να επαναληφθούν οι προγενέστερες ουσιώδεις πράξεις.

[168] *Κωνσταντόπουλος*, ό.π., Τόμος Β΄, σελ.244.

δικαστών, ακόμα και αν συναινούσε με τον διορισμό τους ο κατηγορούμενος ή ο εισαγγελέας. Οι δε λόγοι εξαιρέσεως πραγματογνωμόνων ίσχυαν και για τους διερμηνείς οι οποίοι έδιναν όρκο περί πιστής διερμήνευσης[169].

Έργο του διερμηνέα ήταν ήδη κατά την περίοδο αυτή όχι μόνο να μεταφέρει τις απαντήσεις και τις παρατηρήσεις του κατηγορουμένου στο δικαστήριο αλλά και να ανακοινώνει στον κατηγορούμενο όλα όσα λάμβαναν χώρα στο ακροατήριο ώστε να μπορεί αυτός να υπερασπισθεί τον εαυτό του. Μάλιστα η διερμήνευση στον κατηγορούμενο των καταθέσεων των μαρτύρων, της κατηγορίας, των λεγομένων του εισαγγελέα, των ζητημάτων που τέθηκαν στους ενόρκους και της ετυμηγορίας έπρεπε να μνημονεύεται στα πρακτικά[170]. Ο Άρειος Πάγος αναίρεσε μάλιστα αποφάσεις στις οποίες ο διερμηνέας δεν εκπλήρωσε κατά τον προσήκοντα τρόπο το έργο του είτε μη διερμηνεύοντας την περαιτέρω συζήτηση είτε παραλείποντας να μεταφέρει στον κατηγορούμενο τα υποβληθέντα στους ενόρκους ζητήματα[171]. Η κρίση περί της ικανότητας του διερμηνέα ανήκε στον πρόεδρο του δικαστηρίου και σε περίπτωση αμφισβητήσεως στο δικαστήριο[172].

Τα ανωτέρω μας οδηγούν στο συμπέρασμα πως ήδη από αυτή την εποχή ο ρόλος του διερμηνέα ήταν διττός. Από τη μία διευκόλυνε τη διαδικαστική επικοινωνία των παραγόντων της δίκης, μεταφράζοντας τα αποδεικτικά μέσα ή τις δηλώσεις των διαδίκων διευκολύνοντας έτσι το έργο των δικαστών, ενώ από την άλλη βοηθούσε τον κατηγορούμενο να υπερασπιστεί αποτελεσματικά τον εαυτό του καθιστώντας τον συμμέτοχο στη διαδικασία[173].

Β. Το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης στον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας έως τον ν.4236/2014

Η εισαγωγή του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας δεν άλλαξε σημαντικά τον χαρακτήρα των ρυθμίσεων για τον διορισμό διερμηνέα. Το άρθρο 233 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας (ΚΠΔ) στην αρχική του μορφή όριζε πως όταν επρόκειτο να εξεταστεί κατηγορούμενος, αστικώς υπεύθυνος ή μάρτυρας που δεν γνώριζε επαρκώς την

[169] *Κωστής*, Εγχειρίδιον, ό.π., σελ.330, *Κωνσταντόπουλος*, ό.π., σελ.386.
[170] *Σιφναίος,* ό.π., σελ.234 με παραπομπή σε νομολογία του ΑΠ.
[171] *Κωνσταντόπουλος,* ό.π., Τ.Β΄, σελ.245.
[172] ΑΠ 69/1923 Θέμ. ΛΔ, σελ. 211, ΑΠ 114/1929, Θέμ. Μ, σελ.411.
[173] Βλ.σχετικά και Τσουκαλά, Ερμηνεία Ποινικής Δικονομίας, Τόμος Α΄,1943, σελ.242.

ελληνική γλώσσα[174], εκείνος που διενεργούσε την ανάκριση ή εκείνος που διηύθυνε τη συζήτηση διόριζε διερμηνέα. Μάλιστα, είχε γίνει νομολογιακά δεκτό πως υποχρέωση διορισμού διερμηνέα υπήρχε και κατά την προανάκριση[175]. Η κρίση περί της ανάγκης διορισμού διερμηνέα ή περί της ικανότητας του διορισθέντος διερμηνέα εναπόκειτο στην ελεύθερη κρίση του ανακρίνοντος ή του δικαστηρίου[176].

Όπως και στην Ποινική Δικονομία, οι διατάξεις του ΚΠΔ για τον διορισμό διερμηνέα εξυπηρετούσαν αφενός την ομαλή διεξαγωγή της διαδικασίας και αφετέρου είχαν ταχθεί προκειμένου ο κατηγορούμενος να είναι σε θέση να υπερασπισθεί τον εαυτό του[177]. Ως αποτέλεσμα αυτής της θεώρησης, ο κατηγορούμενος δεν μπορούσε να παραιτηθεί από το δικαίωμα διερμηνείας εφόσον το δικαστήριο έκρινε πως απαιτείτο η παρουσία διερμηνέα για την ομαλή διεξαγωγή της διαδικασίας και την ανεύρεση της αλήθειας. Το άρθρο 233 ΚΠΔ ήταν διάταξη δημοσίας τάξεως[178]. Καθώς, ωστόσο, ο διορισμός εξυπηρετούσε και τα συμφέροντα του κατηγορουμένου γρήγορα παρουσιάσθηκε ανάγκη να οριοθετηθεί το δικαίωμα ως προς αυτή την έκφανσή του. Όπως αναφέρθηκε, σύμφωνα με τον Άρειο Πάγο η κρίση περί του διορισμού ή μη διερμηνέα κατόπιν αιτήματος του κατηγορουμένου ήταν αναιρετικά ανέλεγκτη. Εντούτοις, δεν λείπουν οι αποφάσεις όπου το Ακυρωτικό αντιλαμβανόμενο τον ρόλο του διερμηνέα για τη διασφάλιση της δικαιότητας της διαδικασίας αναγνώριζε πως επέρχεται απόλυτη ακυρότητα από το μη διορισμό διερμηνέα λόγω παραβίασης των υπερασπιστικών δικαιωμάτων του κατηγορουμένου[179]. Θα πρέπει, ωστόσο, να σημειωθεί πως σε κάθε περίπτωση απαιτείτο ο κατηγορούμενος να έχει ενημερώσει το δικαστήριο ή τον ανακριτικό υπάλληλο για τη γλωσσική του ένδεια στις περιπτώσεις που αυτό δεν ήταν προφανές. Για να διοριστεί δηλαδή διερμηνέας πρέπει είτε ο κατηγορούμενος να δηλώσει τη μη επαρκή γνώση της ελληνικής γλώσσας ή εκείνος που διευθύνει τη συζήτηση να διαπιστώσει αυτή με οποιονδήποτε τρόπο[180]. Αν ο

[174] Η οποία ήταν η επίσημη γλώσσα του κράτους σύμφωνα με το άρθρο 107 του Συντάγματος του 1952.
[175] *Μανωλκίδης*, Το δικαίωμα του αλλοδαπού κατηγορουμένου για γνώση της κατηγορίας σε γλώσσα που κατανοεί, ΠοινΧρ 1999, σελ. 111, ΑΠ 870/2002, ΠοινΧρ 2002, σελ.241.
[176]*Μπουρόπουλος*, Ερμηνεία του Κώδικος Ποινικής Δικονομίας, Σάκκουλας, 1951, σελ.235, ΑΠ 870/2002, ΠοινΧρ 2002, σελ.241, ΑΠ 645/2004, ΠοινΧρ 2005, σελ.226.
[177] ΑΠ 69/1966, ΠοινΧρ 1966, σελ.217, ΑΠ 609/1998, ΠοινΧρ 1999, σελ.58.
[178] *Μανωλκίδης*, ό.π., σελ.111.
[179] ΑΠ 829/1997, ΤΝΠ Ισοκράτης, ΑΠ 330/1996, ΤΝΠ Ισοκράτης, ΑΠ 1142/2001, ΤΝΠ Ισοκράτης, ΑΠ 1680/2008, ΤΝΠ Ισοκράτης, ΑΠ 1968/2008, ΤΝΠ Ισοκράτης.
[180] ΑΠ 1186/2004, ΠοινΧρ 2005, σελ.521, ΑΠ 2396/2004, ΠοινΧρ 2005, σελ.818, ΑΠ 2661/2008, ΤΝΠ Ισοκράτης, αλλά και ΑΠ 1266/2016, ΤΝΠ Nomos, ΑΠ 1619/2016, ΤΝΠ Ισοκράτης, βλ. όμως και ΑΠ 330/1996, ΤΝΠ Ισοκράτης όπου αναιρέθηκε η προσβαλλόμενη απόφαση καθώς αλλοδαπή, που

κατηγορούμενος είχε δηλώσει πως γνώριζε την ελληνική γλώσσα και είχε συμμετάσχει στη διαδικασία δεν είχε το δικαίωμα αργότερα να επικαλεστεί ακυρότητα των σχετικών πράξεων[181].

Παρότι όμως το Ακυρωτικό προσπάθησε να κατοχυρώσει το δικαίωμα διερμηνείας, το δικαίωμα μετάφρασης αντιμετωπίστηκε με μεγαλύτερη επιφύλαξη και σχετικοποιήθηκε αρκετά ακόμα και από μέρος της θεωρίας[182]. Έτσι κρινόταν πως ο κατηγορούμενος που είχε συνήγορο και είχε συμμετάσχει ενεργά στη διαδικασία (παρίστατο κατά την ανάκριση ή προανάκριση με διερμηνέα) δεν δικαιούταν να προβάλει τον ισχυρισμό της έλλειψης μετάφρασης του κλητηρίου θεσπίσματος ή του βουλεύματος. Θεωρείτο δε η συμπεριφορά του αυτή ως καταχρηστική άσκηση δικαιώματος καθώς η συμμετοχή του στη διαδικασία και η εκπροσώπηση από συνήγορο εξασφάλιζαν πως είχε λάβει γνώση της αποδιδόμενης κατηγορίας[183]. Όπως θα αναλυθεί και στα επόμενα, μια τέτοια θεώρηση του δικαιώματος ίσως ήταν δικαιολογημένη υπό το πρίσμα και της νομολογίας του ΕΔΔΑ. Αναμφισβήτητα όμως πλέον, μετά την Οδηγία 2010/64/ΕΕ που αναλύθηκε, μια τέτοια ερμηνεία δεν μπορεί να γίνει αποδεκτή.

Τέλος, η διασφάλιση της ποιότητας της διερμηνείας έγινε προσπάθεια κατά την περίοδο αυτή να κατοχυρωθεί μέσω των πρακτικών όπου θα έπρεπε να αναγράφονται ότι διερμηνεύθηκαν όλα όσα διημείφθησαν στη διαδικασία καθώς και μέσω της υποχρέωσης διορισμού διερμηνέα από τον οικείο πίνακα. Με το άρθρο 2 παρ. 10 του ν.2408/96 προστέθηκε στο άρθρο 233 ΚΠΔ και δεύτερη παράγραφος η οποία όριζε πως ο διορισμός του διερμηνέα γινόταν από ειδικό πίνακα σύμφωνα με τα προβλεπόμενα για τους πραγματογνώμονες. Η εξεύρεση διερμηνέα καθίστατο έτσι μια εύκολη και γρήγορη διαδικασία που εξασφάλιζε παράλληλα και την κατάρτιση του προσώπου που διοριζόταν. Ο δε διορισμός ως διερμηνέα προσώπου εκτός του πίνακα έπρεπε να αιτιολογείται ειδικά και εμπεριστατωμένα[184]. Από τα δε πρακτικά έπρεπε να

βρισκόταν στην Ελλάδα για λίγες μόνο ημέρες, δεν ερωτήθηκε αν γνώριζε ή όχι την ελληνική, ώστε σε αποφατική απάντηση να διοριστεί διερμηνέας.

[181] ΑΠ 870/2002, ΠοινΧρ 2002, σελ.241, ΑΠ 645/2004, ΠοινΧρ 2005, σελ.226.

[182] Βλ. *Μανωλκίδης*, ό.π., σελ.111.

[183] ΑΠ 1066/2000, ΠοινΧρ 2001, σελ.325, ΑΠ 1776/2000, ΠοινΧρ 2001, σελ.732, ΤριμΠλημΧαλκίδας 271/2020, ΤΝΠ Ισοκράτης.

[184] ΑΠ 1406/2003, ΠοινΧρ 2004, σελ.350, ΑΠ 448/2009, ΠοινΧρ 2010, σελ.102, ΑΠ 1298/2010, ΠοινΧρ 2011,σελ. 442, ΑΠ 385/2014, ΠοινΧρ 2015,σελ.25, ΑΠ 697/2014, ΠοινΧρ 2015,σελ.503, ΑΠ 75/2017, ΤΝΠ Nomos.

προκύπτει ότι διερμηνεύθηκαν όλα όσα διημείφθησαν στο ακροατήριο διαφορετικά η απόφαση αναιρείτο για απόλυτη ακυρότητα λόγω παραβίασης των υπερασπιστικών δικαιωμάτων του κατηγορουμένου[185].

Στα επόμενα θα επιχειρηθεί η ανάλυση του θεσμού όπως αυτός διαμορφώθηκε μετά την ενσωμάτωση της Οδηγίας με τον ν.4236/2014. Πριν όμως την εξέταση των νέων ρυθμίσεων κρίνεται απαραίτητη η ανίχνευση της εμβέλειας της Οδηγίας και του δεσμευτικού ή μη χαρακτήρας της έτσι ώστε να επιλυθούν τυχόν ζητήματα αποκλίσεων των εθνικών ρυθμίσεων.

Γ. Ο νόμος 4236/2014

Με τον ν.4236/2014 ενσωματώθηκε στην ελληνική έννομη τάξη η Οδηγία 2010/64/ΕΕ. Η ενσωμάτωση αυτή τροποποίησε το περιεχόμενο των άρθρων του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας που αφορούν στο δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης.

α. Ο δεσμευτικός χαρακτήρας των Οδηγιών

Η Οδηγία για το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης επιχείρησε να κατοχυρώσει το δικονομικό αυτό δικαίωμα λαμβάνοντας υπόψη τα πορίσματα της νομολογίας του ΕΔΔΑ αλλά και τις ανάγκες των κρατών-μελών στο πλαίσιο της ενωμένης Ευρώπης. Οι ρυθμίσεις της, όπως αναλύθηκε, επιχειρούν να διαμορφώσουν ένα minimum προστασίας σε όλα τα κράτη-μέλη. Μάλιστα τα δικαιώματα που κατοχυρώνονται σε αυτή δεν αναπτύσσουν την ισχύ τους μόνο σε υποθέσεις με διασυνοριακό χαρακτήρα αλλά και σε εσωτερικές υποθέσεις. Σημαντικότερη όμως ίσως από τις ρυθμίσεις αυτές καθεαυτές είναι η δεσμευτικότητα των υιοθετούμενων σε ενωσιακό επίπεδο μέτρων. Στόχος της Ένωσης μέσω των Οδηγιών σε θέματα κατοχύρωσης δικονομικών δικαιωμάτων δεν ήταν μόνο να επαναλάβει και να επεκτείνει όπου απαιτείτο την παρεχόμενη από την ΕΣΔΑ και από τον Χάρτη προστασία αλλά πρωτίστως να καταστήσει αυτή εφαρμόσιμη και αποτελεσματική. Η αποτελεσματικότητα αυτή επιτυγχάνεται πρωτίστως με την πρόσδοση άμεσης ισχύος στις Οδηγίες. Η αρχή του αμέσου αποτελέσματος μαζί με την αρχή της υπεροχής του ευρωπαϊκού δικαίου αποτελεί αρχή που καθιερώθηκε από το ΔΕΕ επιτρέποντας στους ιδιώτες να επικαλούνται άμεσα ευρωπαϊκό κανόνα ενώπιον εθνικού ή ευρωπαϊκού δικαστηρίου.

[185] Βλ. ΑΠ 316/2010, όπου αναιρέθηκε εφετειακή απόφαση καθώς δεν προέκυπτε ότι διερμηνεύτηκαν στον κατηγορούμενο οι καταθέσεις των μαρτύρων, τα αναγνωσθέντα έγγραφα, η πρόταση του Εισαγγελέα περί της ενοχής και της ποινής κά.

Συγκεκριμένα, στην απόφαση Van Duyn[186] το Δικαστήριο διαμόρφωσε τις προϋποθέσεις επίκλησης διατάξεων Οδηγιών απευθείας ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων των κρατών-μελών. Σε περίπτωση λοιπόν που οι διατάξεις της Οδηγίας είναι σαφείς και ακριβείς[187], τίθενται χωρίς αιρέσεις[188] και επάγονται δικαιώματα για τα άτομα έχουν άμεσα αποτελέσματα στις σχέσεις μεταξύ κράτους και ιδιωτών[189].

Υιοθετείται δηλαδή ένα σύστημα αποκεντρωμένης εφαρμογής του ενωσιακού δικαίου όπου τα άτομα μπορούν να επικαλούνται απευθείας τα δικαιώματα που κατοχυρώνονται στις Οδηγίες ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων είτε όταν το κράτος παραλείπει να μεταφέρει εμπροθέσμως ορισμένη οδηγία στο εσωτερικό δίκαιο είτε όταν προβαίνει σε πλημμελή μεταφορά της[190]. Επομένως, ένας αλλόγλωσσος κατηγορούμενος δύναται, όπως θα δούμε παρακάτω, να επικαλεστεί το δικαίωμα παροχής δωρεάν διερμηνείας ενάντια στην εθνική διάταξη που ορίζει ότι είναι δυνατόν να του επιβληθούν έξοδα.

Το ανωτέρω σύστημα αποκεντρωμένης εφαρμογής του ενωσιακού δικαίου συνδυάζεται με τις εξουσίες της Επιτροπής να ελέγχει την εφαρμογή των Οδηγιών από τα κράτη-μέλη και να κινεί διαδικασίες παραβάσεων ενώπιον του ΔΕΕ σε περιπτώσεις πλημμελούς εφαρμογής των Οδηγιών[191].

Η λειτουργία του συστήματος αυτού επαφίεται εν τέλει στα εθνικά δικαστήρια τα οποία, όπως τόνισε και ο γενικός εισαγγελέας A.Saggio[192], αναλαμβάνουν τη λεπτή αποστολή της εξασφάλισης της υπεροχής του κοινοτικού δικαίου έναντι του

---

[186] Απόφαση της 4ης Δεκεμβρίου 1974, C-41/74, *Van Duyn κατά Home Office.*

[187] Μια διάταξη είναι αρκούντως ακριβής ώστε να μπορούν να την επικαλεστούν οι ιδιώτες και να την εφαρμόσει το δικαστήριο όταν θεσπίζει υποχρέωση χωρίς διφορούμενη διατύπωση, Απόφαση 26.02.1986, C-152/84 - *Marshall κατά Southampton and South-West Hampshire Area Health Authority Marshall*, σελ. 750.

[188] Μια κοινοτική διάταξη είναι απαλλαγμένη αιρέσεων όταν θεσπίζει υποχρέωση η οποία δεν συνοδεύεται από καμιά επιφύλαξη ούτε απαιτείται για την εκτέλεσή της ή την επαγωγή των αποτελεσμάτων της η έκδοση κάποιας πράξεως, είτε των οργάνων της Κοινότητας είτε των κρατών μελών, Απόφαση της 03.04.1968, C-28/67 - *Molkerei Zentrale Westfalen-Lippe κατά Hauptzollamt Paderborn*, σελ.720, Απόφαση της 17.09.1996, *Cooperativa Agricola Zootecnica S. Antonio κ.λπ. κατά Amministrazione delle Finanze dello Stato*, παρ.18.

[189] Βλ. ενδεικτικά και Απόφαση της 19.01.1982, C-8/81 – *Becker*, παρ.25, Απόφαση της 04.12.1986, C-71/85 - *Κάτω Χώρες κατά Federatie Nederlandse Vakbeweging*, σελ. 3874, Απόφαση της 22.06.1989, C-103/88 - *Fratelli Costanzo κατά Comune di Milano*, παρ.29, Απόφαση της 05.10.2004, C-397/01 – *Pfeiffer*, παρ.103 και *Sayers*, Protecting fair trial rights in criminal cases in the European Union, ό.π., σελ. 736.

[190] *Mitsilegas*, EU Criminal Law After Lisbon, ό.π., σελ.175.

[191] Αρ.258 ΣΛΕΕ.

[192] Προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα Antonio Saggio της 16.12.1999, C-240/98 - *Océano Grupo Editorial και Salvat Editores*, παρ.37.

εσωτερικού δικαίου. Η ανάγκη να εξασφαλιστεί ότι η εναρμόνιση την οποία επιδιώκουν οι κοινοτικές οδηγίες δεν κινδυνεύει από μονομερείς συμπεριφορές των κρατών-μελών είτε πρόκειται για παραλείψεις (μη εμπρόθεσμη εφαρμογή μιας οδηγίας) είτε για ενέργειες (θέσπιση εθνικών κανόνων ασυμβίβαστων με την οδηγία) συνεπάγεται τον αποκλεισμό της εφαρμογής των νομοθετικών διατάξεων που δεν είναι σύμφωνες με την Οδηγία.

β. Το άρθρο 233 ΚΠΔ

«Σε οποιοδήποτε στάδιο της ποινικής διαδικασίας, όταν πρόκειται να εξετασθεί ύποπτος, κατηγορούμενος, αστικώς υπεύθυνος ή μάρτυρας ο οποίος δεν ομιλεί ή δεν κατανοεί επαρκώς την ελληνική γλώσσα, του παρέχεται χωρίς καθυστέρηση διερμηνεία. Εφόσον τούτο είναι αναγκαίο, διατίθεται διερμηνεία για την επικοινωνία μεταξύ των κατηγορουμένων και των συνηγόρων τους σε όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας (...) Σε κάθε στάδιο της ποινικής διαδικασίας ο εξετάζων εξακριβώνει με κάθε πρόσφορο μέσο κατά πόσον ο ύποπτος ή ο κατηγορούμενος ομιλεί και κατανοεί την ελληνική γλώσσα και αν χρειάζεται τη συνδρομή διερμηνέα. Ο ύποπτος ή ο κατηγορούμενος έχει δικαίωμα να ασκήσει αντιρρήσεις κατά της απόφασης με την οποία κρίθηκε ότι δεν είναι αναγκαία η παροχή διερμηνείας ή όταν η ποιότητα της διερμηνείας δεν είναι επαρκής. Επί των αντιρρήσεων αποφασίζει κατά την προδικασία ο Εισαγγελέας, κατά την κύρια ανάκριση το Δικαστικό Συμβούλιο και κατά την κύρια διαδικασία το Δικαστήριο (...)».

Αρχικά, με την προσθήκη της φράσης *«σε οποιοδήποτε στάδιο της ποινικής διαδικασίας»* αποσαφηνίζεται ότι το δικαίωμα διερμηνείας αφορά στον ύποπτο ή τον κατηγορούμενο για την τέλεση αξιόποινη πράξης από το χρόνο κατά τον οποίο ενημερώνεται σχετικά από τις αρμόδιες αρχές, με επίσημη κοινοποίηση ή με άλλον τρόπο (π.χ. διενέργεια ανακριτικών πράξεων), και καθ' όλη τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας.

Στη συνέχεια, ενσωματώνεται στο εθνικό δίκαιο η υποχρέωση διερμήνευσης της επικοινωνίας μεταξύ του κατηγορουμένου και του συνηγόρου του. Ο νομοθέτης επέλεξε να παράσχει το δικαίωμα αυτό σε όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας εν αντιθέσει με το κείμενο της Οδηγίας που συνδέει την παροχή του δικαιώματος με συγκεκριμένα διαδικαστικά στάδια. Ενώ όμως φαίνεται πως επιλέγεται η μεγιστοποίηση της προστασίας του αλλόγλωσσου κατηγορουμένου θα πρέπει να γίνουν οι ακόλουθες παρατηρήσεις. Όπως και η Οδηγία έτσι και ο εθνικός νομοθέτης

σχετικοποιεί την παρεχόμενη προστασία. Η φράση *«εφόσον τούτο είναι αναγκαίο»* στο κείμενο του άρθρου 233 ΚΠΔ και *«εφόσον τούτο είναι αναγκαίο για τη διασφάλιση της διεξαγωγής δίκαιης δίκης»*[193] στο άρθρο 2 παρ.2 της Οδηγίας αφήνουν περιθώριο σταθμίσεων. Έτσι κάθε αίτημα του αλλόγλωσσου κατηγορουμένου για παροχή διερμηνέα κατά την επικοινωνία με τον συνήγορό του θα εξετάζεται και θα σταθμίζεται με μεγέθη όπως το κόστος και ο χρόνος. Επαφίεται μάλιστα στον κατηγορούμενο να αποδείξει πώς η μη παροχή διερμηνέα κατά την επικοινωνία με τον συνήγορό του κατά ένα συγκεκριμένο στάδιο της διαδικασίας έπληξε τα υπερασπιστικά του δικαιώματα και εν τέλει τη δικαιότητα της διαδικασίας.

Εφόσον πρόκειται λοιπόν για ένα σχετικό δικαίωμα, η τόσο ευρεία διατύπωση του άρθρου από τον Έλληνα νομοθέτη δεν ενισχύει αλλά αντιθέτως, σύμφωνα με τη γράφουσα, περιορίζει την παρεχόμενη προστασία. Εν αντιθέσει με το κείμενο της Οδηγίας ο Έλληνας νομοθέτης δεν ανέφερε ρητά τα δικονομικά στάδια όπου η διερμήνευση της επικοινωνίας με τον συνήγορο είναι περισσότερο αναγκαία προκειμένου να διασφαλιστεί η δικαιότητα της διαδικασίας[194]. Μια διάταξη για παράδειγμα που ρητά θα ανέφερε την επικοινωνία με τον συνήγορο πριν από την εξέταση από τις αρχές ή πριν από την κατάθεση κάποιου ενδίκου μέσου θα παρείχε μικρότερο περιθώριο στάθμισης στους κρίνοντες.

Το άρθρο 233 ΚΠΔ προβλέπει ακόμα την υποχρέωση εξακρίβωσης με κάθε πρόσφορο μέσο της γλωσσικής επάρκειας του υπόπτου/κατηγορουμένου. Ωστόσο, όπως έχει ήδη αναφερθεί, η διαδικασία εξέτασης της γλωσσικής επάρκειας ενός αλλόγλωσσου ομιλητή είναι μία σύνθετη διαδικασία με αμφίβολο αποτέλεσμα. Ο εξετάζων πέρα από τις περιπτώσεις που ο ύποπτος/κατηγορούμενος αγνοεί πλήρως την ελληνική γλώσσα δεν έχει τις γνώσεις να κρίνει εάν απαιτείται η συνδρομή διερμηνέα. Επαναλαμβάνεται επομένως η άποψη της γράφουσας πως εφόσον ο ύποπτος/κατηγορούμενος ζητά διερμηνέα, υπάρχουν αντικειμενικά στοιχεία που καταδεικνύουν ότι το αίτημά του αυτό μπορεί να είναι δικαιολογημένο και η διερμηνεία γίνεται σε γλώσσα που δεν συνεπάγεται σημαντική καθυστέρηση της διαδικασίας, ώστε να θεωρηθεί πως ο

[193] Βλ. σχετικά *Αναγνωστόπουλο*, ό.π., σελ. 254 ο οποίος αναφέρεται στην ατελή αναπαραγωγή του κειμένου της Οδηγίας.

[194] Βλ. αντίθετα Code de procédure pénale, article D594-3 και Εγκύκλιο της 31.10.2013 «relative à la présentation des dispositions de la loi n° 2013-711 du 5 août 2013 et du décret n° 2013-958 du 25 octobre 2013 relatives à la mise en œuvre du droit à l'interprétation et à la traduction dans le cadre des procédures pénales» σύμφωνα με την οποία περιθώριο στάθμισης καταλείπεται για τις περιπτώσεις που δεν αναφέρει ρητά ο νόμος.

κατηγορούμενος κάνει χρήση του δικαιώματός του καταχρηστικά, θα πρέπει να διατίθεται διερμηνέας δεδομένης της κεφαλαιώδους σημασίας του δικαιώματος και της δυσκολίας επίτευξης βεβαιότητας σχετικά με το επίπεδο γλωσσικής επάρκειας του κατηγορουμένου[195].

Τέλος, στον ύποπτο/κατηγορούμενο παρέχεται το δικαίωμα να ασκήσει αντιρρήσεις τόσο κατά της απόφασης που κρίνει ότι δεν είναι αναγκαία η παροχή διερμηνείας όσο και όταν η ποιότητα της διερμηνείας δεν είναι επαρκής. Επί των αντιρρήσεων αυτών αποφαίνεται κατά την προδικασία ο Εισαγγελέας[196], κατά την κύρια ανάκριση το Δικαστικό Συμβούλιο και κατά την κύρια διαδικασία το Δικαστήριο. Σε κάθε δε περίπτωση θα πρέπει να γίνει δεκτό πως ο ύποπτος/κατηγορούμενος δεν μπορεί να παραιτηθεί από αυτό το δικαίωμα. Η Οδηγία δεν γνωρίζει παραίτηση από το δικαίωμα διερμηνείας αλλά ακόμα κι αν θεωρούσαμε πως παραίτηση είναι δυνατή, αυτή θα έπρεπε να είναι ρητή και ανεπιφύλακτη, με αποτέλεσμα η απλή αποδοχή των υπηρεσιών ενός διερμηνέα κατά τον χρόνο εξέτασης να μην αναιρεί το δικαίωμα του υπόπτου/κατηγορουμένου να προβάλλει αργότερα αντιρρήσεις για την ποιότητα της παρεχόμενης διερμηνείας. Πολλώ δε μάλλον η ενεργός συμμετοχή του στη διαδικασία μέσω του συνηγόρου του δεν συνεπάγεται ότι παραιτείται από το δικαίωμα να προβάλλει αντιρρήσεις για τον μη διορισμό διερμηνέα σε μεταγενέστερο διαδικαστικό στάδιο.

γ. Το άρθρο 236 ΚΠΔ

Με το άρθρο 3 του ν.4236/2014 αντικαταστάθηκε το άρθρο 236 ΚΠΔ το οποίο προβλέπει πως ο διερμηνέας οφείλει να ορκιστεί ότι «*θα μεταφράσει με ακρίβεια και πιστότητα, τηρώντας πλήρη εχεμύθεια, όλα όσα θα ειπωθούν κατά τη συζήτηση ή, αν πρόκειται για την περίπτωση του άρθρου 237, τα έγγραφα».* Στόχος της ρύθμισης είναι σύμφωνα και με την Αιτιολογική Έκθεση να διασφαλιστεί ότι ο διερμηνέας θα ασκεί τα καθήκοντά του *«τηρώντας πλήρη εχεμύθεια»*. Η τήρηση της αρχής της εμπιστευτικότητας από τον διερμηνέα σύμφωνα με τα ορισθέντα στο άρθρο 5 παρ.3 της Οδηγίας αποτελεί ένα θετικό βήμα προς την παγίωση του ρόλου του διερμηνέα ως

[195] Βλ. αναλυτικά σελ.43.

[196] Βλ. και *Αναγνωστόπουλο*, ό.π., σελ.254 ο οποίος ορθά προτείνει εφόσον κατά την προδικασία την εξέταση έχει διενεργήσει ο εισαγγελέας αρμόδιο να κρίνει τις αντιρρήσεις να θεωρηθεί το δικαστικό συμβούλιο, ώστε να αποφεύγεται το άτοπο αποτέλεσμα ο εισαγγελέας να κρίνει αντιρρήσεις επί δικών του αποφάσεων.

ουδέτερου διαμεσολαβητή. Ζήτημα, ωστόσο, γεννάται από την διατύπωση του άρθρου 236 ΚΠΔ το οποίο αναφέρει πως η πλήρης εχεμύθεια οφείλεται για όσα θα ειπωθούν κατά τη συζήτηση καθώς και για το περιεχόμενο των εγγράφων. Από το γράμμα της διάταξης φαίνεται πως η τήρηση της αρχής της εμπιστευτικότητας δεν οφείλεται σε περίπτωση που ο διερμηνέας συνδράμει τον κατηγορούμενο κατά την προδικασία ή κατά την επικοινωνία με τον συνήγορο. Μία τέτοια ερμηνεία όμως έρχεται σε αντίθεση με το πνεύμα της Οδηγίας[197]. Πράγματι η Οδηγία επιβάλλει στα κράτη-μέλη να εξασφαλίζουν ότι οι διερμηνείς και οι μεταφραστές είναι υποχρεωμένοι να τηρούν την αρχή της εμπιστευτικότητας όσον αφορά τη διερμηνεία σε κάθε στάδιο της ποινικής διαδικασίας. Επομένως, θα πρέπει να γίνει δεκτό πως οι διερμηνείς δεσμεύονται να εκπληρώνουν κάθε καθήκον που θα τους ανατεθεί στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας με εχεμύθεια. Μάλιστα δεδομένης της νέας διατύπωσης του άρθρου 100 ΚΠΔ, όπου στην παράγραφο 4 ρητά αναφέρεται πως η επικοινωνία με τον συνήγορο είναι απόρρητη, θα πρέπει να θεωρηθεί πως ο διερμηνέας δεσμεύεται να μην αποκαλύπτει το περιεχόμενο της επικοινωνίας που διερμήνευσε.

Επιπροσθέτως, το καθήκον εχεμύθειας θα έπρεπε να οδηγήσει στη συμπερίληψη των διερμηνέων στα πρόσωπα που λόγω επαγγελματικού απορρήτου δεν μπορούν να εξεταστούν ως μάρτυρες στην ποινική διαδικασία κατ΄άρθρο 212 ΚΠΔ[198]. Σύμφωνα δε με τη γράφουσα η μόνη περίπτωση που ο διερμηνέας μπορεί να εξετάζεται ως μάρτυρας είναι σχετικά με την τήρηση των κανόνων κατά την εκτέλεση του έργου του.

Η ανωτέρω παραδοχή μάς οδηγεί στο συμπέρασμα πως η υποχρέωση τήρησης της αρχής της εμπιστευτικότητας δυσχερώς συνδυάζεται με την παροχή υπηρεσιών διερμηνέα από αστυνομικούς κατά την προδικασία. Πέρα από το εξαιρετικές περιπτώσεις, θα πρέπει να ακολουθείται η διαδικασία που ορίζεται στο άρθρο 233 παρ.2 ΚΠΔ και οι διερμηνείς να διορίζονται πάντα από τον οικείο πίνακα. Με τον τρόπο αυτό διασφαλίζεται αφενός η ποιότητα της παρεχόμενης διερμηνείας και αφετέρου εμπεδώνεται η εμπιστοσύνη που θα πρέπει να έχει τόσο ο κατηγορούμενος όσο και το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης στον διερμηνέα. Η επιλογή προσώπων που

[197] Εφαρμόζοντας το εθνικό δίκαιο, είτε πρόκειται για προγενέστερες είτε για μεταγενέστερες της οδηγίας διατάξεις, ένα εθνικό δικαστήριο, που καλείται να το ερμηνεύσει, οφείλει να πράξει τούτο κατά το μέτρο του δυνατού υπό το φως του κειμένου και του σκοπού της οδηγίας, ώστε να επιτευχθεί το αποτέλεσμα που επιδιώκεται από την τελευταία, Απόφαση της 13.11.1990, C-106/89, *Marleasing v Comercial Internacional de Alimentación*, παρ.8.

[198] Στην ίδια κατεύθυνση και *Αναγνωστόπουλος*, ό.π., σελ.255-256, αντίθετα η ΑΠ 43/1987, ΤΝΠ Ισοκράτης.

δεσμεύονται κατά την εκτέλεση του έργου τους από έναν επαγγελματικό κώδικα δεοντολογίας και έχουν λάβει την κατάλληλη εκπαίδευση διασφαλίζει τη δικαιότητα της διαδικασίας και βοηθά το δικαστήριο να επιτελέσει απρόσκοπτα το έργο του.

δ. Το άρθρο 236Α ΚΠΔ

Το άρθρο 236Α προστέθηκε με τον ν.4236/2014 στον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας προκειμένου να ρυθμιστεί στην εθνική έννομη τάξη το δικαίωμα του κατηγορουμένη στη μετάφραση ουσιωδών εγγράφων. Σύμφωνα με τη διάταξη αυτή στους υπόπτους/κατηγορουμένους που δεν κατανοούν τη γλώσσα της ποινικής διαδικασίας παρέχεται εντός ευλόγου διαστήματος γραπτή μετάφραση όλων των ουσιωδών εγγράφων ή χωρίων εγγράφων της διαδικασίας. Το εύλογο του διαστήματος, ωστόσο, δεν προσδιορίζεται. Το ζήτημα εντοπίστηκε ήδη κατά την επεξεργασία του νομοσχεδίου[199] όπου προτάθηκε να εξειδικεύεται το εύλογο χρονικό διάστημα με την προσθήκη της φράσης *«πριν από την εξέτασή τους»*. Πράγματι, αν ο κατηγορούμενος λάβει μεταφρασμένα τα ουσιώδη έγγραφα μετά την εξέτασή του ακυρώνεται ο σκοπός της διάταξης. Αλλά και το χρονικό διάστημα πριν την εξέταση του υπόπτου/κατηγορουμένου, κατά το οποίο είναι εύλογο να παρέχεται μετάφραση των ουσιωδών εγγράφων, χρήζει περαιτέρω εξειδίκευσης. Σύμφωνα με τη γράφουσα θα πρέπει, προκειμένου να εξασφαλιστεί η αποτελεσματική άσκηση των υπερασπιστικών δικαιωμάτων ενός κατηγορουμένου που βρίσκεται σε μια ευάλωτη θέση, καθώς δεν κατανοεί τη γλώσσα της διαδικασίας, οι προθεσμίες για τον αλλόγλωσσο κατηγορούμενο να παρεκτείνονται έτσι ώστε από τη στιγμή που του παραδίδεται το μεταφρασμένο έγγραφο να μεσολαβεί για τη διαδικαστική πράξη τόσος χρόνος όσος προβλέπεται για τον κατηγορούμενο-φυσικό ομιλητή. Δεν θα πρέπει δηλαδή να αποβαίνει εναντίον του υπόπτου/κατηγορουμένου η όποια καθυστέρηση στη μετάφραση των ουσιωδών εγγράφων. Για παράδειγμα, σε περίπτωση μη συνεπίδοσης μεταφρασμένου του βουλεύματος και της κλήσης προς εμφάνιση η προθεσμία του άρθρου 166 ΚΠΔ θα πρέπει να τηρηθεί και πάλι με αφετηρία αυτή τη φορά την έγκυρη συνεπίδοση με τα ανωτέρω έγγραφα επίσημης, λεπτομερούς και γραπτής μετάφρασής τους[200].

[199] Βλ. Έκθεση Επιστημονικής Υπηρεσίας της Βουλής, παρατηρήσεις επί του άρθρου 4 του ν.4236/2014.
[200] Ορθά η απόφαση: 3754, 4265/2016, ΠοινΧρ 2017, σελ. 218 με αντίθετη μειοψηφία που σχετικοποιεί το δικαίωμα.

Το άρθρο 236Α, ακόμη, αντιγράφοντας το κείμενο της Οδηγίας, εξειδικεύει την έννοια των «ουσιωδών εγγράφων» προβλέποντας πως σε αυτά περιλαμβάνεται οποιαδήποτε απόφαση συνεπάγεται τη στέρηση της ελευθερίας ενός προσώπου, οποιοδήποτε έγγραφο απαγγελίας κατηγορίας και οποιαδήποτε απόφαση σχετική με την κατηγορία. Όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, το δικαίωμα του κατηγορουμένου να λαμβάνει μεταφρασμένα τα ανωτέρω έγγραφα δεν υπόκειται σε περιορισμούς. Δεν είναι δυνατόν, επομένως, οι δικαστικές αρχές να κρίνουν πως, για παράδειγμα, τυχόν μη παροχή μεταφρασμένου του κλητηρίου θεσπίσματος δεν έπληξε τα υπερασπιστικά δικαιώματα του κατηγορουμένου και συνεπώς δεν προκλήθηκε δι΄αυτού του τρόπου ακυρότητα. Δεν επιτρέπεται, κατ' άλλη διατύπωση, οποιαδήποτε στάθμιση κατά την παροχή του δικαιώματος ούτε και αρκεί το γεγονός ότι ο κατηγορούμενος εκπροσωπείται από συνήγορο ή του διερμηνεύθηκε η κατηγορία κατά την προδικασία[201]. Το δικαίωμά του να λαμβάνει γνώση των κατηγοριών εναντίον του σε γλώσσα που κατανοεί είναι ένα προσωπικό δικαίωμα που θα πρέπει να τηρείται απαρέγκλιτα προκειμένου να διασφαλιστεί η δικαιότητα της διαδικασίας. Μοναδική εξαίρεση στα ανωτέρω αποτελεί η δυνατότητα σε εξαιρετικά επείγουσες περιπτώσεις αντικατάστασης της μετάφρασης των ουσιωδών εγγράφων από προφορική μετάφραση ή σύνοψη, σύμφωνα με την παράγραφο 2. Θα πρέπει ωστόσο, κατά τη γράφουσα, αυτές οι εξαιρετικές περιστάσεις να μνημονεύονται ειδικώς στην έκθεση που συντάσσεται σε αυτή την περίπτωση κατ' άρθρο 238Α, προκειμένου να μπορεί να ελεγχθεί η συνδρομή τους.

Ζήτημα ανακύπτει, ακόμη, αναφορικά με τον ακριβή προσδιορισμό των ουσιωδών εγγράφων που ανωτέρω παρατέθηκαν, καθώς κατά την ενσωμάτωση της Οδηγίας το περιεχόμενο των σχετικών εννοιών δεν εξειδικεύθηκε. Ο νομοθέτης υιοθέτησε μια ευρεία διατύπωση κατά τον προσδιορισμό των ουσιωδών εγγράφων επιλέγοντας να μην συμπεριλάβει μια λίστα με εξαντλητική απαρίθμηση των εγγράφων που υποχρεωτικά παραδίδονται μεταφρασμένα στον αλλόγλωσσο κατηγορούμενο. Αυτή η ευρεία διατύπωση θα πρέπει να ερμηνευθεί κατ' ευνοϊκό τρόπο για τον κατηγορούμενο, ο οποίος θα πρέπει να θεωρηθεί πως έχει δικαίωμα μετάφρασης πραγματικά *«οποιασδήποτε απόφασης σχετικής με την κατηγορία»*. Στη δε έννοια της *«απόφασης που συνεπάγεται τη στέρηση της ελευθερίας ενός προσώπου»* συμπεριλαμβάνεται σύμφωνα με τον συλλογισμό αυτό όχι μόνο η προσωρινή κράτηση αλλά και η επιβολή

[201] Έτσι ορθά και η απόφαση: 3242/2016, ΠοινΧρ2016, σελ. 627.

περιοριστικών όρων. Ακόμη, σχετικά με την υποχρέωση μετάφρασης οποιουδήποτε εγγράφου απαγγελίας κατηγορίας θα πρέπει να λεχθεί πως αυτή περιλαμβάνει τόσο την κλήση προς εμφάνιση όσο και το βούλευμα, καθώς το κείμενο του βουλεύματος αναμφισβήτητα συμβάλλει στην κατανόηση εκ μέρους των υπόπτων/κατηγορουμένων του περιεχομένου της εναντίον τους κατηγορίας[202]. Επομένως, η πρόβλεψη περί μη μετάφρασης συγκεκριμένων χωρίων περιλαμβάνει μονάχα προφανώς άσχετα με την κατηγορία αποσπάσματα των ουσιωδών εγγράφων και δεν θα πρέπει να ερμηνεύεται με τρόπο περιοριστικό για τα δικαιώματα του αλλόγλωσσου κατηγορουμένου.

Εν συνεχεία, σύμφωνα με το εδάφιο β΄ οι κατηγορούμενοι ή οι συνήγοροί τους δύνανται να υποβάλουν αιτιολογημένο αίτημα για το χαρακτηρισμό εγγράφων ή χωρίων εγγράφων ως ουσιωδών. Δεν παρέχεται, ωστόσο, κάποια οδηγία προς τις δικαστικές αρχές για το ποια έγγραφα θα πρέπει να θεωρήσουν ουσιώδη. Ο μοναδικός ενδείκτης είναι να συμβάλλουν στην κατανόηση εκ μέρους του υπόπτου/κατηγορουμένου της εναντίον του κατηγορίας. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, η Οδηγία σχετικοποιεί το δικαίωμα μετάφρασης ως προς τα έγγραφα που δεν κατονομάζονται ρητά, με αποτέλεσμα οι δικαστικές αρχές να διαθέτουν περιθώριο εκτίμησης κατά την κρίση περί του αν ένα έγγραφο που αιτείται ο κατηγορούμενος να λάβει μεταφρασμένο είναι ουσιώδες. Ως τέτοια έγγραφα θα μπορούσαν να θεωρηθούν οι εκθέσεις πραγματογνωμοσύνης, οι εκθέσεις αυτοψίας καθώς και οι καταθέσεις των θυμάτων, που αποτελούν τους κυριότερους μάρτυρες κατηγορίας[203].

Θα πρέπει ακόμη να παρατηρήσουμε πως ο εθνικός νομοθέτης δεν μετέφερε στην εθνική έννομη τάξη την πρόβλεψη για δυνατότητα των αρμοδίων αρχών να κρίνουν οίκοθεν αν και κάποιο άλλο έγγραφο ως ουσιώδες θα πρέπει να μεταφραστεί, σύμφωνα με το άρθρο 3 παρ.3 της Οδηγίας. Εξαρτάται υπό το υπάρχον σύστημα, δηλαδή, ο χαρακτηρισμός και άλλου εγγράφου ως ουσιώδους αποκλειστικά από την υποβολή αιτήματος του υπόπτου/κατηγορουμένου. Η πρόβλεψη αυτή, ωστόσο, δεν είναι ορθή, καθώς ο αλλόγλωσσος ύποπτος/κατηγορούμενος δεν είναι δυνατόν να γνωρίζει το περιεχόμενο των εγγράφων προκειμένου να ζητήσει να χαρακτηριστούν αυτά ουσιώδη. Επαφίεται μονάχα στον συνήγορό του να μεριμνήσει ώστε να ζητήσει από τις αρμόδιες αρχές τη μετάφραση σημαντικών εγγράφων. Ορθότερο θα ήταν, κατ' εφαρμογή των προβλέψεων της Οδηγίας, οι αρμόδιες αρχές που γνωρίζουν το περιεχόμενο των

[202] Πρβλ. *«της εναντίον τους δικογραφίας»* στο άρθρο 3 παρ.4 της Οδηγίας.
[203] Βλ. και *Αναγνωστόπουλο*, ό.π., σελ.257.

εγγράφων να κρίνουν με δική τους πρωτοβουλία αν κάποιο από αυτά είναι ουσιώδες για την κατανόηση της κατηγορίας, δεδομένου ότι εναπόκειται σε αυτές να διασφαλίσουν τη δικαιότητα της διαδικασίας.

Τέλος, ακολούθως με τις διατάξεις της Οδηγίας, ο εθνικός νομοθέτης προβλέπει δικαίωμα υποβολής αντιρρήσεων κατά της απόφασης με την οποία κρίνεται ότι δεν απαιτείται μετάφραση εγγράφων που αιτήθηκε ο κατηγορούμενος ή όταν η ποιότητα της μετάφρασης δεν είναι επαρκής καθώς και δυνατότητα παραίτησης από το δικαίωμα μετάφρασης. Η παραίτηση αυτή σύμφωνα με τα προβλεπόμενα τόσο στο κείμενο της Οδηγίας όσο και στη νομολογία του ΕΔΔΑ θα πρέπει να είναι προϊόν ελεύθερης βούλησης του προσώπου και να μην περιέχει όρο ή αίρεση. Θα πρέπει δε να έχει προηγηθεί και ενημέρωση για τις συνέπειες ενδεχόμενης παραίτησης. Ειδικότερα, ο ύποπτος/κατηγορούμενος θα πρέπει να έχει συμβουλευθεί συνήγορο ή να έχει λάβει με άλλο τρόπο πλήρη γνώση των συνεπειών μιας τέτοιας παραίτησης. Είναι δε απαραίτητη και η σύνταξη έκθεσης σύμφωνα με το άρθρο 238Α ΚΠΔ.

ε. Το άρθρο 238Β ΚΠΔ

Με το άρθρο 6 του ν.4236/2014 προστέθηκε στον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας νέο άρθρο, το 238Β. Σύμφωνα με αυτό τα έξοδα διερμηνείας καθώς και τα έξοδα της μετάφρασης των ουσιωδών εγγράφων, ανεξάρτητα από την έκβαση της διαδικασίας, βαρύνουν το Δημόσιο. Η ανωτέρω πρόβλεψη είναι σύμφωνη με τα όσα αναλύθηκαν σχετικά με την κατ' απόλυτο τρόπο προστατευόμενη δωρεάν παροχή του δικαιώματος τόσο σύμφωνα με την Οδηγία όσο και σύμφωνα με τη νομολογία του ΕΔΔΑ. Ωστόσο, ο εθνικός νομοθέτης στο άρθρο αυτό επέλεξε να αποκλίνει τόσο από το γράμμα της Οδηγίας όσο και από την πάγια νομολογία του ΕΔΔΑ προβλέποντας πως κατ' εξαίρεση, τα έξοδα μετάφρασης βαρύνουν τον ύποπτο/κατηγορούμενο, εφόσον αυτός αποδεδειγμένα μπορεί να τα καταβάλει. Η επιβολή εξόδων στον κατηγορούμενο σε αντίθεση με την απόλυτη προστασία της οικονομικής διάστασης –άλλως του πυρήνα- του δικαιώματος στην Οδηγία θα πρέπει να έχει ως αποτέλεσμα τη μη εφαρμογή της διάταξης από τα εθνικά δικαστήρια[204].

Ο αλλόγλωσσος κατηγορούμενος έχει δικαίωμα, σύμφωνα με τα όσα αναλύθηκαν για τον δεσμευτικό χαρακτήρα των Οδηγιών, να επικαλεστεί ενώπιον των εθνικών

[204] Βλ. και Εγκύκλιο Εισ. ΑΠ 9/2000 για την εφαρμογή των αρχών της ΕΣΔΑ όπου γινόταν αναφορά στο δικαίωμα δωρεάν παραστάσεως διερμηνέως.

δικαστηρίων το δικαίωμα παροχής δωρεάν διερμηνείας και τα δικαστήρια υποχρέωση να μην εφαρμόσουν την εθνική διάταξη που αντίκειται σε κανόνα δικαίου υπέρτερης ισχύος. Δεδομένης μάλιστα και της πάγιας νομολογίας του ΕΔΔΑ στο ζήτημα της επιβολής εξόδων διερμηνείας είναι βέβαιο πως τυχόν επιβολή εξόδων από τα εθνικά δικαστήρια θα έχει ως αποτέλεσμα την καταδίκη της χώρας μας. Η τροποποίηση επομένως της διάταξης κρίνεται αναγκαία[205].

στ. Τελικές παρατηρήσεις

Ο νόμος 4236/2014 αναμόρφωσε τον θεσμό του διερμηνέα επιφέροντας σημαντικές αλλαγές. Η Οδηγία 2010/64/ΕΕ αναμφισβήτητα συνέβαλε στο να αντιμετωπίζεται ο αλλόγλωσσος κατηγορούμενος ως ευάλωτος κατηγορούμενος που έχει ανάγκη προστασίας απέναντι σε ένα σύστημα ποινικής δικαιοσύνης που δεν κατανοεί. Η ενσωμάτωση, ωστόσο, της Οδηγίας αυτής, όπως καταδείχθηκε, δεν φαίνεται να υπήρξε επιτυχής. Η μη τήρηση των ενδεδειγμένων νομοτεχνικών αρχών είχε ως αποτέλεσμα τόσο την ύπαρξη καταφανώς αντίθετων με το γράμμα και το πνεύμα της Οδηγίας διατάξεων όσο και την παρείσφρηση αόριστων εννοιών που καθιστούν την εφαρμογή των διατάξεων μια πρόκληση για τις αρμόδιες αρχές. Ειδικότερα, η μη υιοθέτηση αυτούσιου του δεσμευτικού κειμένου της Οδηγίας και η επιλογή της προσθήκης ή αλλαγής όρων είχε ως αποτέλεσμα την ύπαρξη διατάξεων όπως αυτή του 238Β ή τη μη πρόβλεψη χαρακτηρισμού επιπλέον εγγράφων ως ουσιωδών από τις αρμόδιες αρχές. Ακόμη, η μη εξειδίκευση των εννοιών που χρησιμοποιούνται στην Οδηγία και συνακόλουθα η μη προσαρμογή τους στα δεδομένα του ημέτερου ποινικοδικονομικού συστήματος στερεί από τις ρυθμίσεις την απαιτούμενη ακρίβεια και σαφήνεια ώστε να πληρούται η απαίτηση της ασφάλειας δικαίου. Η για παράδειγμα μη εξειδίκευση των ουσιωδών εγγράφων που υποχρεωτικά μεταφράζονται δεν επιτρέπει στους δικαιούχους να έχουν πλήρη γνώση των δικαιωμάτων τους. Εν τέλει, απόκειται στα εθνικά δικαστήρια να ισορροπήσουν ανάμεσα στις κείμενες ρυθμίσεις και στον ρόλο τους ως κοινά κοινοτικά δικαστήρια που επιβάλλει να ακολουθήσουν το γράμμα και το πνεύμα της Οδηγίας.

[205] Βλ. *Αναγνωστόπουλος*, ό.π., σελ.258, ο οποίος χαρακτηρίζει τη ρύθμιση ανίσχυρη.

Arzoz X., Language Rights as Legal Norms, European Public Law 15, no. 4 (2009), σελ. 541–574.

Brannan J., L'article 3 de la directive 2010/64/UE: la traduction écrite en matière pénale devient un droit à part entière, Études de linguistique appliquée 2016/3 (N° 183), σελ.281-295.

Cotterrell R., Law, Culture and Society, Ashgate, 2006.

Cras S., de Matteis L., The directive on the right to interpretation and translation in criminal proceedings, 2010, Eucrim 4: 153-182.

Hertog E., Directive 2010/64/EU of the European Parliament and of the Council on the Right to Interpretation and Translation in Criminal Proceedings: Transposition Strategies with regard to Interpretation and Translation, Monografías de Traducción e Interpretación, 2015, σελ.73-100.

Honigsberg P., Linguistic Isolation: A New Human Rights Violation Constituting Torture, and Cruel, Inhuman And Degrading Treatment, Northwestern Journal of International Human Rights, vol.12, 2014, σελ.22-45.

Karton J., Lost in Translation: International Criminal Tribunals and the Legal Implications of Interpreted Testimony, 2008, Vanderbilt Journal of Transnational Law, vol.41, no.1, σελ.1-54.

Kühne H., Internationaler Kommentar zur Europäischen Menschenrechtskonvention, Carl Heymanns Verlag, 2010.

Mitsilegas V., EU Criminal Law After Lisbon, 2016, Hart Pub.

Morgan C., Where are we now with EU procedural rights?, European Human Rights Law Review, 2012, no 4, σελ.427-432.

Morgan, C., The new European directive on the rights to interpretation and translation in criminal proceedings, 2011, In Braun, S. & J. L. Taylor (Eds.), Videoconference and remote interpreting in criminal proceedings. Guildford: University of Surrey, σελ.5-10.

Nakane I., Problems in Communicating the Suspect's Rights in Interpreted Police Interviews, Applied Linguistics 28 (1), 2007, σελ.87-112.

Parry R., Language rights in criminal proceedings and Brexit: what have we got to lose?, European Human Rights Law Review, 2017, Issue 2, σελ. 155-168.

Parry R., The Curse of Babel and the Criminal Process, Criminal Law Review, 2014, Issue 11, σελ.802-816.

Pettiti L.E./Decaux E./Imbert P.H., La convention européenne des droits de l'homme ; commentaire article par article, Economica, 1999

Quattrocolo S., The right to information in EU legislation, σε Ruggeri, Human rights in European Criminal Law, Springer, 2015, σελ.81-93.

Sayers D., Protecting fair trial rights in criminal cases in the European Union: Where does the roadmap take us?, Human Rights Law Review, 2014, 14, σελ.733-760.

Shuy R./Staton J., Review of Instruments for Assessing Understanding and Appreciation of Miranda Rights, International Journal of Speech Language and Law, Vol.7 no1 (2000), σελ.131-136.

Spronken/de Vocht, EU Policy to Guarantee Procedural Rights in Criminal Proceedings: Step by Step, North Carolina Journal of International Law and Commercial Regulation, Vol. 37, 2011, σελ. 436-488.

Stavros S., The Guarantees for Accused Persons Under Article 6 of the European Convention on Human Rights, Martinus Nijhoff Publishers, 1993.
Summers S., Fair Trials, 2007, Hart Pub.

Trechsel S., Human rights in criminal proceedings, Oxford University Press, 2005

Van der Vlis E., The right to interpretation and translation in criminal proceedings, The Journal of Specialised Translation, 2014, Issue 14, σελ.26-38.

van Puyenbroeck/Vermeulen, Towards minimum procedural guarantees for the defence in criminal proceedings in the EU, International and Comparative Law Quarterly, 60, σελ.1017-1038.

Vogler R., Lost in Translation: Language rights for defendants in European Criminal Proceedings, σε Ruggeri, Human Rights in European Criminal Law, Springer, 2015, σελ.95-109.

Ελληνική

Αναγνωστόπουλος Η., Στη Βαβέλ της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ΠοινΧρ 2016, σελ.241.

Διονυσοπούλου Α., Το δικαίωμα του κατηγορουμένου στην εξέταση μαρτύρων κατηγορίας, Νομική Βιβλιοθήκη, 2017.

Καϊάφα-Γκμπάντι Μ., Νεότερες εξελίξεις του ποινικού δικαίου στην Ε.Ε. και δικαιοκρατικά ελλείμματα, ΠοινΧρ 2006, σελ.557.

Κωνσταντόπουλος Κ., Ερμηνεία της Ελληνικής Ποινικής Δικονομίας, 2η έκδοση, 1896, Τυπογραφείο της Εστίας.

Κωστής Κ., Εγχειρίδιον Ποινικής Δικονομίας, τυπ. Αγγελόπουλου, 1867.

Κωστοπούλου Μ., σε Σισιλιάνο, Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 2017.

Μανωλκίδης Σ., Το δικαίωμα του αλλοδαπού κατηγορουμένου για γνώση της κατηγορίας σε γλώσσα που κατανοεί, ΠοινΧρ 1999, σελ. 108-112.

Μπουρόπουλος Α., Ερμηνεία του Κώδικος Ποινικής Δικονομίας, Σάκκουλας, 1951, σελ.235

Σιφναίος Κ., Πανδέκτης Ποινικής Δικονομίας, 1933, σελ.234

Τριανταφύλλου Γ., Άρθρο 6 παρ.3 α΄, σε Κοτσαλή Λ., Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και Ποινικό Δίκαιο, Νομική Βιβλιοθήκη, 2014.

Τσουκαλάς Κ., Ερμηνεία Ποινικής Δικονομίας, Τόμος Α΄, εκδ. Ζαχαρόπουλου, 1943, σελ.242.